

TEORETICKÝ ČASOPIS ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

3

ROČNÍK 18 (50)

Úvaha nad Obamovou bezpečnostní politikou

Jediná supervelmoc jako jsou Spojené státy se tak trochu podobá mateřské letadlové lodi. Než se otočí a změní její politika, nějaký čas to trvá. Od nové administrativy Baracka Obamy se očekávalo a očekává v zahraniční a bezpečnostní politice mnohé. Například předseda výboru pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost Senátu České republiky senátor Jiří Dienstbier v rozhovoru pro Czech Defence Industry and Security Revue řekl: „Ve světové politice dochází k tektonickým změnám. Vítězství Baracka Obamy může být historickou náhodou, ale potvrzuje změnu myšlení v samotných Spojených státech, snahu po redefinici světové politiky po letech tragické politiky George W. Bushe.“ [1] Je tomu tak?

Obamův inaugurační projev

Jsmo uprostřed krize, řekl nový americký prezident Barack Obama hned na začátku svého jinak entuziastického a vlasteneckého inauguračního projevu. Američanům přitom zároveň nevadilo udělat z instalace svého nejvyššího představitele nákladné show, které osobně sledovalo přes milion lidí a na televizních obrazovkách miliardy. Bylo proč, pro zemi zvolení Obamy znamená nejen nástup nového etnika, což bylo před pár desítkami let nemyslitelné, ale i naději po nepříliš úspěšných osmi letech vlády George Walkera Bushe, kdy je nutné se pokusit rehabilitovat politiku. A tak si jistě nikdo nedovolil kritizovat deset plesů, které manželé Obamovi navštívili a protančili do tří ráno, aby hned týž den si prezident zopakoval mírně zpackanou přísahu, řešil Guantánamo a sešel se s ekonomickými i vojenskými poradci.

I když rozhodující je prezidentovo vystoupení v Kongresu, přesto zahraničně političtí a bezpečnostní poradci věnovali osmnáctiminutovému inauguračnímu projevu vážnou pozornost, protože mnohé signalizoval. A to zvláště pokud šlo o překonání ekonomické krize, kde nový prezident vidí východisko zvláště ve veřejných investicích, podpoře vědy a vzdělání a v řešení klimatických problémů planety. A především v tvrdé práci, čím dikcí připomněl známý projev Winstona Churchilla na začátku druhé světové války. Obama chce pomoci trpícím a skončit s drastickým čerpáním zdrojů bez ohledu na důsledky a budoucnost. USA samy mají vážné potíže, průmyslová výroba klesla o 40 %, kdež v Evropě zatím tehdy jen o 12 %, takže americká tvořila jen 68 % evropského potenciálu. Euro značně posílilo a Evropská unie je nejsilnějším světovým ekonomickým společenstvím. Proto Obama chce zlepšit partnerské vztahy s Evropou, zvláště s Evropskou unií.

Druhým vážným prezidentovým tématem byla světová bezpečnost. Obama chce hledat novou cestu k muslimským zemím. Imanentně je v tom skryta kritika Bushovy národní bezpečnostní strategie s jejím preemptivním zaměřením zdůrazňujícím vojenské řešení konfliktů. Ale vzhledem k jistému hájemství Bushe se za to Obama nechce omlouvat.

Zatímco v Iráku Spojené státy chtějí skončit, Afghánistán se má stát centrem boje proti terorismu. Cílem je znemožnit, aby se do rukou teroristů dostaly zbraně hromadného ničení, zvláště jaderné.

Ale je tu i mnoho dalších problémů: izraelsko-palestinský konflikt, Rusko, Čína, Írán, Pákistán, Severní Korea, Kuba, protiraketová obrana, energetická bezpečnost ad.

Je patrné, že před Obamou stojí nesmírně závažné problémy. Přesto chce, aby si Američané udrželi své vůdcovské postavení ve světě. Erik Best, americký novinář žijící v Praze, však neváhá nastolit otázku, zda již nenastala postamerická epocha. Tedy nástup multilateralismu.

Experti se shodují v názoru, že Obama se bude muset zpočátku věnovat především vnitřní politice propojené s ekonomikou. Zahraniční a bezpečnostní politiku zprvu ponechá převážně na Hillary Clintonové. Takže svým způsobem můžeme očekávat i návrat ke clintonovské politice, i když si prezident jistě nad svou státní tajemnicí podrží kontrolu a ve světě se bude prezentovat jako ikona *nové doby*, jakkoli ji zatím ještě příliš přesně nedefinoval.

Změna ve stylu, zčásti i v obsahu

Zatím je patrná změna ve stylu, zčásti i v obsahu, jak chce zajistit americké bezpečnostní zájmy. Pro administrativu George Walkera Bushe bezpečné bylo to, co kontrolovala, partnerské vztahy považovala za větší či menší riziko. [2] Je zřejmé, že Barack Obama se svým týmem přes vědomé úsilí se odlišit, Bushovo ekonomické a bezpečnostní dědictví jen tak lehce nepřekoná. Na jeho úspěchu je ovšem ve spolupráci se spojenci a rozhodujícími ekonomickými a bezpečnostními aktéry podstatně závislý další světový vývoj. I když od počátku nové americké administrativy bylo zřejmé, že prezident Barack Obama se bude muset primárně a možná nadlouho věnovat vnitřním ekonomickým problémům a s nimi spojenými sociálními důsledky, bezpečnostní otázky nemohly a nemohou zůstat stranou, což potvrdil i svou několikadenní cestou do Evropy a do Ruska. Nejen proto, že jsou tyto bezpečnostní problémy s ekonomickou krizí organicky spojeny a vojenské náklady ji prohloubily, ale aktuálně pro situaci v Iráku a zejména v Afghánistánu, kde není možné nezaujmout stanovisko a nepřijít s pozměněnou strategií.

Rozhodující je však Obamův projev před příslušníky americké námořní pěchoty: „Dokud budu vašim vrchním velitelem já, vyšlu vás do ohrožení jen v naprosto nezbytném případě a vybavím vás vším potřebným ke splnění úkolu. To je nejdůležitějším poučením ze všech.“ [3]

Odchod části vojáků z Iráku

V jedné věci měl Barack Obama štěstí, že se přece jen zčásti zlepšila situace v Iráku, snížil se počet teroristických útoků a daří se budovat vlastní irácké ozbrojené síly, takže bude moci začít plnit jeden ze svých předvolebních slibů a začít odtud stahovat vojenské jednotky. Sice o pár měsíců později, než původně zamýšlel, ale to není rozhodující. Spíše nelze přehlédnout, že tu chce i po tomto datu ponechat 35 až 50 tisíc vojáků, kteří by nadále připravovali irácké vojáky a byli schopni zasáhnout při zhoršení bezpečnostní situace.

O termínu odchodu tohoto kontingentu se zatím nemluví, ale dobře víme, že je obvykle delší, než se kdy předpokládalo. Zajímavým novým prvkem je Obamovo rozhodnutí, že další snižování kontingentu ponechává na velících generálech. Možná to někdo označí za alibismus, ale na druhé straně to zvyšuje odpovědnost těch, kdo jsou nejbližší konfliktu a do určité míry tato pravomoc zvyšuje i jejich sebevědomí.

V Afghánistánu je situace daleko horší

Na rozdíl od irácké situace Barack Obama dává najevo, že podstatné zlepšení situace v Afghánistánu bude považovat za primární cíl své bezpečnostní strategie. Slíbil tu zvýšit

americký potenciál o 30 tisíc vojáků, a to i z počtu jednotek stahovaných z Iráku. Zatím bylo rozhodnuto vyslat 17 tisíc vojáků, a to zvláště k obraně hlavního města Kábulu. Na veřejnost se však příliš nedostala informace, že ve stejnou dobu stáhli Američané z Afghánistánu kolem 10 tisíc vojáků, tzn. že se jedná zatím o posílení ve výši 7 tisíc vojáků. Přesto počet amerických vojáků tu činí polovinu z téměř celkového stotisícového kontingentu členských zemí NATO.

Je to již jen o deset tisíc vojáků méně, než tu měla Sovětská armáda. Někteří naši bezpečnostní a vojenští odborníci usuzují, že mít za dané situace zemi pod kontrolou by vyžadovalo tu disponovat, např. ve srovnání s kosovským konfliktem, minimálně s půl miliónem vojáků a dalšími desítkami tisíce osob v provinčních rekonstrukčních týmech, což je nemyslitelné. K podobnému číslu dospěli nedávno i američtí experti. [4]

Pokud jde o tento konflikt, nejen trvá pesimismus, ale se i prohlubuje, znovu se hovoří o tzv. afghánské pasti. U nás se o afghánském stejně jako iráckém konfliktu již od počátku psalo a mluvilo jako o specifické formě vietnamizace konfliktu. Pokud jde o Afghánistán, stačilo si vzpomenout na britskou porážku v polovině předminulého století a zejména na debakl sovětů na konci století minulého. Řešení afghánského konfliktu jako typicky asymetrického vyžadovalo proto sofistikovanější strategii, pro niž se George Bush nerozhodl, zvolil reakci preemptivního charakteru, vojenskou sílu.

V současnosti je minimálním cílem stabilizovat afghánskou vládu, schopnost čelit Tálibánu a ničit struktury *al-Ká'idy*. Nezdá se však, že by dosavadní afghánský prezident Karzání Američanům vyhovoval. O šíření demokracie se již také nemluví. Spíše se objevují úvahy o způsobu odchodu z této válkami ztroušené zemi. Např. francouzský ministr obrany Herve Morin vyzval sice k pomoci afghánským silám, ale i k diskuzi, kdy tuto misi ukončit. [5] Nelze zapomenout, že Američané také chtěli rozuzlit situaci ve Vietnamu eskalací války, zvýšením počtu vojáků, ale debakl byl o to větší. Ať se to zdá absurdní, tak představa, že pošleme-li i my více vojáků do Afghánistánu, zvýší se jejich bezpečnost, je mylná. Může to totiž paradoxně zvýšit odpor proti aliančním silám, stále větší počet Afghánců je bude považovat za okupanty.

Bezpečnostní odborníci proto kritizují Západ a konkrétně vedení Aliance, že nedokáže přijmout jasnější strategii. Není to však zcela pravda. Zatím se ale jen realisticky ustupuje, toleruje šaría, burky a zčásti i umírněný Tálibán, který řeší problémy lidí často efektivněji než místní samospráva a policie. Prostí Afghánci dávají najevo, že koaliční vojska ztratila jejich důvěru. Korupce i produkce opia roste. Prostředky vložené do infrastruktury, např. školství a zdravotnictví, mají minimální efekt pro nedostatek učitelů a nedostatečnou kvalifikaci lékařů pracovat s moderní zdravotnickou technikou.

Trístapadesátitisícovou provincii Lógar přitom podle informace pracovníků našeho rekonstrukčního týmu drží v šachu 120 talibánců. Barack Obama jmenoval zvláštním představitelem US pro Afghánistán a Pákistán Richarda Holbrooka.

V posledních měsících se situace v Afghánistánu zkomplikovala zvláště proto, že se zhoršila situace v Pákistánu. Strategii Baracka Obamy je zaangažovat pro řešení situace v tomto prostoru Rusko, Indie a Čínu. Mezi bezpečnostními experty začíná být shoda v tom, že zatímco irácký konflikt byl Bushovou válkou, Afghánistán je válkou Obamovou a úspěch či neúspěch bude již spojován s jeho prezidentstvím.

Proto se Obamova administrativa rozhodla jednat, změnit velení s jasným záměrem změnit i strategii. Pentagon nahradil vrchního velitele sil USA a NATO v Afghánistánu generála Davida McKiernana necelý rok poté, co se velení sil v Afghánistánu ujal. Ministr obrany USA

Robert Gates na pondělní tiskové konferenci oznámil, že McKiernana požádal o rezignaci, neboť v Afghánistánu je třeba postupovat nově. Velitele mezinárodních sil pro podporu bezpečnosti (ISAF) generála Davida McKiernana Gates navrhl nahradit generálem Stanleym McChrystalem, bývalým velitelem zvláštních jednotek na základně ve Fort Braggu v Severní Karolíně. McChrystal působil ve sboru náčelníků štábů americké armády. [6] Jde o velmi závažný personální zásah a otázkou je, jak se osvědčí.

O novém sofistikovanějším přístupu USA svědčí i plán pro případ zhroutil situace v Pákistánu, který má podle jedněch údajů 35 jaderných hlavic a chce jejich počet do roku 2020 zdvojnásobit; podle jiných údajů jich již nyní má mobilně umístěno na autech a železničních vagónech 80 až 100, což představuje vážné nebezpečí. Američané pohyb těchto zbraňových systémů kontrolují nejen pomocí družic, ale v případě kritické situace se připravuje dostat je nasazením speciálních sil pod přímou kontrolu.

Co bude s americkým radiolokátorem

Obamův projev před oběma komorami amerického parlamentu k rozpočtu na příští fiskální rok naznačil, že Američané nejen oddálí, ale pravděpodobně v rámci úsporných opatření i zruší plány na stavbu protiraketového systému ve střední Evropě. I americká ministryně zahraničí Hillary Clintonová při návštěvě Karla Schwarzenberga připustila, že by USA mohly od protiraketového štítu upustit, kdyby byli úspěšní v diplomatickém jednání s Íránem. Pro Obamu by bylo efektivnější dohodnout se s Ruskem a s dalšími jadernými mocnostmi a zeměmi na snížení jaderného potenciálu, jehož udržování a posilování je enormně finančně náročné. [7] Obama také po rozhodnutí zrušit americkou základnu v Kyrgyzstánu potřebuje ruskou podporu pro transport přes ruské území. Nemluvě o širší pomoci a zlepšení vzájemných vztahů obecně.

Hlavním argumentem odmítavého stanoviska dislokace americké protiraketové obrany ve střední Evropě ve Spojených státech stále je, že systém je málo spolehlivý a ze všech stávajících už nasazených druhů protiraketové obrany nejméně potvrzen úspěšnými testy. Oddálení nebo dokonce zrušení rozhodnutí o budování americké protiraketové obrany v Evropě by mohlo být americkým ústupkem Rusům. I kongresmani mohou dát přednost obraně proti raketám se střední a krátkou dráhou doletu. Osud radiolokátoru jako ústupek je závislý i na vývoji v Íránu.

Objevují se i dohady. Jak prozradil dobře informovaný ruský deník Kommersant, Obama nabídl ruskému prezidentovi Medvěděvovi ustoupit od projektu, pomůže-li Rusko „vyřešit problém íránského jaderného programu“. Zpráva byla dementována. Ruský prezident Dmitrij Medvěděv k tomuto úniku informací řekl: „Rusko se hodlá zabývat pouze konkrétními návrhy na protiraketovou obranu, které by uspokojily americké, evropské a ruské bezpečnostní zájmy. Spolupracujeme tímto způsobem v naprosté shodě s našimi americkými partnery ve věci íránského jaderného programu.“ [8]

Barack Obama v reakci na dopis Medvěděvovi uvedl: „V žádném případě to nesnižuje mé odhodlání zajistit, aby Polsko a Česká republika a další členové NATO plně požívali partnerství aliance a podpory USA, pokud jde o jejich bezpečnost.“ [9]

Je jisté, že rozhodujícím faktorem bude vždy hodnocení Íránu jako bezpečnostní hrozby. Vysláním družice dokázal, že má v podstatě i podmínky v blízké době vyrobit i balistickou střelu dlouhého doletu. Střela Šaháb-3 zatím doletí do vzdálenosti 2100 km. (Vytvářená střela Šaháb-4 má mít dolet 1800-3000 km, Šaháb-5 3500-4000 km.) Bezpilotní letadlo dosáhlo

vzdálenosti tisíc kilometrů, tj. území Izraele, a zjevně shromažďuje i jaderný potenciál a pracuje na jaderné pumě. V současné době má údajně štěpný materiál na výrobu jedné atomové pumy, s níž se válka ovšem začít nedá. Zkomplikovat situaci v oblasti v případě útoku např. na izraelské území však určitě ano. Je ovšem otázkou, zda by se o to Írán pokusil, když by musel počítat s daleko razantnější odvetou daleko lépe jaderně vyzbrojeného Izraele.

Ani tento soud však nemusí být přesvědčivý, některé prameny uvádějí, že k obohacování uranu je třeba 50 tisíc odstředivek a Írán jich tolik nemá. Podle Světa viděným internetem (ČRo 6) Írán stále pokračuje v obohacování uranu, které mu zakazují rezoluce OSN. Další čas na výrobu jaderné zbraně mu poskytla i nabídka přímého dialogu, kterou mu učinil prezident Barack Obama. Izraelské vojenské zdroje odhadují že Teherán svou první jadernou zbraň vyrobí během příštích 12 měsíců. Tento odhad vychází z íránského oznámení, že v provozu je už sedm tisíc odstředivek na obohacování uranu. Kdyby všechny pracovaly dnem i nocí sedm dní v týdnu a na maximální kapacitu, mohly by vyrobit dostatečné množství uranu obohaceného na příslušnou úroveň k výrobě bomby za 60 dní. Američané soudí, že Írán dokáže za 12-18 měsíců vyrobit 60 jaderných pum. [10]

Samozřejmě, pumu je nutné testovat, čímž se práce na jaderných zbraních prozradí. K těmto rozhodně nedošlo, takže vlastnictví štěpného materiálu ještě neznámá přesvědčivou hrozbu. Bez navigace ze satelitů se přesnost zásahu pohybuje v toleranci několika kilometrů, v závislosti na atmosféře v místě cíle, a proto je třeba směr střely korigovat. Jinak se výsledek rovná ostřelování Izraele raketami Hamásu.

USA jsou však schopny v případě ohrožení zakódovat celosvětový navigační systém GPS. Místo přesnosti zásahu do 100 m od plánovaného cíle může dojít k chybě o dva až tři kilometry. Příprava střely k odpálení vyžaduje týdenní až několikaměsíční přípravu, což by satelity odhalily. Navíc je íránská raketová základna pod kontrolou jednoho z ruských radiolokátorů. O snaze Íránu získat jaderné zbraně svědčí i fakt, že odmítl ruskou nabídku dodat štěpný materiál. [11] Úvahy o podmíněnosti budování protiraketového štítu vývojem vztahů s Íránem explicitně potvrdil Barack Obama i před českými občany na pražském hradním nádvoří na začátku dubna 2009. [12] Z jeho vystoupení bylo patrné, že tento problém zcela evidentně chápe jako součást svého úsilí o odstranění jaderného potenciálu, a to především ve spolupráci s Ruskem.

Změní zvolení Obamy postoj české veřejnosti k radiolokátoru?

Zatímco levice u nás přijala zvolení Baracka Obamy vesměs pozitivně, [13] pravice a jí nakloněná média reagovala rozpačitě až rozporně či negativně. [14] Na jedné straně volbu oficiálně a formálně přivítala, na druhé projevila skepsi, zda bude schopen řešit nahromaděné problémy. Nejlépe to prezentuje Kemelův vtip v MF DNES, na němž jsou karikatury odcházejícího prezidenta Bushe procházejícího se s novým prezidentem Obamou, pod nímž je napsáno, co říká Bush svému nástupci: „Írák, Afghánistán, Rusko, Čína, Írán, bankovní krize a pořád dokola... Nevím jak USA, ale já už potřeboval změnu jako sůl...“ Je proto překvapivé, že v témže listě Roman Joch lituje, že nebyl zvolen McCain. Aby snad nadále prohloubil všechny krizové faktory vzniklé za republikánské vlády?

Není proto žádným překvapením, že Václav Dolejší a Jan Gazdík (A s ním přijde radar daleko snáz, MF DNES 6. 11. 2008) už v názvu článku chtějí využít situace ke změně postoje české veřejnosti k dislokaci radiolokátoru na našem území. S Barackem Obamou údajně přichází i radar, „paradoxně vzroste i šance, že v českých Brdech bude stát americký radar

hlídající nepřátelské rakety". Autoři si na pomoc pozvali i sociology, navíc šéfy agentur pro výzkum veřejného mínění, Jana Hartla a Jana Hermanna (ten dokonce upřímně přiznává, že výjimečně hádá z křišťálové koule). Ti jim potvrdili, že by nová tvář v Bílém domě mohla „alespoň částečně změnit odpor dvou třetin české veřejnosti vůči radaru“, a to zvláště třetiny nerozhodnutých. I zlomit odpor sociálních demokratů. Jenže realita se i ve světle nových sociologických výzkumů ukázala jiná, přesněji stejná a kritičtější: proti dislokaci je 70 % respondentů.

Autoři, z nichž alespoň jeden by mohl být pokládán za vojenského odborníka, spoléhají na to, že na příštím summitu Severoatlantické aliance bude protiraketový deštník „jasně začleněn do NATO“. Veřejnosti však dluží vysvětlení, stejně jako Strana zelených, jak si toto podřízení představují, když Aliance přímo žádnými vojenskými jednotkami nedisponuje, ty jsou pod národními veleními. Vysvětlovat by měl i náš velvyslanec při NATO, nyní ministr Fischerovy vlády Štefan Füle. Tvrdí sice, že základna není namířena proti Rusku, ale neříká, proč váhající polská vláda vzápětí po rusko-gruzínském konfliktu s dislokací americké protiraketové základny souhlasila.

Pokusy začít jednat s Íránem

Americký prezident dává jasně najevo, že chce s Íránem jednat, jmenoval pro to i zmocněnce Dennise Rosse. Obama šel i dál, nabídl v poselství s perskými titulky Teheránu smír. Učinil tak v dosud bezprecedentní videonahrávce k Novému roku, tj. k íránskému Novému roku, na začátku příchodu jara.

Nabízí v něm diplomatické jednání a konstruktivní spolupráci: „Moje administrativa je teď rozhodnuta řídit se diplomacií, která řeší celou škálu otázek a posuzuje konstruktivní vztahy mezi Spojenými státy, Íránem a mezinárodní komunitou.“ [15]

I když se poselství nesetkalo okamžitě s kladnou odezvou, protože nový americký prezident byl nejvyšším duchovním vůdcem ajatolláhem Alí Chameneím označen za pokračovatele George Bushe, vstřícný krok byl učiněn a Obama tak plní své předvolební sliby. Bohužel se to stalo v okamžiku, kdy se objevily zprávy, že Izrael se údajně chystá udeřit balistickými střelami typu Jericho na Írán. Cílem má být především těžkovodný jaderný reaktor. I když jde o komplikovaný cíl, útok je realizovatelný, protože Írán dosud od Ruska neobdržel protiraketový systém S-300. Ruští představitelé vězí tuto dodávku na vývoj mezinárodní situace. [16]

Možná redukce amerického vojenského rozpočtu

Finanční a ekonomické krize v USA pravděpodobně povede i ke snahám snížit vojenský rozpočet. Hovořil o tom i staronový ministr obrany Robert Gates. Přes opačné názory části českého tisku se těžko bude opakovat současná situace, kdy Pentagon čerpá 716 miliard USD (z toho téměř dvě stě na vedení vojenských konfliktů). Podle agentury Reuters a zpravodajství z Kongresu by se vojenské výdaje měly snížit o desetinu (na 515 miliard USD bez snížených válečných výdajů) a na protiraketové systémy o pětinu, z deseti na osm miliard USD ročně.

Americký viceprezident Joseph Biden na bezpečnostní konferenci v Mnichově na začátku února řekl: „Je čas parafrázovat prezidenta Baracka Obamu – pro vztahy s Ruskem zmačknout tlačítko reset a revidovat mnoho oblastí, v nichž s ním můžeme spolupracovat. Nesmíme ale s Ruskem souhlasit se vším.“

První signál se předtím ozval v britském listě The Times, že Obama chce nabídnout Rusku snížení jaderného potenciálu o 80 %, tj. neuvěřitelné snížení z cca 5000 jaderných hlavic na obou stranách na pouhých 1000 kusů. Bezpečnostní a vojenští odborníci postřehli, že takové rozhodnutí vzhledem k 25 tisícům existujících jaderných pum jaderných zemí nemůže být bilaterální, ale multilaterální záležitostí. Američané ovšem nemají v rozhodovacím prostoru dostatek síly, aby donutili Rusko tak razantně snížit jaderný potenciál, jsou oslabeni krizí zatím víc než Rusko. Snížit potenciál potřebují, protože proti němu nejsou schopny vybudovat dostatečnou obranu. Rusko má 526 balistických raket. Např. rakety Topol-M nebo SM-24 mohou nést šest až deset jaderných náloží. Protiraketová obrana USA, která plánuje instalovat 250 až 300 antiraket, je proti tomu bezmocná, nemluvě o té ve střední Evropě s radiolokátorem u nás a 10 receptory v Polsku. Ovšem stejně tak by se Rusko neubránilo jadernému úderu americkému. Rozhodnutí Baracka Obamy snížit jaderný potenciál je myšleno naprosto vážně, tento záměr se stal i zásadním obsahem jeho pražského vystoupení v dubnu roku 2009. Plánuje se i snížení výdajů na protiraketovou obranu o 1,2 miliardy USD; republikáni se však proti tomuto záměru postavili.

Změna Obamovy zahraniční politiky se začíná rýsovat

Jakkoli Barack Obama zčásti překvapil přitvrzením v Afghánistánu, v Iráku své sliby začíná plnit. Je patrné, že se odklání od Bushovy preemptivní strategie zdůrazňující vojenskou sílu a začíná se orientovat spíše na diplomatická jednání. Zatím je to nejpatrnější nejen ve vztahu k Íránu, kde chce jednat, ale i k Rusku, kde zamýšlí překonat ochlazení vztahů po rusko-gruzínském konfliktu a tzv. plynové krizi. I když hodlá udržet americké prvenství, leadership, přesto několikrát řekl, že toho chce dosáhnout především v dobrých vztazích se spojenci. Co je ovšem nejdůležitější, co prohlásil před příslušníky námořní pěchoty, nechce je vést zbytečně do vojenských konfliktů. V těchto slovech se od George Bushe distancoval nejpřehlasněji. Určitý úspěch Obamova politika již zaznamenala: díky jeho vlivu skončil izraelský vpád do Gazy dříve, než kdokoli očekával.

Je patrná i jiná částečná změna Obamovy zahraničně politické orientace. Již dlouho se hovoří o reorientaci na Asii. Potvrdila to svou první cestou Hillary Clintonová do Japonska, Indonésie, Jižní Koreje a hlavně Číny. Jistě i proto, že tyto země jsou silnými věřiteli Spojených států, které potřebují, aby tyto země nadále kupovaly americké vládní obligace. I Barack Obama jako první návštěvu před anglickým premiérem Gordonem Brownem přijal japonského premiéra.

Mezi bezpečnostními experty převládá názor, že od prezidenta Baracka Obamy se očekává větší důraz na multilateralismus jako protiklad unilateralismu při prosazování cílů i jako axiologická hodnota v souladu s evropskou politikou human security.

První dekáda 21. století ukázala, že svět potřebuje takové Spojené státy, jejichž vůdcové jsou si vědomi globálních, všelidských potřeb. Odpovědné vůdcovství Washingtonu je zvláště důležité v situaci, kdy limitované možnosti planety i krize spotřeby ukazují na nutnost pozměnit americký model způsobu života.

Text byl zpracován v rámci výzkumného úkolu MSM 0021620841.

Použitá literatura a poznámky:

- [1] Česko chybí koncepcce zahraniční a bezpečnostní politiky. Rozhovor se senátorem Jiřím Dienstbierem. *Czech Defence Industry and Security Revue* 2/2009, s. 12.
- [2] Základem bezpečnostní politiky vlády George Bushe byla **vojenská strategie z roku 2002**, která předpokládala, že ozbrojené síly USA mají být schopny: (i) zcela ochránit Spojené státy; (ii) udržovat ozbrojené síly schopné odstranit agresi a nátlak ve čtyřech kritických regionech - v Evropě, severovýchodní Asii, východní Asii a na Středním východě či v jihozápadní Asii; (iii) čelit agresi současně ve dvou regionech; (iv) být schopné svrhnout nepřátelský režim a okupovat zemi v jednom z těchto konfliktů „v čase a v místě naší volby“.
- [3] Projev amerického prezidenta na námořní základně v Camp Lejeune. *ČTK* 27. 2. 2009.
- [4] Podle propočtů RAND Corporation z ledna 2009 vojenský úspěch v Německu vyžadoval sto vojáků USA na tisíc německých obyvatel. V Kosovu a v Bosně byl tento poměr 20 vojáků NATO na tisíc obyvatel. V Somálsku, kde operace selhala, to bylo pět vojáků na tisíc obyvatel; za druhé světové války v Japonsku byl zpočátku stejný poměr, ale odlišný výsledek. Tyto propočty naznačují, že na rok 2010 plánované navýšení vojáků v Afghánistánu, který má 32 milióny obyvatel, na 90 tisíc je nedostatečné: znamená přibližně tři vojáky na tisíc obyvatel. K dosažení stejné úrovně vojenských sil jako v malém Kosovu (11 tisíc km² ve srovnání s přibližně 650 tisíci km² Afghánistánu) budou Spojené státy a NATO potřebovat více než 600 tisíc vojáků v poli.
- [5] Projev ve Středisku pro strategická a mezinárodní studia v New Yorku. *CNN*, 2. 3. 2009.
- [6] Šéf Pentagonu Robert Gates, který Afghánistán navštívil na jaře roku 2009, novinářům řekl, že má za to, že v době, kdy Spojené státy mění svou strategii v Afghánistánu, je nový přístup zcela nezbytný. „Tohle je správná doba ke změně, naše mise vyžaduje nové zamyšlení a nové přístupy od armádního velení,“ řekl Gates. Oznámení o změně amerického vrchního velitele v Afghánistánu podle agentury AFP znamená, že generál McKiernan, který svou funkci v Afghánistánu zastával od června 2008, už nemá nezbytnou důvěru ministerstva obrany. Američtí úředníci podle agentury Reuters odmítli říci, proč konkrétně se Gates rozhodl McKiernana nahradit. Změna ale prý jasně zapadá do nového strategického plánu prezidenta Baracka Obamy pro Afghánistán a Pákistán. McKiernan byl označován za jednoho z hlavních architektů strategie masivního zvyšování americké vojenské přítomnosti v Afghánistánu, podle níž by se do konce letošního roku měl počet amerických vojáků v Afghánistánu zhruba zdvojnásobit na 68 000 vojáků. Na konci loňského roku bylo v Afghánistánu asi 32 000 amerických vojáků. McKiernan prosazoval, aby se příští rok počet vojáků dále asi o 10 000 zvýšil. To podle agentur bylo v rozporu s názorem Gatese, který nechtěl, aby počet amerických vojáků v Afghánistánu přesáhl hranici 68 000 mužů. Nový plán prezidenta Obamy pro Afghánistán a Pákistán počítá kromě navýšení vojenské síly, aby se předešlo zhoršení bezpečnostní situace, také s nárůstem civilní a rozvojové pomoci, jakož i s usmířením mezi vládou v Kábulu a některými složkami hnutí Tálibán. Zdroj ČTK 12. 5. 2009.
- [7] **Obamův protijaderný program:** (i) vyjednat letos s Ruskem novou smlouvu o snížení stavu strategických zbraní, (ii) prosadit ratifikaci smlouvy o zákazu zkoušek jaderných zbraní, (iii) posílit smlouvu o nešíření jaderných zbraní, (iv) zvýšit mezinárodní inspekce a zajistit sankce za porušování dohod, (v) vybudovat nový systém civilní atomové spolupráce.
- [8] Rusko nechce spojit protiraketový štít USA s Íránem. *Právo*, 4. 3. 2009, s. 1.
- [9] Tisková konference Baracka Obamy v Bílém domě. *CNN*, 3. 3. 2009.
- [10] Svět viděný internetem 30. dubna 2009, 19:10:00. O pravděpodobnosti izraelského útoku na Írán a špatném rozhodnutí Ivety Radičové. Připravila Gita Zbavitelová.
- [10] MATYÁŠ, J. Írán o svých raketách blufuje. *Lidové noviny*, příloha Orientace, 7. 3. 2009, s. 25.
- [12] V *Newsletteru* amerického velvyslanectví Prague, Czech Republic, v článku pod názvem Americký prezident Barack Obama byl 4. a 5. dubna v Česku, se o tom píše: Na Pražském hradě přednesl projev, ve kterém představil ambiciózní plán na jaderné odzbrojení. Ve své řeči navrhl opatření ke snížení nebo případně odstranění jaderných zbraní, zastavení šíření tohoto druhu výzbroje do dalších zemí a zabránění teroristům v získání nukleárních střel nebo materiálu. Prezident Obama také uvedl, že nebude nutné budovat protiraketový štít, pokud Írán odstoupí od svého vojenského jaderného programu. Podle něj je nutné dodat větší váhu smlouvě o nešíření jaderných zbraní, na druhou stranu však také zajistit přístup k mírovému využití nukleární energie. „A právě tak, jako jsme ve 20. století bojovali za svobodu, musíme se spojit ve prospěch práva všech lidí žít v 21. století oprostěni od strachu. A jako jaderná mocnost, jako jediná jaderná mocnost, která atomovou zbraň použila, mají Spojené státy morální odpovědnost konat. Nemůžeme v tomto úsilí sami uspět, ale můžeme je vést a zahájit. A tak dnes jasně a s přesvědčením prohlašuji, že Amerika se zavazuje usilovat o mír a bezpečí světa bez jaderných zbraní. Nejsem naivní. Tohoto cíle nebude dosaženo rychle, možná to nebude za mého života. Bude to vyžadovat trpělivost a vytrvalost. Ale musíme také ignorovat hlasy, které nám říkají, že se svět nemůže změnit.“ Obama se také v Praze zúčastnil summitu EU-USA, na kterém Evropu vyzval k přijetí Turecka do EU a k tomu, aby se ujala části vězňů z Guantánama.

- [13] Např. z blogu *simindr.cz*: ... americký sen žije, že Amerika má úžasnou schopnost proměňovat se, hledat v sobě to lepší a odstraňovat chyby, kterých se dříve dopustila. A opravdu – zřejmě žádný jiný národ v sobě nemá tak jasné zakódované mechanismy, jak se posouvat kupředu, jak vyrovnávat excesy, jak přehodnocovat špatná rozhodnutí. Zřejmě žádný jiný národ není připraven nacházet odvahu k novým rozhodnutím, novým cestám... Nad tím vším vládne víra ve schopnost měnit vlastní osud a připravenost a vnitřní síla nést za něj odpovědnost. „Yes, we can,“ je mantra, kterou Obama ve svém projevu několikrát zopakoval a která charakterizuje podstatu Ameriky. Ano, dokážeme to. Protože to za nás nikdo jiný neudělá, protože jsme zvyklí usilovat o lepší osud a o lepší budoucnost svých dětí. Může to znít někomu směšně, ale jaký přesvědčivější a větší ideál znáte? Obamovi se podařilo něco úžasného – v době, kdy po celém světě vládne obecné znechucení politikou, cynismus, bezmoc vůči „těm nahoře“, podnítil a naplnil nadšením milióny lidí, přesvědčil je o tom, že mohou snít, doufat a snažit se, že i jejich individuální pomoc, zájem, zaujetí a nadšení mají hluboký smysl, protože jen díky každému zvláště je možné získat společnou sílu. Zmobilizovat takovou pozitivní energii naděje se zdá být v dnešní době téměř neuvěřitelné a zaslouží to ten nejvyšší obdiv... Obama je prvním zosobněním politika 21. století – a nejlépe to vystihuje jeho využití nejmodernějších komunikačních technologií dneška.
- [14] Za mnohé názor Romana Jocha na *blogu.idnes*: Barack Obama jako prezident začal tím, že projevil značný chlad vůči svým přátelům (Polsko, Velká Británie, Česká republika), a značnou vstřícnost vůči svým nepřítelům (Irán, Severní Korea). Tak se osobně poklonil králi Saúdské Arábie – země, kde jsou dívky bičovány za to, že byly znásilněny, a stařeny bičovány za to, že jim sousedé koupili jídlo (chápete, byli to muži-sousedé, nikoli rodinní příslušníci, a ta stařena byla s nimi - hrůza, hrůza - sama bez přítomnosti mužského rodinného příslušníka!). Poklonil se věru vrchnímu Saudovi převelice hlubokým předklonem; takovým, že si hleděl na špičky vlastních bot!
- [15] Poselství Baracka Obamy k iránskému Novému roku. *DPA*, 20. 3. 2009.
- [16] BBC 20. 3. 2009 podle serveru *IsraelINN.com*, s odvoláním na saúdskoarabský deník al-Watan.

Podstata a kořeny spojení také mezi Evropou a Severní Amerikou leží v oblasti hospodářské. Silné, tradiční a prosperující ekonomické transatlantické vazby byla nejpозději se vznikem NATO dána jasná a institucionální vazba vojenská, bezpečnostní a politická. Pokud existují jakékoliv náznaky eroze tohoto spojení, měly by pramenit z hospodářské vazby a jejích proměn.

Skutečně, význam transatlantické hospodářské vazby relativně klesá a lze vypočítat přímou souvislost mezi rostoucí obchodní výměnou napříč Tichým oceánem, dále relativně klesajícím obchodem přes Atlantik a současným permanentním rozšiřováním NATO a „transformací“.

Mezi největšími obchodními partnery USA je ale stále větší počet států ležících na březích Pacifiku – v Asii, Severní a Jižní Americe (Kanada, Mexiko, Čína, Japonsko, Malajsie, Brazílie, Thajsko, Singapur, a další státy sdružené v rámci APEC – organizace Asijsko-tichomořské hospodářské spolupráce) a Indii. Jakkoliv je v souladu s pokračující ekonomickou globalizací patrný trvalý růst mezinárodního obchodu přes Atlantik, jeho relativní význam ve srovnání zejména s výše uvedenými zeměmi je pro USA klesající. (...)

Evropa nepředstavuje pro USA nepřítele, ale hrozí jí, že se stane pouze periferní oblastí bez zvláštního významu. Nenajdou-li Evropané v sobě dostatek rozhodnosti, odvahy, trpělivosti a odpovědnosti, mohou se negativní předpovědi vyplnit velmi rychle. NATO je osvědčeným nástrojem společného zájmu, stále se těší prestiži a důvěře, které mohou být rychle ztraceny. Jedno je jisté, budoucnost NATO je v rukou evropských spojenců více než kdy dříve.

Jan Závěšický

Budoucnost NATO leží v rukou evropské odpovědnosti

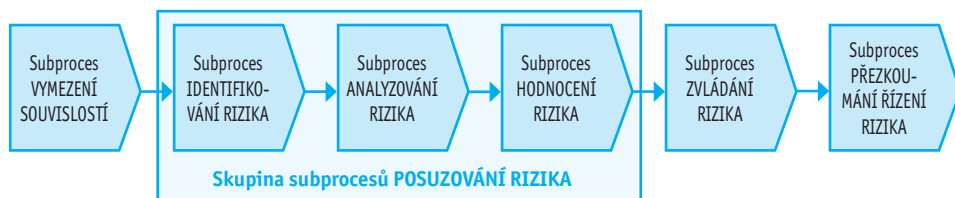
http://www.natoaktual.cz/budoucnost-nato-lezi-v-rukou-evropske-odpovednosti-f9p-/na_analyzy.asp?c=A090518_140835_na_analyzy_m02 (18. 5. 2009)

Vymezení souvislostí jako součást procesu řízení rizik u organizací ústřední státní správy

Pokud se na organizaci díváme jako na systém vzájemně provázaných a vzájemně souvisejících procesů, [1] pak každý proces má v tomto systému svoji úlohu (účel, cíl). Z hlediska účelu můžeme procesy dělit na hlavní, to jsou ty, které zabezpečují, že organizace poskytuje služby, které jsou smyslem její existence, zabezpečují nám tedy plnění poslání. [2]

Proto, abychom zabezpečili kvalitní plnění poskytovaných služeb, máme procesy řídící (např. plánování, kontrolní procesy). Pro zabezpečení chodu organizace pak máme procesy podpurné. Jedním z těchto procesů je také proces řízení rizika, [3] který slouží pro včasné rozpoznání, posouzení a následné zvládání rizika a jehož účelem (cílem) je předcházení možným nežádoucím dopadům na aktiva [4] organizace. Realizace tohoto procesu je jedním z velice důležitých předpokladů pro úspěšné plnění poslání a cílů nejen organizací ústřední státní správy.

Z procesního hlediska je tedy možné řízení rizik [risk management] charakterizovat jako proces řídící, který se skládá z jednotlivých na sebe navazujících subprocesů (obr. 1).

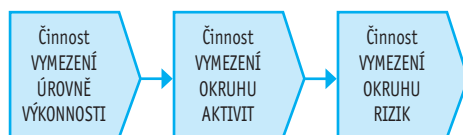
Zdroj: Upraveno dle ISO/IEC Guide 73. *Risk management – Vocabulary*, 2002.

Obr. 1: Průběh procesu řízení rizika

Výchozím a velmi významným subprocesem procesu řízení rizik je *vymezení souvislostí* [establishing the context], které by mělo být managementem organizace provedeno před navazujícím subprocesem identifikace rizik. [5] Zde je ovšem nutno podotknout, že většina odborných publikací [6] nepopisuje problematiku vymezení souvislostí v rámci procesu řízení rizik s patřičnou podrobností a jako výchozí subproces (fázi) tohoto procesu zpravidla považuje identifikaci rizik, případně analýzu rizik (některé publikace [7] nebo normy [8] považují identifikaci rizik jako součást analýzy rizik).

Je však nezbytné upozornit, že pokud nejsou managementem organizace vymezeny souvislosti rizik, je jejich následná identifikace velmi obtížná a mnohdy může být neúplná či zavádějící. Při realizaci subprocesu vymezení souvislostí je nezbytné provést tyto konkrétní činnosti (obr. 2):

- vymezení úrovně výkonnosti,
- vymezení okruhu aktiv,
- vymezení okruhu rizik. [9]

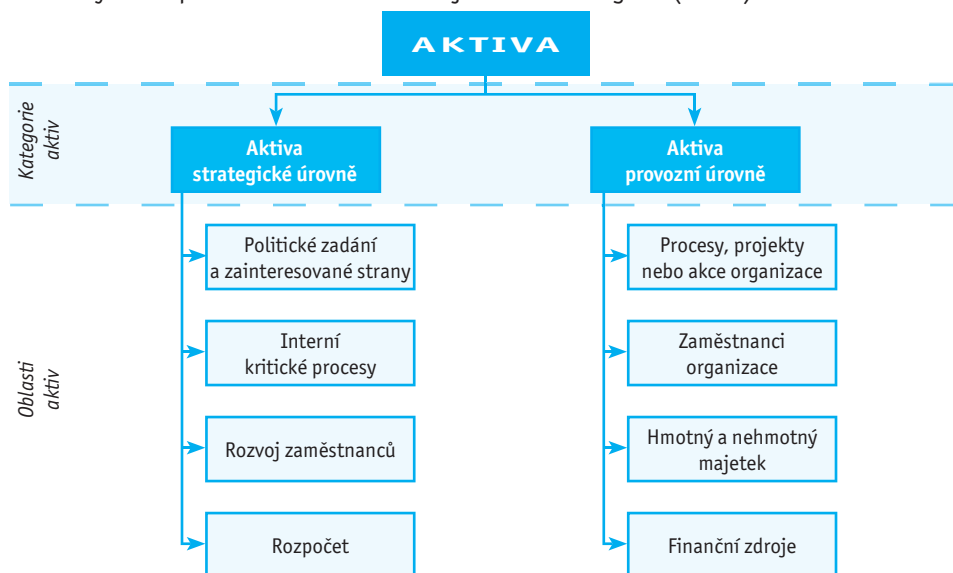
Obr. 2: Průběh subprocesu vymezení souvislostí

Vymezení úrovně výkonnosti

Rizika mohou být u organizací státní správy řízena ve dvou výkonnostních úrovních, a to na úrovni strategické, zde jsou rizika řízena u strategických cílů [10] organizace, a na úrovni provozní, zde jsou rizika řízena u cílů procesů, projektů nebo akcí. Výsledkem této činnosti je určení, zda se budeme zabývat úrovní výkonnosti strategickou nebo provozní.

Vymezení okruhu aktiv

Výsledkem této činnosti je výběr oblastí (případně oblastí) aktiv pro zvolenou úroveň výkonnosti, které budou dále posuzovány. Pro provedení činnosti vymezení okruhu aktiv je možné využít doporučené členění aktiv na jednotlivé kategorie (obr. 3).

Obr. 3: Doporučené členění aktiv do kategorií a oblastí

Rizika mohou u organizací státní správy působit na aktiva ve dvou výkonnostních úrovních. V případě, že byla v předchozí činnosti zvolena úroveň strategická, budeme se dále zabývat kategorií *aktiv strategické úrovně*, přičemž jako aktiva této úrovně budeme chápat organizaci definované strategické cíle. Pro členění aktiv této kategorie do oblastí můžeme využít metodu **balanced scorecard (BSC)**. [11] Při využití této metody lze jako oblasti aktiv charakterizovat jednotlivé perspektivy BSC, kterými jsou u organizací ústřední státní správy:

- politické zadání a zainteresované strany [12] (jakou politickou zakázku nebo požadavky zainteresovaných stran musíme splnit?),
- interní kritické procesy (které procesy jsou pro nás kritické, respektive klíčové, abychom úspěšně prosadili a dosáhli strategie?),
- rozvoj zaměstnanců (jak dosáhneme schopnosti ke změnám a zlepšování, abychom realizovali strategii?),
- rozpočet (jaký musí být rozpočet, aby byla naše strategie úspěšně realizována?).

V případě rezortu obrany bychom BSC mohli rozšířit o další perspektivu, a to operační schopnosti (jakých operačních schopností jednotlivých druhů ozbrojených sil chceme dosáhnout?).

Pokud byla vymezena úroveň provozní, budeme se dále zabývat kategorií *aktiv provozní úrovně*. U této kategorie lze jako oblasti aktiv u organizací ústřední státní správy charakterizovat:

- Procesy, projekty nebo akce organizace (u tohoto okruhu aktiv nám rizika mohou působit např. na kvalitu výstupů, efektivnost, [13] včasnost, náklady).
- Zaměstnanci organizace (u tohoto okruhu aktiv nám rizika mohou působit např. na jejich zdraví, znalosti či dovednosti).
- Hmotný a nehmotný majetek [14] (u tohoto okruhu aktiv nám rizika mohou působit zpravidla na jejich hodnotu).
- Finanční zdroje (u tohoto okruhu aktiv nám rizika mohou působit zpravidla na jejich hodnotu).

Vymezení okruhu rizik

Výsledkem této činnosti je výběr skupiny (skupin) rizik, které budou dále posuzovány. Pro provedení činnosti vymezení okruhu rizik je možné využít následující členění rizik na kategorie, oblasti a skupiny. Rizika je možno, z hlediska působení zdrojů rizik [15] na organizaci, klasifikovat do dvou kategorií. První kategorii představují *vnější rizika*. Jedná se o rizika neovlivnitelná, proto u této kategorie můžeme tlumit pouze důsledky jejich působení. Vnější rizika je možno členit do šesti oblastí, a to na rizika politická, ekonomická, sociální neboli společenská, technologická, legislativní a ekologická.

Toto členění je provedeno podle faktorů PESTLE analýzy, [16] která slouží pro analýzu vnějšího prostředí. Vedle oblastí rizik vyplývajících z faktorů PESTLE analýzy navrhujeme do kategorie vnějších rizik zahrnout i oblast bezpečnostních rizik.

Druhou kategorií jsou *vnitřní rizika*. Jedná se o rizika ovlivnitelná, jelikož u této kategorie lze příčiny jejich působení minimalizovat či eliminovat. Kategorii vnitřních rizik je možno dále členit do tří oblastí, a to na rizika procesní (projektová), personální a věcná. Členění rizik do kategorií a oblastí je znázorněno na obr. 4.

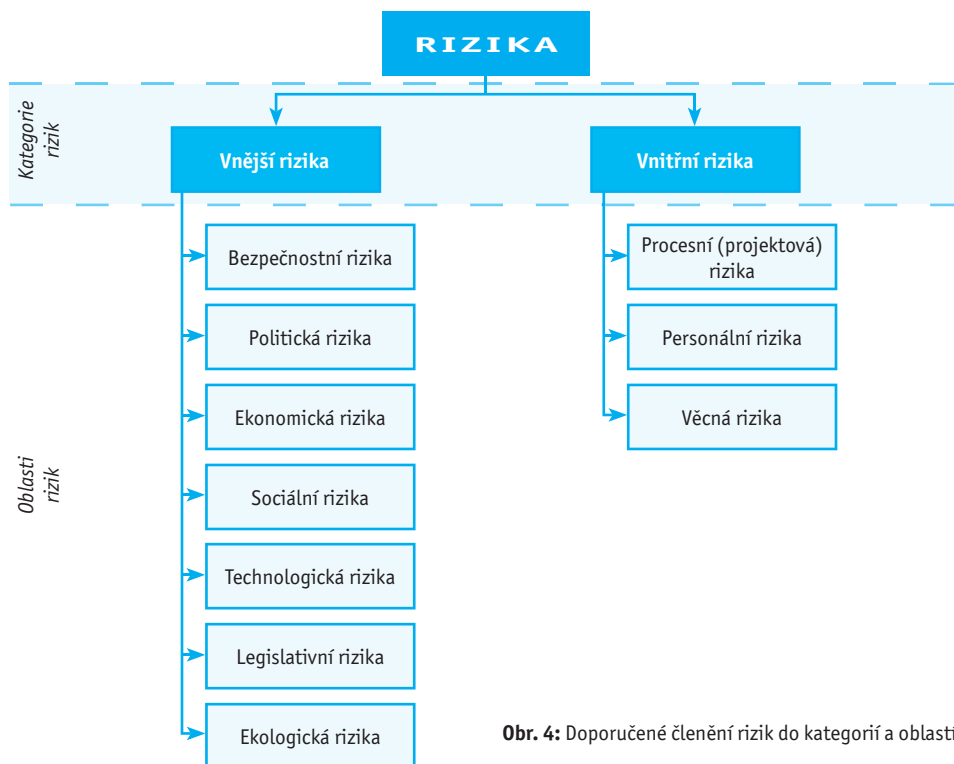
U organizací ústřední státní správy můžeme výše uvedené oblasti vnějších rizik dále na nižší rozlišovací úrovni členit do skupin.

Do oblasti **bezpečnostních rizik** můžeme zahrnout např. skupiny rizik:

- válečná rizika (vojenská rizika),
- režimní rizika (terorismus, extremismus, separatismus),
- kriminální rizika (obchod se zbraněmi, organizovaný zločin),
- proliferační rizika (šíření zbraní hromadného ničení),
- informační rizika (napadení a zneužití kritických informací a systémů informačních technologií).

Do oblasti **politických rizik** můžeme zahrnout např. skupiny rizik:

- intervenční rizika,
- rizika spojená se změnou státního zřízení,
- rizika spojená se změnou vlády,
- rizika spojená s občanskými iniciativami.

Obr. 4: Doporučené členění rizik do kategorií a oblastí

Do oblasti **ekonomických rizik** [17] můžeme zahrnout např. skupiny rizik:

- ☐ rozpočtová rizika,
- ☐ inflační rizika,
- ☐ kurzová rizika,
- ☐ rizika správy finančních prostředků (např. kolaps bankovních institucí).

Do oblasti **sociálních rizik** můžeme zahrnout např. skupiny rizik:

- ☐ demografická rizika (přelidňování, masová migrace),
- ☐ rizika úrovně vzdělání,
- ☐ kulturní rizika (národnostní a náboženská nesnášenlivost či diskriminace),
- ☐ rizika spojená s nezaměstnaností,
- ☐ zdravotní rizika (infekční a neinfekční onemocnění, zoonózy, úrazy aj.).

Do oblasti **technologických rizik** můžeme zahrnout např. skupiny rizik:

- ☐ dopravní rizika,
- ☐ energetická rizika,
- ☐ komunikační rizika,
- ☐ softwarová rizika,
- ☐ internetová rizika,
- ☐ průmyslová rizika.

Do oblasti **legislativních rizik** můžeme zahrnout např. skupiny rizik:

- ☐ rizika spojená se zákony, vyhláškami, normami či smlouvami,
- ☐ soudní rizika.

Do oblasti **ekologických rizik** můžeme zahrnout např. skupiny rizik:

- ☐ rizika přírodních katastrof (živelních pohrom),
- ☐ rizika čerpání neobnovitelných zdrojů,
- ☐ rizika úbytku ozonové vrstvy,
- ☐ rizika navyšování skleníkového efektu,
- ☐ rizika globálního oteplování,
- ☐ rizika klimatických změn.

U organizací ústřední státní správy můžeme výše uvedené oblasti vnitřních rizik dále na nižší rozlišovací úrovni členit do skupin.

Do oblasti *procesních (projektových) rizik* můžeme zahrnout např. skupiny rizik:

- ☐ rizika související s nastavením procesu (např. neexistence nebo složitost pravidel nebo interních normativních aktů pro provádění procesu, neexistující nebo špatně vymezené cíle procesu, nevhodná návaznost procesů, neexistující nebo špatně vymezené kompetence, neefektivnost nebo nepřesnost pracovních postupů),
- ☐ rizika související se vstupy do procesu (např. včasnost dodání vstupů, kvalita vstupů),
- ☐ rizika související se zdroji procesu (např. nedostatek zdrojů, nízká nebo nevhodná kvalita zdrojů, špatná alokace zdrojů),
- ☐ rizika související s výstupy procesu (např. včasnost dodání výstupů, kvalita výstupů).

Do oblasti *personálních rizik* můžeme zahrnout např. skupiny rizik:

- ☐ kvalifikační rizika (např. neznalost, neinformovanost, nekompetentnost, špatný výcvik),
- ☐ etická rizika (např. úplatnost, střet zájmů, zneužití pravomoci, odcizení, podvod),
- ☐ rizika spojená s prováděním činností (např. nepozornost, nedbalost, nesprávná obsluha, nešikovnost).

Do oblasti *věcných rizik* můžeme zahrnout např. skupiny rizik:

- ☐ mechanická rizika (např. hluk, vibrace),
- ☐ fyzikální rizika (např. teplo, záření),
- ☐ chemická rizika,
- ☐ biologická rizika.

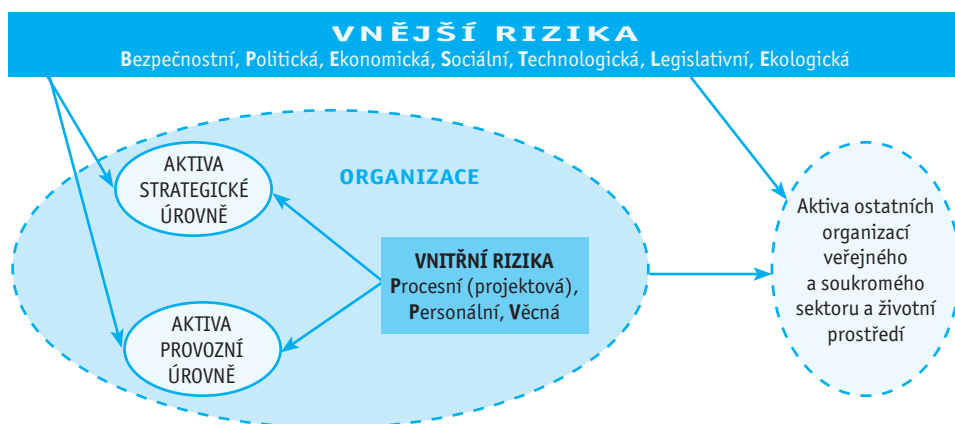
Kromě výše uvedené doporučené klasifikace rizik z hlediska působení zdrojů (tj. na vnitřní a vnější) je možné rizika členit také podle jiných hledisek, která ovšem nejsou pro potřeby subprocessu vymezení souvislostí natolik relevantní.

Některé odborné publikace [18] uvádějí členění např. z hlediska předvídatelnosti (předvídatelná a nepředvídatelná), ovlivnitelnosti (ovlivnitelná a neovlivnitelná), původu (primární a sekundární), systematickosti (systematická a nesystematická), objektivity hodnocení (subjektivní a objektivní), dynamiky vývoje nežádoucí události (pomalá a rychlá),

pravděpodobnosti vzniku nežádoucí události (pravděpodobná a nepravděpodobná) či z hlediska intenzity dopadu nežádoucí události (rizika s mírným, vyšším a fatálním dopadem).

Závěr: Deskripce působení rizik na aktiva

Z výše uvedeného členění vyplývá, že na organizace ústřední státní správy působí dvě kategorie rizik, a to vnější a vnitřní. Tyto kategorie rizik mohou působit jak na aktiva úrovně strategické, tak i provozní. Současně je ovšem nutné vzít v úvahu, že vnitřní rizika mohou rovněž působit i vně organizace, a to na aktiva ostatních organizací veřejného nebo soukromého sektoru či na životní prostředí. Schéma působení rizik na aktiva je znázorněno na obrázku 5.

Obr. 5: Schéma působení rizik na aktiva

V souvislosti s působením rizik na aktiva je důležité podotknout, že většina prvků organizace (např. procesy, zaměstnanci, nemovitosti) může vystupovat ve dvou rolích. Jednak mohou představovat aktiva, na která působí vnější a vnitřní rizika. Současně ovšem mohou samy negativně působit na ostatní aktiva organizace, přičemž v tento okamžik již vystupují jako vnitřní zdroj rizika.

Tento článek byl zpracován v rámci grantového projektu GA AV ČR KJB606070701 „Metoda preventivního posouzení vlivu vojenského výcviku na životní prostředí“.

Poznámky k textu:

- [1] Proces [process] je soubor vzájemně souvisejících nebo působících činností, které přeměňují vstupy na výstup při využití zdrojů (personál, finance, hmotné a nehmotné). Proces můžeme rozkládat na subprocesy, respektive jeho fáze. Každý subproces se poté skládá z jednotlivých na sebe navazujících činností.
- [2] Poslání [mission] vyjadřuje smysl (účel) existence dané organizace. U organizací ústřední státní správy musí být poslání stanoveno v souladu se zákonem č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR, ve znění změn a doplňků (tzv. kompetenční zákon).
- [3] Riziko [risk] je kombinací pravděpodobnosti výskytu nežádoucí události a jejích následků, respektive dopadů (ISO/IEC Guide 73:2002). Riziko je tedy možnost, že při zajišťování činnosti orgánu státní správy s určitou pravděpodobností nastane určitá událost, jednání nebo stav s následnými nežádoucími dopady na plnění schválených záměrů a cílů tohoto orgánu. Stupeň významnosti rizika se určí jako součin možných nežádoucích dopadů a pravděpodobnosti zapůsobení tohoto rizika (CHJ-6:2004).

- [4] Aktivum [asset] je všechno, co má pro danou organizaci hodnotu, která může být zmenšena působením rizika.
- [5] Identifikace rizik [risk identification] je subproces zahrnující činnosti nalézání, rozpoznávání a popisování rizik (ISO/IEC Guide 73:2002).
- [6] Např. (Smejkal, Reis, 2006) nebo (Tichý, 2006).
- [7] Např. (Smejkal, Reis, 2006).
- [8] Např. (ČSN IEC 300-3-9:1997).
- [9] Autoři jsou si vědomi, že pokud není riziko vyjádřeno kombinací pravděpodobnosti a závažnosti dopadu na aktivum hovoříme o **hrozbě [threat]**. Ovšem pro potřeby tohoto článku bude nadále používán pouze **pojem riziko**, i když výše zmíněné atributy neobsahuje a jedná se tedy ve své podstatě o hrozbu.
- [10] Cíl [objective] vyjadřuje, čeho chce organizace v budoucnu dosáhnout. Popisuje tedy požadovaný stav v budoucnu.
- [11] Blanced scorecard (BSC) je metoda sloužící pro převod poslání, vize a strategie organizace do soustavy měřitelných strategických cílů a z nich vyplývajících strategických akcí. Strategické cíle pro účely ústřední státní správy jsou stanovovány pro stanovené perspektivy, kterými jsou politické zadání a zainteresované strany, interní kritické procesy, rozvoj zaměstnanců a rozpočet. Tato metoda tedy slouží jako nástroj strategického řízení, pro komunikaci a pro řízení výkonnosti.
- [12] Zainteresované strany [stakeholders] jsou osoby nebo skupiny mající zájem na výkonnosti nebo úspěchu organizace, např. zákazníci/občané, zaměstnanci, společnost, inspekční orgány, média, dodavatelé, ale také například vláda, reprezentovaná volenými (nebo jmenovanými) vedoucími pracovníky, a nadřízené vládní organizace. Zainteresovanou stranou může být také sama organizace nebo její části. Hlavní zainteresovanou stranou jsou občané, kterým jsou primárně určeny poskytované služby stanovené v poslání organizace.
- [13] Podle ČSN EN ISO 9000:2001 efektivnost [effectiveness] vyjadřuje vztah mezi realizací plánovaných cílů a dosaženými výsledky (např. cílové hodnoty stanovené v procesu/projektu a skutečně dosažené hodnoty).
- [14] Hmotný a nehmotný majetek může být např. nemovitosti, kancelářské vybavení, materiál, technika, autorská práva, know-how.
- [15] Zdroje rizik [risk sources] jsou objekty nebo činnosti, které mohou být příčinnou rizik (ISO/IEC Guide 73:2002). Autoři doporučují využívat následující jimi navrženou definici: Zdroje rizik jsou vnější činitelé (např. vnější legislativní prostředí, vnější politické prostředí) nebo vnitřní prvky organizace (např. procesy, zaměstnanci, nemovitosti), které jsou původci rizik, a jejichž vývoj nebo činnost (případně nečinnost) způsobuje možné nežádoucí dopady na aktiva organizace.
- [16] PESTLE je akronym a jednotlivá písmena znamenají různé typy vnějších faktorů: P – politické, E – ekonomické, S – sociální, T – technologické, L – legální (legislativní), E – ekologické (environmentální). Podstatou analýzy je identifikovat pro každou skupinu faktorů ty nejvýznamnější jevy, události, rizika a vlivy, které ovlivňují nebo budou ovlivňovat organizaci.
- [17] U soukromých firem se v této oblasti rizik objevují specifické skupiny rizik spojených s podnikáním jako např. investiční riziko, tržní riziko.
- [18] Např. (Božek, Urban, 2008), (Smejkal, Reis, 2006).

Literatura:

- BOŽEK, František, URBAN, Rudolf. *Management rizika – obecná část*. 1. vyd. Brno: Univerzita obrany, 2008, ISBN 978-80-7231-259-7, 145 s.
- CHJ-6. *Pokyn k jednotnému uplatňování závazných pravidel a doporučení pro systém řízení rizik v orgánech veřejné správy*, 2004, 37 s.
- ČSN EN ISO 9000. *Systémy managementu jakosti – základy, zásady a slovník*. Praha: Český normalizační institut, 2001.
- GRASSEOVÁ, Monika a kolektiv. *Procesní řízení ve veřejném i soukromém sektoru*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2008, ISBN 978-80-251-1905-1, 266 s.
- GRASSEOVÁ, Monika. *Využití SWOT analýzy pro dlouhodobé plánování. Obrana a strategie*, 2006, roč. 6, č. 2, ISSN 1214-6463, s. 48-55.
- ISO/IEC Guide 73. *Risk management - Vocabulary*, 2002.
- SMEJKAL, Vladimír, RAIS, Karel. *Řízení rizik ve firmách a jiných organizacích*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006, ISBN 80-247-1667-4, 296 s.
- TICHÝ, Milík. *Ovládání rizika. Analýza a management*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, ISBN 80-7179-415-5, 396 s.

Motto: Operační prostředí působí bez výjimky na všechny stejně, rozhodující však je, jak je voják připraven jeho vlivům odolat a přitom si udržet svoji akceschopnost.

Úvod

Od roku 2001 nepřetržitě vzrůstá angažovanost EU v Africe. Na této angažovanosti se svým úsilím podílí většina členských států EU. Vstup EU do světového politického dění, jako nového činitele ve světových záležitostech, se odráží v rozšiřujícím rozsahu intervencí EU na africkém kontinentě. Od klasického rozvoje spolupráce a poskytování humanitární pomoci až po inovaci operací ESDP (ARTEMIS 2003, EUFOR RD CONGO 2006) a misí zaměřených na reformy bezpečnostních systémů. V současné době vedou síly EU stabilizační operaci EUFOR CHAD/RCA ve střední Africe.

Spolu se svými členskými státy představuje EU jednoho z největších poskytovatelů pomoci africkým zemím. Svými akcemi EU podporuje působení a činnost OSN v Africe. Z tohoto pohledu mohou být intervence EU považovány za podporu konceptu všestranné účinnosti při řešení chronicky se opakujících krizí v této části světa. Všestranná účinnost je představována výsledky, kterých bylo dosaženo poskytnutím humanitární a rozvojové pomoci, diplomatické a technologické podpory a vedením vojenských operací za účasti zainteresovaných stran a mezinárodních organizací.

V dokumentech EU a AU je uváděno, že bez míru nemůže být dosaženo trvalého rozvoje. Taktéž evropská bezpečnostní strategie z roku 2003 zdůrazňuje, že bezpečnost je podmínkou rozvoje. Ozbrojené konflikty nejenže ničí infrastrukturu, včetně sociální infrastruktury, ale vytváří prostředí pro růst kriminality, pokles investic, prostředí ve kterém je normální ekonomická činnost zhora nemožná. Toto prostředí se nevyhnutelně stává operačním prostředím, ve kterém budou působit operační svazky Battle Groups EU. Znalost tohoto operačního prostředí je proto rozhodujícím prvkem schopnosti úspěšně řešit vznikající krize. Proto ještě před nasazením Battle Group EU do expediční operace musí být všem účastníkům expediční operace zcela pochopitelné a jasné, z čeho se operační prostředí skládá, jaké jsou jeho charakteristiky, jakým výzvám v něm budou muset čelit.

1. Organizace a členění

Operační prostředí zahrnuje operační prostory, přírodní a společenské faktory a informační prostředí.

1.1 Operační prostor je obecný pojem, který je synonymem pro více vojensko-odborných pojmů, označujících geografický prostor, ve kterém jsou vedeny vojenské operace. Operační prostor zahrnuje – ale není na ně omezen – takové termíny jako jsou: prostor (operační) zodpovědnosti (AOR), válčiště, prostor operace, prostor operačního zásahu (POA), společný operační prostor (JOA), prostor vyloďení (AOA), prostor společných speciálních operací (JSOA) a prostor operační (bojové) činnosti (AO).

S výjimkou AOR, který je zpravidla stanoven v rezoluci Rady bezpečnosti OSN nebo společným usnesením Rady EU, operační velitel, velitel sil EU nebo ostatní velitelé společných expedičních sil vytvářejí menší dočasné operační prostory. Operační prostory mají fyzické rozměry, které vymezují části vzdušného, pozemního a námořního prostoru. Operační prostory jsou zpravidla vymezeny výraznými geografickými hranicemi, což napomáhá koordinovat, integrovat a sladit společně vedené operace mezi jednotlivými komponenty expedičních sil (Battle Group EU) a usnadňuje velení. Velikost operačních prostorů a druh sil, které v těchto prostorech budou rozvinuty, závisí na rozsahu a charakteru krize a na plánované době trvání operace.

OPERAČNÍ PROSTOR			
Strategický		Operační a taktický	
1.	Prostor (operační) odpovědnosti	1.	Společný operační prostor (sektor)
2.	Válčiště	2.	Prostor společných speciálních operací
3.	Prostor operace	3.	Společný zabezpečovací prostor
4.	Prostor operačního zásahu	4.	Prostor vylodění
5.	Bojová a přístupová (týlová) zóna	5.	Prostor operační (bojové) činnosti

Obr. 1: Rozdělení operačních prostorů

1.2 Prostory na strategické úrovni vedení operací

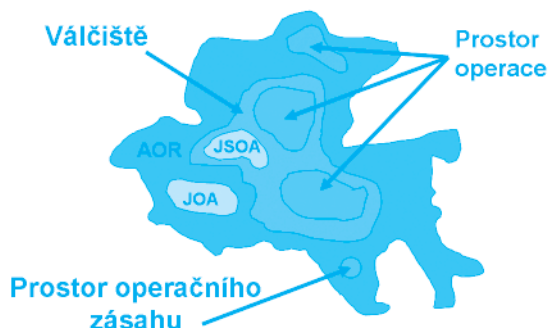
Ve vymezeném prostoru (operační) zodpovědnosti je vedena celá škála vojenských operací. V případě potřeby se může zřídit válčiště nebo prostor operace pro každou operaci zvlášť. Operační velitel se může rozhodnout, zda bude řídit operace přímo na válčišti nebo v prostoru operace, nebo zda řízení ponechá na velitelích společných úkolových uskupení a soustředí se na řízení celkové činnosti v prostoru (operační) zodpovědnosti.

Prostor (operační) zodpovědnosti. Prostor (operační) zodpovědnosti je vymezen rezolucí RB OSN (popř. společným usnesením Rady EU). Zpravidla je tento prostor vymezen na základě politických nebo geografických hranic. V souladu s mandátem OSN a společným usnesením Rady EU je operační velitel oprávněn plánovat a vést operace v rámci prostoru (operační) zodpovědnosti.

Válčiště. Válčiště je geografický prostor, který je kombinací částí vzdušného, pozemního a námořního prostoru. Válčiště se vytváří k vedení velkých bojových operací nebo válečných tažení. Válčiště se především zřizuje při formálním vyhlášení války a je nezbytné, aby zahrnovalo více než jeden prostor operace (nebo společný operační prostor a samostatný prostor operace) za účelem zabezpečení velení a řízení, logistiky, ochrany sil a vzájemné podpory sil. Válčiště zpravidla nezahrnuje celý prostor (operační) zodpovědnosti, ale může přesahovat hranice dvou nebo více sousedících prostorů (operační) zodpovědnosti.

Prostor operace. Prostor operace je geografický prostor, který se skládá z částí vzdušného, pozemního a námořního prostoru. Je to prostor vymezený pro vedení společných expedičních operací. Prostory operace se zpravidla zřizují, když rozsah operací v čase, prostoru, stanovených cílech a množství nasazených sil přesahuje rámec společného operačního prostoru. Může být vytvořen jeden nebo více prostorů operace. Jednotlivé prostory operace budou zpravidla geograficky oddělené a povedou se v nich operace zaměřené na splnění rozdílných operačních úkolů. Prostor operace je systémově menší než válčiště, ale je natolik rozsáhlý,

Členění prostoru operační zodpovědnosti

V rámci prostoru (operační) zodpovědnosti bylo vytvořeno válčiště. V rámci válčiště jsou vytvořeny dva prostory operace a jeden prostor společných speciálních operací. Ke zvládnutí operační situace mimo válčiště byl zřízen prostor operace a společný operační prostor, v rámci kterých operuje společné úkolové uskupení. V závislosti na situaci může být společný operační prostor zřízen taktéž v rámci válčiště nebo prostoru operace. Prostor operačního zásahu byl zřízen pro nasazení operačně manévrujícího prvku Battle Group EU do operace.

Obr. 2: Operační prostory vytvářené v rámci prostoru (operační) zodpovědnosti.

aby umožňoval vedení operací do hloubky a po delší časové období. Prostory operace jsou zpravidla spojeny s vedením velkých vojenských operací a tažení.

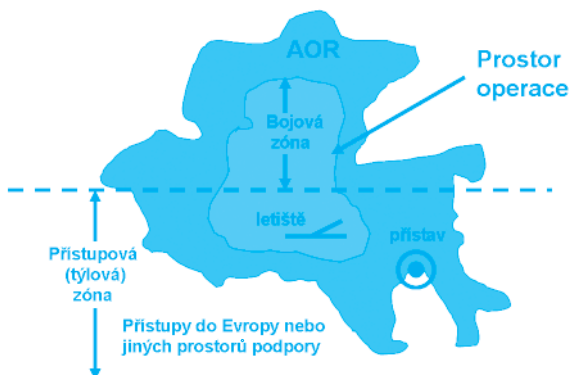
Prostor operačního zásahu. Je to místní geografický prostor, který zpravidla zahrnuje důležité správní středisko provinčního typu, letiště, přístav, významný železniční uzel apod. Prostory operačních zásahů se určují při variantě decentralizovaného nasazení sil a prostředků Battle Group EU. Operačně manévrující prvky jsou nasazovány do vytipovaných prostorů operačních zásahů k provedení operace v měřítku rotního úkolového uskupení.

Bojové zóny a přístupové (týlové) zóny. V prostoru (operační) zodpovědnosti může být vytvořena bojová zóna a přístupová zóna (viz, obrázek č. 3). Bojová zóna je prostor, kde se vedou bojové operace. Bojová zóna je zpravidla rozprostírá mezi týlovou hranicí pozemních sil a oblastí probíhajících bojů.

Přístupová (týlová) zóna zahrnuje přístupové komunikace (dopravní tepny), logistické organizace a další nutná zařízení k poskytování všestranné podpory, logistického zabezpečení a zásobování bojujících sil.

Přístupová (týlová) zóna zpravidla zahrnuje týlové části prostoru operace (nebo válčiště v případě, že je vytvořeno) a sahá od prostoru operace až k evropskému kontinentu nebo prostoru (operační) odpovědnosti velitele, který zabezpečuje podporu bojujících sil. Přístupová (týlová) zóna zahrnuje letiště a přístavy, které zajišťují přísun sil a produktů logistického zabezpečení do operačního prostoru. Přístupová (týlová) zóna zpravidla přiléhá k bojové zóně, ale ve velmi proměnlivé a dynamické situaci může existovat odděleně – propojena s bojovou zónou pouze řídkou sítí dopravních spojnic.

Bojová a přístupová (týlová) zóna

V prostoru (operační) zodpovědnosti byl zřízen prostor operace. Bojová zóna je ta část prostoru operace, kde se vedou bojové operace. Přístupová (týlová) zóna v tomto případě přiléhá k bojové zóně. Přístupová (týlová) zóna zahrnuje tu část prostoru operace, kde se bojové operace nevedou a dále prostor táhnoucí se od bojové zóny až k evropskému kontinentu nebo stanoveného prostoru podpory.

Obr. 3: Bojová a přístupová (týlová) zóna

1.3 Prostory na operační a taktické úrovni vedení operací

Pro operace omezeného rozsahu, menšího měřítka a kratšího trvání mohou být zřizovány následující operační prostory.

Společný operační prostor. Společný operační prostor je dočasně vymezená geografická oblast, která zahrnuje části vzdušného, pozemního a námořního prostoru. Prostor vymezuje velitel prostoru (operační) zodpovědnosti nebo podřízený velitel sil. Ve společném operačním prostoru se vedou vojenské operace za účelem splnění specifického operačního úkolu. Zřízení společných operačních prostorů je vhodné pro vedení operací omezených rozsahem operační činnosti a geografickým prostorem, nebo když se tyto operace vedou na rozhraní mezi válčisti.

Prostor společných speciálních operací. Prostor společných speciálních operací je vyhrazená geografická oblast, která zahrnuje část vzdušného, pozemního a námořního teritoria. Tento prostor je vyhrazen k nasazení komponentu společných speciálních sil nebo společného úkolového uskupení speciálních sil pro vedení speciálních operací. Prostor společných speciálních operací je vymezen velitelem prostoru (operační) zodpovědnosti.

Společný zabezpečovací prostor. Společný zabezpečovací prostor je specifická plocha pozemního teritoria vybraná velitelem za rozhodující pro zajištění ochrany společných základů, nasazení podpůrných sil, organizaci a řízení přesunů, zásobování vojsk, velení a řízení, provoz leteckých základů a letišť, námořních přístavů a dalších zařízení. Společný zabezpečovací prostor nemusí nezbytně přiléhat k jiným operačním prostorům, ve kterých právě probíhá bojová činnost. Společný zabezpečovací prostor může zahrnovat základny okamžité podpory a další podpůrná zařízení spolu s bojovými prvky. Společné zabezpečovací prostory se vytvářejí při vedení jak klasických, tak i asymetrických operací.

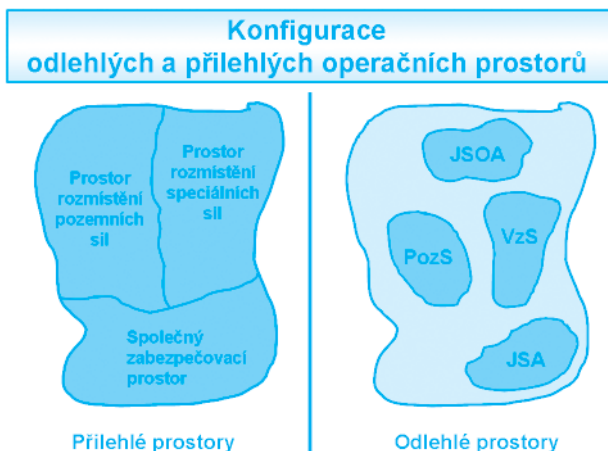
Prostor vylodění. Prostor vylodění je geografická oblast, v rámci které se nacházejí cíle, které musí být zajištěny silami námořního výsadku. Prostor vylodění musí být dostatečně rozsáhlý pro provedení námořních, vzdušných, pozemních a speciálních operací.

Prostor operační (bojové) činnosti. Velitel společných sil může vymezit prostor operační (bojové) činnosti pro pozemní a námořní síly. Prostor operační (bojové) činnosti zpravidla nezahrnuje celý operační prostor společných sil, ale musí být dostatečně rozlehlý, aby velitelé komponentů (pozemních, námořních sil) byli schopni splnit stanovené operační úkoly a zajistit ochranu podřízených sil. Velitelé komponentů, kterým byl stanoven operační prostor, automaticky vytvoří podřízené operační prostory, v rámci kterých budou operovat jejich síly. Velitelé jednotlivých komponentů musí využít všech společných a vlastních prostředků, opatření a grafických dokumentů ke koordinaci vzájemné činnosti, rozdělení zodpovědnosti, sladění operací a dosažení jednoty úsilí.

1.4 Přilehlé a odlehlé operační prostory

Operační prostory ve vzájemném vztahu mohou být přilehlé nebo odlehlé. V případě, že operační prostory jsou přilehlé, rozděljuje je stanovená společná hranice. V situaci, kdy jsou operační prostory odlehlé, nemají tyto společnou hranici. Prvky sil, které se nacházejí v odlehlých prostorech, spojuje v operační rovině „záměr operace“ (CONOPS).

Odehlé operační prostory jsou charakteristické kruhovým ohraničením. Za zajištění a správu prostoru, který se nachází mezi odlehlými operačními prostory, je zodpovědný nadřízený stupeň velení.

Přilehlé prostory: Prostory, které byly přiděleny podřízeným velitelům, spolu sousedí a mají společnou hranici. V tomto případě byl nadřízeným stupněm velení celý operační prostor rozdělen mezi podřízené velitele.

Odehlé prostory: Podřízeným velitelům byly přiděleny operační prostory, které spolu nesousedí a nemají společnou hranici. Nadřízený stupeň velení si ponechává zodpovědnost za tu část operačního prostoru, která nebyla přidělena podřízeným velitelům.

Obr. 4: Konfigurace odlehlých a přilehlých operačních prostorů

1.5 Kritéria pro zaujetí operačního prostoru

Přidělený operační prostor musí být zaujat ve stanovené době. Hlavním kritériem pro zaujetí operačního prostoru je stanovený operační úkol a specifická operační situace. Kritéria pro zaujetí operačního prostoru musí být posouzena v průběhu analýzy variant činnosti a válečné hry.

Obecná kritéria, která jsou využitelná pro analýzu každého operačního prostoru, jsou: velení a řízení, informační prostředí, přístupové cesty, hodnocení terénu, řízení přesunů, řízení letového provozu, monitorování, vedení průzkumu, protivzdušná a protiraketová obrana, záchrana osob, možnost vedení a koordinace paleb, problematika životního prostředí, vzájemné vztahy ostatních vládních orgánů (OGA), mezinárodních organizací (IGO), nevládních organizací (NGOs) a hostitelské země (HN).

2. Znalost operačního prostředí

Operační prostředí představuje faktory, které daleko přesahují hranice stanoveného operačního prostoru, faktory, které je nutno pečlivě zvážit při vedení společných operací. Operační prostředí představuje souhrn podmínek, okolností a vlivů, které svými účinky působí na použití vojenských schopností Battle Group EU a mají dopad na rozhodování velitele. Operační prostředí zahrnuje přírodní prostor (vzdušný, pozemní, námořní a kosmický) a informační prostředí. Součástí přírodního prostoru a informačního prostředí jsou síly protivníka, vlastní síly a neutrální faktory, které jsou podstatné pro vedení expediční operace Battle Group EU.

Znalost operačního prostředí umožňuje velitelům pochopit výsledky různorodých akcí vlastních sil, sil protivníka a neutrálních činitelů a to, jaký dopad budou mít výsledky těchto akcí na dosažení konečného vojenského cíle.

2.1 Prostory a operační faktory

Prostory. Prostory v operačním prostředí zahrnují stanovený operační prostor a přidružené prostory vlivu a zájmu. Vytyčení prostorů vlivu a zájmu napomáhá orientaci myšlení velitele a štábu na přijetí co nejefektivnějších opatření jak v průběhu operačního plánování, tak i při realizaci plánu.

- **Prostor vlivu** je geografický prostor, ve kterém může velitel přímo ovlivňovat průběh operace pomocí manévru nebo palebnými schopnostmi, které se nacházejí zpravidla pod jeho velením nebo řízením. Prostor vlivu zpravidla obepíná a obsahuje přidělený operační prostor. Velikost prostoru vlivu podřízeného velitele je jeden z faktorů, který nadřazený posuzuje, když určuje podřízeným operační prostory. Znalost činitelů v prostoru vlivu umožňuje veliteli a štábu připravit plány předběžné činnosti pro probíhající operaci, která může vyžadovat použití vojenských schopností mimo stanovený operační prostor. Velitel může znázornit prostor vlivu graficky, ale výsledný obraz nebude představovat rozsah úsilí a nezbytných opatření, které je nutno vynaložit a realizovat při velení silám a řízení operace.
- **Prostor zájmu je prostor**, který se nachází za prostorem vlivu. Je to prostor, ve kterém se nacházejí síly a další faktory, které by mohly ohrozit splnění stanoveného operačního úkolu. Prostor zájmu v bojových operacích zpravidla zasahuje do nepřátelského teritoria a zahrnuje cíle již vedených nebo plánovaných operací, jestliže se tyto cíle nenacházejí v rámci přiděleného operačního prostoru. Prostor zájmů slouží k orientaci

zpravodajské činnosti mimo operační prostor pro zjišťování údajů a monitorování nepřítele, protivníků nebo podezřelých aktivit, které by mohly ovlivnit probíhající i nastávající operace. Stejně jako v případě prostoru vlivu může velitel znázornit prostor zájmu graficky, ale výsledný obraz nebude představovat rozsah úsilí a nezbytných opatření, které je nutno vynaložit a realizovat při velení silám a řízení operace.

Operační faktory. Velitel sil a štáb musí posoudit množství operačních faktorů, které jsou nerozlučně spojeny s vedením operací ve vzdušném, pozemním námořním a kosmickém teritoriu. Tyto faktory zahrnují terén (včetně městských aglomerací), meteorologii, topografii, hydrologii, elektromagnetické spektrum, podmínky životního prostředí v operačním prostoru, vzdálenosti spojené s nasazením a použitím sil nebo jiných společných schopností v operačním prostoru, rozmístění základen, umístění přístavů a další zabezpečující infrastruktury a v neposlední řadě schopnosti vlastních sil a nepřítele. Kombinace těchto faktorů velkou mírou ovlivňuje rámcový projekt operace a zásobování společných operací.

2.2 Informační prostředí

Informační prostředí přesahuje celý zemský prostor (vzdušný, pozemní, námořní a kosmický) a je množinou jednotlivců, organizací a systémů, které shromažďují, zpracovávají a šíří informace nebo na základě informací vyvíjejí činnost. Činiteli informačního prostředí jsou politici, zákonodárci, velitelé, jednotlivci a všechny organizace.

Struktura zdrojů informačního prostředí zahrnuje samotné informace, prostředky a systémy používané ke sběru, analýze, využívání nebo šíření informací. Informační prostředí je prostředí, ve kterém osoby a automatizované systémy monitorují, hodnotí, rozhodují a fungují na základě informací, a proto je hlavním prostředím pro rozhodování. Informační prostředí je vše prostupujícím horizontem pro operační prostory operačního prostředí příslušného velitele.

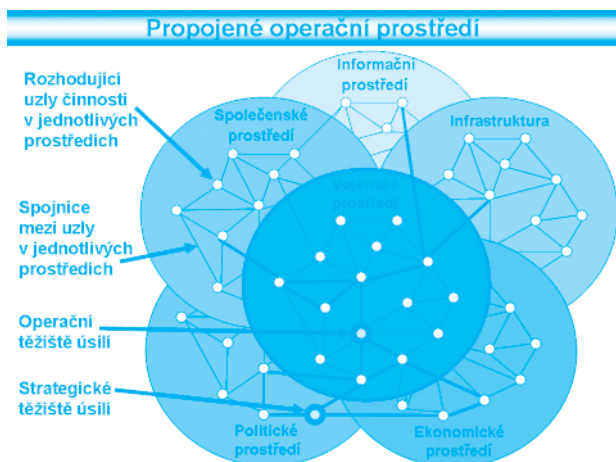
Informační prostředí přesahuje operační prostor, obsahuje prostor (operační) zodpovědnosti a národní schopnosti (např. systémy, databáze, vrcholová střediska odborné přípravy, odborníky na jednotlivé oblasti), které zabezpečují velení a řízení operačního svazku Battle Group EU a naplňují požadavky na rozhodování. Na základě požadavku velitel sil EU převádí tyto schopnosti přes propojení v informační síti (intranet EU, navzájem propojenou množinu informačních schopností, přidružené informační procesy a osoby zodpovědné za sběr, zpracování, ukládání, šíření a správu informací) bojovým jednotkám, hlavním funkcionářům a zabezpečovacímu personálu. Informační prostředí má tři dimenze: hmotnou, informační a poznávací.

Hmotná dimenze je složená ze systému velení a řízení a zabezpečujících infrastruktur a umožňuje jednotlivcům a vojenským formacím vést operace ve vzdušném, pozemním, námořním a kosmickém prostoru. V této dimenzi se nacházejí fyzické platformy a spojovací sítě, které tyto platformy spojují. Hmotná dimenze zahrnuje prostředky přenosu informací, infrastrukturu, technologie, profesní skupiny a obyvatelstvo.

Informační dimenze je dimenze, ve které se sbírají, shromažďují, zpracovávají, ukládají, šíří, zobrazují a chrání informace. Je to dimenze, ve které se realizuje velení a řízení všech moderních vojenských sil, dimenze ve které jsou povolány subjekty seznamovány se zámyslem velitele. Tato dimenze sestává z objemu a toku informací a je spojnicí mezi hmotnou a poznávací dimenzí.

Poznávací dimenze zahrnuje oblast myšlení velitele a psychologické ovlivňování. Poznávací dimenze je doména, ve které velitelé a štáby přemýšlejí, uvažují, vnímají, zobrazují

a rozhodují. Tato dimenze je ovlivněna rozkazy velitele, výcvikem a jinými osobními motivacemi. Bitvy a celá tažení mohou být ztraceny v poznávací doméně. Faktory jako vedení, morální stav, soudržnost jednotek, emoce, uvědomělost, úroveň výcviku, zkušenosti, znalost situace, veřejné mínění, vnímání, postoj hromadných sdělovacích prostředků, informovanost veřejnosti a nejrůznější zvěsti a fámy nepřetržitě ovlivňují tuto dimenzi.

Obr. 5: Zobrazení vzájemného propojení složek operačního prostředí

2.4 Vzájemné propojení složek operačního prostředí

Každá složka operačního prostředí je složena z různých uzlů činností a spojníc. Uzly činnosti jsou hmotné prvky působící v rámci jednotlivých složek operačního prostředí (osoby, instituce, zařízení), které mohou být vybrány za cíl vojenského útoku.

Spojnice jsou funkční a odborné vztahy mezi uzly činnosti (pracovní vztahy vyplývající z organizačního uspořádání, služební vztahy), které spojují nadřízené stupně s podřízenými stupni, vozidla s čerpacími stanicemi, letadla s letišti, plavidla s přístavy, ideologie se skupinami, které šíří nepřátelskou propagandu. Velká většina uzlů činnosti a spojníc není podstatná pro splnění specifického operačního úkolu expediční operace. V rámci patřičné analýzy jsou vytipovány uzly činnosti a spojnice, které se jako klíčové mohou stát terčem útoku nebo jiného působení tak, aby bylo zasazeno operační a strategické těžiště úsilí na straně protivníka. Výsledky analýzy uzlů činnosti a spojníc vedou k lepšímu pochopení vztahu mezi operačním a strategickým těžištěm úsilí a ovlivňují tvorbu rámcového projektu operace.

Schéma zobrazení vzájemného propojení složek operačního prostředí napomáhá plánování a vytváření rámcového projektu operace ve všech expedičních operacích. Zabezpečuje jednotu myšlení velitele, štábu a ostatních činitelů ve všeobecném rámci společného plánování pro přijetí rozhodnutí a koordinaci nezbytných opatření, která se nacházejí mimo pravomoc velitele sil.

Úplné a vyčerpávající zobrazení vzájemného propojení složek operačního prostředí je přínosem pro vedení integrovaných expedičních operací a plnění stanovených operačních úkolů. Zpracování schématu zobrazení vzájemného propojení složek operačního prostředí obrazu systému napomáhá společnému sdílení znalosti operačního prostředí mezi příslušníky společných, mezirezortních a mnohonárodních týmů a vytváří podmínky pro navedení jednotného postupu činnosti.

Složka operačního prostředí je na odborné úrovni propojena v rámci skupiny prvků, které formují komplexně celou složku. Systémový pohled na operační prostředí umožňuje pochopení vzájemně propojených složek (např. politické, vojenské, ekonomické, společenské, informační, infrastruktury a další), které jsou podstatné pro **vedení integrované expediční operace bez ohledu na zeměpisné hranice**. Různost faktorů včetně času vyčleněného na plánování ovlivňuje hodnověrnost tohoto systémového pohledu.

Pochopení složek operačního prostředí, porozumění jejich vzájemným vztahům a tomu, jak se tyto vztahy časem mění, vede ke zvýšení znalostí velitele sil o tom, jak akce proti jedné složce operačního prostředí ovlivní chování prvků ostatních složek operačního prostředí.

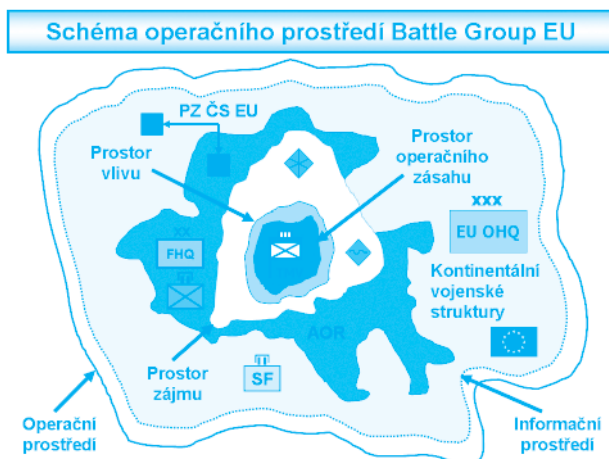
Kromě jiných výhod zobrazení vzájemného propojení složek operačního prostředí napomáhá formou zpravodajské analýzy identifikovat potenciální zdroje možného nebezpečí, obdržet varování a usnadňuje pochopení trvalých a komplexních vzájemných vztahů složek operačního prostředí vlastních, protivníka a neutrálních. Pochopení složek operačního prostředí také napomáhá vytvoření optimálního rámcového projektu operace tím, že rozšiřuje množinu prvků jako jsou těžiště úsilí, operační směry a rozhodující ukazatele. To umožňuje veliteli sil a štábu zvážit a posoudit širší řadu možností k soustředění omezených zdrojů na dosažení požadovaného efektu a vyhnout se nežádoucím účinkům při dosahování vytyčeného cíle.

2.5 Znázornění operačního prostředí

Na obr. 6 je znázorněn prostor operačního zásahu operačně manévrujícího prvku Battle Group EU v rámci prostoru (operační) zodpovědnosti. Za hranicí prostoru operačního zásahu je vytyčený prostor vlivu, který je dán dosahem bojových schopností operačního svazku Battle Group EU.

Prostor zájmu, ve kterém se nacházejí jednotky sil protivníka, se nachází mimo prostor operačního zásahu, ale dostatečně blízko, aby tyto jednotky protivníka v krátkém časovém úseku ovlivnily činnost operačně manévrujícího prvku v prostoru operačního zásahu.

Přestože operační prostředí zpravidla není znázorňováno v grafické podobě, je pro vytvoření představy o rozsahu operačního prostředí toto schématicky znázorněno na obr 6. V rámci

Obr. 6: Schéma znázornění operačního prostředí Battle Group EU

pomyslného operačního prostředí se nachází prostor rozmístění operačního svazku Battle Group EU a v jeho v rámci je rozvinuto FHQ a umístěny předsunuté jednotky, kromě jednotek, které se nachází v prostoru operačního zásahu.

V rámci pomyslného operačního prostředí se pak mohou jak v prostoru (operační) zodpovědnosti, tak mimo tento prostor, nacházet předsunuté vojenské základny některého z členských států EU. Kontinentální vojenské struktury a zařízení jsou představovány vojenskými schopnostmi EU, které se nacházejí mimo prostor (operační) zodpovědnosti a které jsou svým potenciálem rozhodující pro úspěšné vedení integrované expediční operace.

Tyto vojenské schopnosti mají k dispozici nejvlivnější členské státy EU a nacházejí se na základnách, v posádkách, na lodích a bojových plavidlech a ve střediscích, která zabezpečují činnost společných oblastí jako je velení a řízení, vedení zpravodajské činnosti a logistika. Ačkoliv vojenská zařízení a základny členských zemí EU se budou zpravidla nacházet mimo vymezený operační prostor a prostor vlivu, přesto tvoří stálou součást operačního prostředí prostoru nasazení operačního svazku Battle Group EU.

V závislosti na situaci bude velitel sil EU požadovat zviditelnění nasazovaných sil po celou dobu procesu nasazení až do jejich přijetí, soustředění a provedení následného přesunu a zařazení do operační sestavy. Zařízení a základny členských zemí EU proto budou poskytovat podporu operačnímu svazku Battle Group EU po celou dobu trvání operace až do jeho vyvedení z prostoru operace a návrat zpět do Evropy.

Schopnost poskytnutí podpory a zabezpečení z předsunutých základen může značně zredukovat velikost předsunovaných sil. Poskytování podpory ze základen členských států EU významným způsobem ovlivní morálku a operační výkon nasazených sil. Operační prostředí operačního svazku Battle Group EU tímto způsobem zahrnuje základny a zařízení členských států EU. Ačkoliv to na obrázku není znázorněno, operační prostředí zahrnuje také velkou rozmanitost nepostihnutečných faktorů, jako jsou kultura, vnímání přítomnosti sil EU, náboženství a hodnoty politického a společenského systému členských států EU, protistojících protivníků a neutrálních zainteresovaných států.

Na základě stupně kontroly nad situací a možností zajištění podpory integrované expediční operaci hostitelskou zemí je operační prostředí klasifikováno následovně:

- Příznivé operační prostředí je operační prostředí, ve kterém ozbrojené síly a bezpečnostní složky hostitelské země mají nejen kontrolu nad situací, ale i odhodlání a nezbytné schopnosti poskytnout potřebnou podporu nastávajícím operacím Battle Group EU.
- Nejisté operační prostředí je operační prostředí, ve kterém vládní síly hostitelské země – ať již zaujmají opoziční postoj vůči nastávající operaci Battle Group EU nebo jsou jí příznivě nakloněny – nemají zcela faktickou kontrolu nad teritoriem a obyvatelstvem v prostoru plánovaného provedení operace Battle Group EU.
- Nepřátelské operační prostředí je operační prostředí, ve kterém nepřátelské ozbrojené síly mají kontrolu nad situací, záměr a potřebné schopnosti účinně čelit nebo vojensky reagovat na operace, které Battle Group EU hodlá uskutečnit.

3. Charakteristika afrického operačního prostředí

Příslušníci mírových a intervenčních sil operujících v Africe se každodenně setkávají s drsnou realitou afrického operačního prostředí. Operační prostor je charakterizován hladomorem, množstvím běženců, uprchlíků, epidemií HIV/AIDS, armádami nezletilců a dalším

množstvím katastrofálních jevů. Nejvíce ozbrojených konfliktů v Africe se odehrává nikoliv mezi státy, ale v uvnitř jednotlivých států a nejtragičtější skutečností zůstává, že největší počet obětí těchto konfliktů tvoří civilisté.

Ve světové politice a ekonomice hraje Afrika poměrně velmi malou roli. Přesto výkyvy a zvraty ve světové politice a ekonomice mají pro tento kontinent dalekosáhlé a tvrdé dopady a vyvolávají výbuchy násilí. Současně, jak se Afrika zmítá v dravém proudu světové ekonomiky a snaží se najít správný směr, mezinárodní politické prostředí se stalo méně příznivěji nakloněno navedení systémové stability.

Konec bipolárního soupeření naplnil velká očekávání a učinil svět bezpečnějším. Avšak, paradoxně pro Afriku, ukončení studené války ji odsunulo na okraj světového dění. Konec soupeření dvou supervelmocí totiž zbavil Afriku jejího strategického významu. Znenadání se kontinent ocitl v situaci, kdy mu přestala být poskytována ekonomická pomoc a značně se ztenčil proud finanční podpory plynoucí z vyspělých zemí.

Nyní stojí africký kontinent a jeho přívrženci před obtížným úkolem přesvědčit nejvyspělejší země světa o nutnosti pokračovat v poskytování pomoci africkému regionu, jehož problematická ekonomika a chatrné vyhlídky do budoucna se zdají být stále méně podstatné pro růst národního bohatství nejvyspělejších zemí světa.

Obr. 7: Vztah politiky, krize, války a míru

Zahraniční dárci nejsou ochotni přehlížet korupci, předstírat nezájem, jak se s jejich penězi zachází. Zatímco příliv investic se do zemí Latinské Ameriky ztrojnásobil a do východní Asie zpětinasobil, v Africe, kontinentu s pramálo perspektivami, došlo k jejich poklesu. Již v r. 2000 vydaly Spojené národy, United Nations Development Program, kritické hodnocení stavu věcí, zaviněného především mizerným způsobem vládnutí. Politický boj se vede bez střetů politických programů a idejí a je čistě redukován na pouhé soupeření o mocenské pozice a úřady státní správy.

Z nepochopení vlastní situace se africké země oddávaly fantaziím radikálních zastánců volného trhu, a to navzdory svým nekompatibilním ekonomikám a politickým směrům vývoje, které byly obhajovány jako jediné možné východisko pro tyto velmi slabé a nevyspělé státy.

Řada zemí se politicky a ekonomicky zhroutila. V případě Afriky je zcela zřejmé, že argumenty o vzájemném propojení politické a ekonomické liberalizace jsou postaveny na pochybných

předpokladech. Programy strukturálních změn také hrají nemalou roli v destabilizaci politického a ekonomického rámce afrického regionu.

Africké operační prostředí je představováno následujícími obecnými trendy a výraznými charakteristikami, které za poslední desetiletí vystupují stále zřetelněji do popředí:

- a. Konflikty mezi státy.** Pravděpodobnost vzniku konfliktů mezi státy se s koncem studené války podstatně snížila. Převážná většina současných ozbrojených konfliktů probíhá uvnitř jednotlivých států. Afrika není v tomto směru žádnou výjimkou a většina konfliktů probíhajících v Africe se odehrává vnitrostátně. Přestože se tyto konflikty odehrávají uvnitř států, jejich důsledky – masy uprchlíků, nekontrolovatelný odchod s ručními zbraněmi a narušení trhu – zasahují i do států sousedních. V situaci, kdy sousední státy jsou rovněž zainteresovány na vnitrostátním konfliktu a podporují strany zúčastněné na jeho vedení, se pokusy dosáhnout uspokojivého řešení těchto konfliktů často setkávají s nezdarem.
- b. Podíl nestátních činitelů na konfliktech.** Kapacita nestátních činitelů k podněcování, vyvolávání a vedení ozbrojených konfliktů významně ovlivňuje mezinárodní strategické prostředí. Nestátní činitele představují nadnárodní zločinecké organizace, námezdní armády, odbojová hnutí, místní válečníci a ozbrojené milice. Nárůst mezinárodního terorismu vedl k posílení destrukční kapacity nestátních činitelů.
- c. Nárůst mezinárodního terorismu.** Násilné události ve světovém bezpečnostním prostředí přispěly k poznání, že mezinárodní terorismus představuje vážnou bezpečnostní hrozbu. Terorismus je nyní méně teritoriálně vymezen a dosahuje globálního rozmachu, který zasahuje i Afriku. Navíc terorismus potřebuje úroveň anonymity, která je ve stále větší míře poskytována nestátními činiteli. Žádná země nemůže být považována za imunní před útoky mezinárodního terorismu a všechny země jsou ovlivněny způsobem, kterým světové společenství na hrozbu terorismu reaguje.
- d. Vojenská kapacita států.** Přestože většina států omezuje početní velikost národních ozbrojených sil a snížila vojenské výdaje, některé ze států si svoji vojenskou kapacitu uchovávají a zvyšují. Na globální strategické úrovni jednotlivé státy uplatňují svoji vojenskou sílu spolu s ekonomickou a politickou mocí. Především velké znepokojení vyvolává použití vojenské síly s cílem uskutečnit jednostranný vojenský zásah k vyřešení sporných otázek.
- e. Soupeření o nedostatkové a strategické suroviny.** Bezpečnostní prostředí je významně ovlivněno soupeřením o přístup k nedostatkovým a strategickým surovinám jako jsou voda, ropa a zemní plyn. Pro některé země může mít přerušení dodávek těchto surovin vážné ekonomické důsledky. Proto tyto země považují ochranu dodávky strategických surovin za významný prvek své národní bezpečnosti. Celá řada ozbrojených konfliktů, které probíhají v Africe, je přímým důsledkem zahraničního a domácího soupeření o přístup k nedostatkovým a strategickým surovinám, které se nacházejí na tomto kontinentu.
- f. Námezdní armády a soukromé vojenské společnosti.** Podstata činnosti námezdních armád a jejich účasti v ozbrojeném konfliktu je často rozporuplná. Rozporuplnost narůstá zvláště, když vedení bojové činnosti námezdních armád je doprovázeno porušováním národních a mezinárodních právních norem. Pokusy uspokojivě vyřešit tento problém jsou komplikovány obtížemi v dosažení univerzální a jednoznačné definice námezdního vojáka: definice, která ho zřetelně oddělí od příslušníků soukromých vojenských a bezpečnostních společností (agentur). Najímání námezdních vojáků je

projevem neregulární zahraniční vojenské pomoci a zvláště v Africe s sebou přináší skrytý potenciál k podryvání legitimních ústavních demokracií a možností vytvoření bezpečnosti na společném základě.

- g. Globalizace.** Globalizace je kulturní, ekonomický, sociální a politický proces, který je charakterizován vysokou rychlostí toku informací a kapitálu. Hlavní hybnou silou procesu globalizace je překotný technologický pokrok, ke kterému došlo v posledním desetiletí. Přesto přístup k vymoženostem, které tento technologický pokrok přináší, je pro většinu obyvatel rozvojového světa a především Afriky velmi obtížný, ne-li zcela nemožný. Žádná země, žádný jednotlivec ve světě globalizace, bez ohledu na oblast, ve které se nachází, nezůstává nedotčen vývojem v oblasti bezpečnosti.
- h. Nepoměr mezi Severem a Jihem.** Přestože globalizace přináší nárůst příležitostí pro hospodářský růst a ekonomický rozvoj v některých oblastech světa, dochází ke stále většímu prohlubování nepoměru mezi bohatými a chudými zeměmi. Výsledkem v současné době je velká propast v úrovni rozvoje a blahobytu mezi zeměmi Severu a Jihu. Země Jihu se stávají ve stále větší míře chudšími. Tento vývojový trend má vážné důsledky pro celkový rozvoj těchto zemí včetně Afriky jako kontinentu, a také pro jejich bezpečnost.
- i. Regionalizace.** Regionalizace je hnutí, které usiluje o konsolidaci regionálních ekonomických bloků. Rozšíření Evropské unie v posledních několika letech je dostatečným důkazem tohoto vývojového trendu v mezinárodních vztazích. Evropská unie spolu s ostatními regionálními ekonomickými bloky ve světě klade důraz na podporu rozvoje mezi-regionálního trhu. Na síle a viditelnosti nabírá také hnutí za konsolidaci regionálních bezpečnostních mechanismů.
- j. Informační a komunikační technologie (ICT - Information and Communication Technology).** Moderní informační a komunikační technologie a systémy jsou rozhodující pro udržování obchodního styku, obchodování a vedení vojenských operací. Využívání těchto systémů a technologií však zároveň přináší celou řadu bezpečnostních problémů. Proto mezinárodní společenství cestou OSN přistoupilo na zavedení mechanismů a přijetí opatření, která povedou k zajištění mezinárodní bezpečnosti v kybernetickém prostoru.

4. Africký kontext operačního prostředí

Africký kontinent je zařazen do struktury mezinárodního systému vztahů, které jsou určovány přesně vymezenými hranicemi ekonomické, politické a vojenské moci. Vytvoření Africké unie [1] se stalo milníkem v úsilí Afriky o zaujetí důstojného a rovnoprávného místa v rámci světového společenství. Války za cizí zájmy, které se na kontinentu odehrávaly za vydatné podpory vyvěrající z bipolárního soupeření supervelmocí po dobu studené války, skončily. Přesto ozbrojené konflikty a zneužívání vojenské síly pokračuje. Zatímco některé z těchto konfliktů mají své kořeny v dlouhodobě se vlekloucích a neřešených sporech, další konflikty propukují na nově vzniklých základech.

Současně probíhající ozbrojené konflikty a vratkost bezpečnostní situace v Africe vychází mimo jiné z těchto faktorů:

- ☐ slabá a nefunkční státní moc,
- ☐ nízká úroveň správy a managementu v politické a ekonomické oblasti,
- ☐ nezdravá politizace etnických vztahů,

- soupeření o nedostatkové a strategické suroviny, vedené za použití ozbrojeného násilí,
- vměšování a zasahování ozbrojených sil do politického života a ekonomické správy států,
- neústavní změny vlád.

Zdrojem ohrožení bezpečnosti a rozvoje v Africe jsou:

- a) chudoba a zaostalost,
- b) nezákonné rozšiřování ručních a lehkých zbraní a existence početných armád nezletilců,
- c) protiprávní činnost a účast námezdních armád a nestátních činitelů v ozbrojených konfliktech,
- d) ozbrojené konflikty mezi státy a konflikty vedené v rámci (uvnitř) jednotlivých států,
- e) možnost využití kontinentu jako základny pro činnost mezinárodních teroristických skupin (vysoká pravděpodobnost útoku těchto teroristických skupin),
- f) nadměrný nárůst aktivit námořních pirátů ve vodách podél afrického pobřeží.

4.1 Charakter současných ozbrojených konfliktů v Africe

Analýza válek a ozbrojených konfliktů vedených v Africe za poslední desetiletí ukazuje, že:

1. Každá intenzivní válka je časově omezena v průměru na dobu trvání okolo tří týdnů.
2. Početní stav ozbrojených sil, které se podílejí na vedení intenzivního boje, dosahuje pouze několika tisíc bojovníků. Ozbrojené síly tvoří uzavřenou komunitu, která utajuje svoji činnost, jsou vysoce mobilní a mají k dispozici omezenou možnost vzdušné podpory – zvláště možnosti vzdušné přepravy. Útvarům, které se účastní bojů, se občas dostává podpory ze strany vlád a států, do vojenských útvarů jsou integrovány jednotky pravidelných sil spolu s jednotkami milice. Cílem činnosti ozbrojených sil je vytvořit co nejvýhodnější podmínky pro dlouhodobější zadržování a zatlačení sil odporu nebo povstaleckých sil.

V současnosti probíhají ozbrojené konflikty v Somálsku, Senegalu, deltě Nigeru, jižní Nigérii, pokračuje občanská válka v Pobřeží slonoviny a mnohonárodní konflikt v Čadu. Nedořešená situace zůstává ve Středoafrické republice, Demokratické republice Kongo, v Súdánu (konflikt mezi severem a jihem) a Ugandě (konflikt s Armádou božího vzdoru).

4.2 Důsledky ozbrojených konfliktu pro Afriku

Důsledky válek a ozbrojených konfliktů jsou ničující a vedou nejen k oslabení možnosti vytvořit potřebné kapacity na zastavení násilí, ale také na provedení rozsáhlých intervencí pro zajištění humanitárních potřeb. Souhrn některých důsledků v jednotlivých oblastech představuje:

- a) **Záměrné ničení infrastruktury** a v některých případech zanechávání minových polí, která po léta brání v obdělávání velkých ploch zemědělské půdy. Tato půda nemůže být bez odminování produktivně využívána.
- b) **Probíhající ozbrojené konflikty v rámci (uvnitř) států, které jsou stále široce založeny na etnických a náboženských rozdílech.** Tyto konflikty mají tendenci se přelévat za hranice státu a zhoršovat etnické rozštěpení společnosti, což vede k oslabování státní správy a regionální bezpečnosti.

- c) **Vytváření nestability.** Mnoho zemí se nachází v zóně nejistoty, kde již neprobíhá otevřená válka, ale ani není ještě nastolen pevný mír. Názorným příkladem je oblast severní Ugandy. Tento region nepoznal mír od roku 1986 a nachází se v něm 1,2 milionu uprchlíků a běženců. Většina zemí, které se nacházející v podobné situaci, je klasifikována jako vysoce nestabilní a ohrožené státní útvary.
- d) **Násilné a rychlé rozptýlení skupin obyvatelstva.** Příslušníci inteligence a ostatních profesních skupin prchají do exilu nebo diaspory, uprchlických táborů a nebo se z nich stávají běženci. Afrika za posledních deset let zakusila přinejmenším tři genocidy: Rwanda, RD Congo a Dárfúr. Genocida je nejhorší známá forma porušování lidských práv a fenomén, který téměř vymizel v ostatních částech světa. Statisticky vyjádřeno, ve světě se nachází 9 milionů registrovaných uprchlíků, většina z nich na teritoriu Afriky. Podle střízlivých odhadů se zároveň v Africe nachází 15–17 milionů běženců.
- e) **Velký odliv kapitálu** a pokles přímých zahraničních investic.
- f) **Nedostatek bezpečnosti a páchání válečných zvěrstev** a ukrutností v oblastech ozbrojených konfliktů.

4.3 Africký operační prostor

Africký operační prostor je vyplněn náboženskými konflikty, epidemiemi (HIV/AIDS, malárie), pozemními minami, hladomorem, nekontrolovatelným množstvím ručních zbraní, armádami nezletilců, příhraničním organizovaným zločinem, pytláctvím, pirátstvím a fundamentalismem. Vzhledem ke složitosti tohoto operačního prostoru je velmi obtížné nasadit síly a prostředky do mírových operací v Africe. V následující tabulce je uveden přehled nej důležitějších fenoménů afrického operačního prostoru:

Tab.

Oficiální struktury a organizace		Stínové struktury a organizace	
1.	vlády	1.	místní válečníci
2.	ozbrojené síly	2.	námezdní armády
3.	círky a misionářské organizace	3.	uprchlíci
4.	obyvatelstvo	4.	ilegální přistěhovalci
5.	kmeny a etnické skupiny	5.	teroristické skupiny
6.	policie	6.	ozbrojené milice
7.	zpravodajské složky	7.	skupiny bojovníků za osvobození
8.	orgány místní správy a samosprávy	8.	armády nezletilců
9.	hromadné sdělovací prostředky	9.	pobřežní námořní piráti
10.	samovládcové (diktátoři)	10.	skupiny rozkrádající majetek
11.	spojenecké ozbrojené síly	11.	zhroucené státní útvary
Regionální a oblastní organizace		Fyzické prostředí	
1.	Africká unie	1.	nevyhovující infrastruktura
2.	Jihoafrické společenství pro rozvoj	2.	řídce osídlené venkovské oblasti
3.	Západoafrická unie	3.	přelidněné městské aglomerace
4.	Mezivládní sdružení pro rozvoj	4.	epidemie nakažlivých nemocí
5.	nevládní organizace	5.	vyšší úmrtnost

Mezinárodní organizace		Soukromé vojenské společnosti	
1.	Organizace spojených národů	1.	Military Professional Resources Inc.
2.	nadnárodní korporace	2.	Omega Security Solutions
3.	nevládní organizace	3.	Olive Group
4.	světová síť organizovaného zločinu	4.	Saracen
5.	exilové vlády	5.	ALGIZ Services Ltd.
6.	vojenské výcvikové týmy	6.	Air Scan
7.	banky a finanční organizace	7.	Northbridge Services Group
8.	hromadné sdělovací prostředky	8.	Erinys International

Africký operační prostor je nutno hodnotit jako celek tak, aby si velitelé byli vědomi různorodosti kontinentu. Afrika má 821 milionů obyvatel, kteří jsou seskupeni do 1800 etnických skupin. Průměrná hustota zalidnění je 20 obyvatel na km². Dále je nutno vzít do úvahy, že Afrika je kontinent, který obsahuje několik různorodých geografických oblastí:

- téměř 30 % celkového teritoria pokrývá poušť, hranice pouště v severní části kontinentu je zároveň hranicí islámu,
- ve středu Afriky převládají savany, džungle a deštné pralesy,
- na jihu Afriky se rozkládají buše a pouště.

Přírodní a klimatické podmínky budou mít velký dopad na přípravu expediční operace. V některých afrických zemích jsou pravidla zdravotnického zabezpečení a hygieny diametrálně odlišná od evropských standardů.

Občanské války zničily a narušily státní instituce do té míry, že tyto nejsou schopny udržet a uplatňovat státní moc. Institucionální prázdnota je charakterizována neexistencí orgánů státní správy a samosprávy, které stabilizují vztahy ve společnosti a umožňují kontrolu uplatňování státní moci. Institucionální prázdnota a neúplnost společenských struktur se mohou stát nejobtížnějším problémem v přechodu od války k míru.

Závěr

Jakékoliv mírové nebo intervenční síly, které budou nasazeny do prostoru afrického kontinentu, musí vzít do úvahy všechny charakteristiky afrického operačního prostředí. Jednotky operačního svazku Battle Group EU musí mít na paměti, že se ocitnou v prostředí, ve kterém se státní moc nachází v rukou soupeřících frakcí nebo je výrazně oslabena, a to občas do té míry, že neexistuje vůbec.

Organizační struktury státní správy mohou být narušené nebo neschopné, v lepším případě nahrazeny samozvanými nestátními činiteli, v horším případě nikým, kdo by na sebe zodpovědnost za výkon vůbec nějaké správy vzal. Infrastruktura může být zchátralá a rozvrácená do té míry, že spojení, dodávky vody a zdravotnické zabezpečení musí být zajištěny vlastními silami v prostoru nasazení vojsk. Jednotky operačního svazku Battle Group EU budou se vši jistotou potřebovat vysokou úroveň logistického zabezpečení, obzvláště v oblastech, kde životní prostředí je velmi nehostinné.

Místní obyvatelstvo bude se vši pravděpodobností vidět v relativně dobře zabezpečených expedičních silách celou řadu příležitostí, jak ulehčit svou životní situaci a zlepšit vyhlídky na přežití. V důsledku toho mohou být rozdíly mezi expediční vojenskou operací a humanitární

pomocí zcela setřeny. Administrativní a logistické schopnosti a dovednosti se mohou znena-
dání stát mnohem potřebnější než schopnosti nutné k vedení operační činnosti.

Ne všechny vojenské formace nebo oddíly, se kterými jednotky Battle Group EU naváží
kontakt, budou podléhat vládě nebo dokonce budou úřadující vládě známy. Proto příslušníci
Battle Group EU budou muset velmi rychle pochopit politické a společenské prostředí, aby
se vyhnuli nežádoucímu a nákladnému zatažení do lokálních konfliktů. Jakékoliv mírové nebo
intervenční síly se nevyhnutelně a zákonitě stávají součástí místního politického a diploma-
tického prostředí a představují zdroje a prostředky, které mohou být místními činiteli využity
různorodým způsobem.

Z toho vyplývá, že pro nasazení na africkém kontinentu musí mít operační svazek Battle
Group EU v souladu s charakteristikami operačního prostředí odpovídající složení a kvalitu
sí, s důrazem na ženíjní, logistické, zpravodajské a spojovací schopnosti. Složení a kvalita
sí musí být účelově odlišné, zcela jiné, než je obvyklé pro nasazení kontingentů AČR do misí
na Balkáně nebo ostatních krizových oblastí v rámci evropského kontinentu.

Kontingent AČR do CZE/SVK Battle Group EU je připravován pro expediční operaci v lehké
variantě určené k humanitárním účelům s předpokladem nasazení bez národního omezení.
Humanitární účely se však mohou snadno zvrhnout ve vojenskou katastrofu. Operačnímu
prostředí jsou zcela lhostejná dobrá předsevzetí politiků a vrcholového managementu. Vlivy
operačního prostředí působí neúprosně a nemilosrdně na všechny jednotky a kontingenty bez
rozdílu stejně. Jedině kvalitní novodobá výzbroj, perfektní příprava osob a masivní logistické
a zdravotnické zabezpečení jsou s toho jeho účinky eliminovat.

Poznámka

- [1] **Africká unie (AU)** je nadnárodní unie, jejímiž členy je 53 afrických států (jedinou africkou zemí, která není
členem AU je Maroko). Byla založena 2. března 2001 na 5. mimořádném společném zasedání Afrického ekono-
mického společenství (AEC) a Organizace africké jednoty (OAU), které se konalo ve městě Sirta v Libyi.
V budování obranných a bezpečnostních struktur AU byla africkými zeměmi vzata za vzor struktura orgánů
EU. Společnou měnou AU je by mělo být tzv. afro.

Použitá literatura:

- BOSHOF Henri. *Promoting peace and security in Africa – The Characteristics of the African Conflict Environment*. IX
Suomenlinna Seminar on European Union Crisis Management in Africa, Department of Strategic and Defence
Studies, Helsinki, 16 May 2006, str. 13–19.
- BRAUN, Martin, Col. (GS), PELDSZUS Jesko, Lt.Col. (GS), HUTH Andreas, Maj., *Operation EUFOR RD CONGO 2006*,
EU OHQ, Potsdam, February 2007, str. 11.
- CLAUSEWITZ Carl, von, Gen. *On War*. The complete translation by Col. J. J. Graham. London, 1873, str. 40.
- HOEBKE, Hans, CARETTE Stéphanie and VLASSENROOT Koen. *EU support to the Democratic Republic of Congo*. Brus-
sels: Centre d'analyse stratégique, 2007, str. 2–3.
- KULÍŠEK Jaroslav, plk. Ing. *Týdenní hlášení vedoucího národního zastoupení AČR v EU OHQ Postupim a operaci
EUFOR RD CONGO č. 1-24/2006*, SRDS-OS MO Praha.
- PACE Peter, Gen., Chairman of the Joint Chiefs of Staff. *Joint Publication 3-0 Joint Operations*, Washington, 17 Sep-
tember 2006, str. II 15–24.
- RICHOUX, Nicolas, Col. *Promoting peace and security in Africa – Africa as an Operational Environment*. IX Suomen-
linna Seminar on European Union Crisis Management in Africa, Department of Strategic and Defence Studies,
Helsinki, 16 May 2006, str. 29–33.
- An Initial Long-Term Vision for European Defence Capability and Capacity Needs*. European Defence Agency, Levi,
October 3rd, 2006, ANNEX, str. 6–7.
- EU OHQ CJ3, *Operační dokumentace EU OHQ a EUFOR RD CONGO 2006 – prezentace Support to the UN Mission in
RDC*, Potsdam, 2006, snímek 7,9,17 a 23.

Joint Publication 1-02, US Department of Defence Dictionary of Military and Associated Terms, Washington, 12 April 2001, str. 394.

The Joint Operational Environment – The World Through 2030 and Beyond, J-9 Deep Futures Group, United States Joint Force Command: May 2007, str. 5-7.

http://en.wikipedia.org/wiki/African_Union - Regional conflicts and military interventions, str. 7.

Seznam zkratk užitých v textu:

AEC	African Economic Community	Africké hospodářské společenství
afro	---	navrhovaná společná africká měna
AIDS	Acquired Immune Deficiency Syndrome	syndrom získané poruchy imunity
AO	Area of Operation	prostor operační (bojové) činnosti
AOA	Amphibious Objective Area	prostor vylodění (cílový prostor obojživelné operace)
AOR	Area of Operational Responsibility	prostor operační zodpovědnosti
AU	African Union	Africká unie
BG	Battle Group	bojové uskupení
CONOPS	Concept of Operations	záměr operace
ESDP	European Security Defence Policy	evropská bezpečnostní a obranná politika
EU	European Union	Evropská unie
EU OHQ	European Union Operational Headquarters	operační velitelství EU
FHQ	Force Headquarters	velitelství sil
G8	Group of Eight	skupina osmi nejvyspělejších států světa
HIV	Human Immunodeficiency Virus	virus lidského imunodeficitu (virus oslabující imunitu člověka)
HN	Host Nation	hostitelská země
ICT	Information and Communication Technology	informační a komunikační technologie
IGO	International Governmental Organizations	mezinárodní vládní organizace
JOA	Joint Operations Area	společný operační prostor
JSA	Joint Security Area	společný zabezpečovací prostor
JSOA	Joint Special Operations Area	prostor společných speciálních operací
NGOs	Non-governmental Organizations	nevládní organizace (mn.č.)
OAU	Organization of African Unity	Organizace africké jednoty
OGA	Other Governmental Agencies	jiné vládní úřady (kromě ministerstva obrany)
POA	Point of Application	prostor operačního zásahu
PozS	army forces (ground forces)	pozemní síly
PZ ČS EU	advanced bases of EU member states	přesunuté základny členských států EU
RB OSN	UNSC - United Nations Security Council	Rada bezpečnosti OSN
RCA	Republique Central African	Středoafrická republika
SF	Special Forces	speciální síly
TMV	TCP - tactical command point / post	taktické místo velení, taktické velitelské stanoviště
VzS	Air Force (j.č.)	vzdušné síly (mn.č.)

Článek poukazuje na změněnou roli zpravodajství v podmínkách nových bezpečnostních rizik a s tím spojenou problematiku zpravodajské analýzy. Na rozdílných názorech zastánců ortodoxního a reformního přístupu rozebírá problémy, které souvisí s prevencí překvapivých útoků. V závěru naznačuje cesty řešení, které souvisí s přípravou zpravodajských analytiků.

Součástí bezpečnostního systému České republiky jsou zpravodajské služby, které se podílí svou činností na zabezpečování bezpečnosti země před vnějšími, ale i vnitřními vlivy, jež by narušovaly její svrchovanost, územní celistvost, demokratické základy, ohrožovaly životy a zdraví občanů a majetkové hodnoty. Cílem činnosti zpravodajských služeb České republiky je zabezpečení určených orgánů informacemi o hrozbách a rizicích, které mohou ohrozit obyvatelstvo či důležité objekty.

Zpravodajské služby jsou ale hlavně vnímány v oblastech jejich tradičních činností, kterými jsou především zabezpečování informací majících původ v zahraničí a opatření proti výzvědným aktivitám cizích zpravodajských služeb na našem území. V současnosti ale dochází, s měnícími se geopolitickými podmínkami ve světě a mezinárodní situací, ke změně obsahu zájmů zpravodajských služeb.

Těžiště činnosti zpravodajství se proto s rozpadem bipolárního světa zaměřuje do oblasti nových bezpečnostních hrozeb, které se čím dál tím více projevují novým nebo intenzivnějším způsobem. Tím se vytvářejí nové hrozby a nová rizika, které nemusí být vždy, a většinou ani nejsou, v přímém či nepřímém důsledku jednání cizích státních subjektů. [1]

Problematiku zpravodajské činnosti řeší i FEM Univerzity obrany ve výzkumném záměru „Vojenské a ekonomické aspekty procesu výstavby profesionální AČR a perspektiva jejího dalšího vývoje“ řešeného v letech 2007-2009. Tento článek představuje dílčí výstup z průběžné zprávy za rok 2008.

Přístupy k možnostem zjištění bezpečnostních hrozeb

Charakter a rozsah nových bezpečnostních hrozeb vždy nemusí představovat hrozby na celostátní úrovni. Řada rizik, zejména v počáteční fázi svého působení, se projevuje lokálně a ne vždy se musí rozšířit na celostátní úroveň. Tyto hrozby mohou představovat tzv. nevojenská ohrožení, které mohou mít svůj původ v zahraničí, stejně jako doma.

Mnohé z těchto hrozeb či rizik jsou předvídatelné i v delším časovém horizontu, což dává možnost státním orgánům reagovat adekvátněji na přicházející mimořádnou situaci.

Jedním z prvků bezpečnostního systému, který by měl být schopen předpovídat vznik, popř. průběh některých mimořádných událostí, jsou výše zmíněné zpravodajské služby. Náplň činnosti těchto složek, podle jejich úkolů a zaměření, je velmi specifická a ztěžována i tím, že lze jen těžko předvídat rozličné hrozby, které mohou představovat či ovlivňovat možný vznik mimořádných událostí. V této souvislosti lze proto nastolit otázku, zda jsou zpravodajské služby vůbec schopny odhalit bezpečnostní hrozby a budoucí akce útočníků (teroristů). [2]

Ortodoxní přístup

Překvapivé útoky jsou téměř nevyhnutelné. Zastánci „ortodoxního přístupu“ opírají své tvrzení o fakta útoků na New York a Washington D. C. 11. září 2001, před kterými byla zjištěna řada informací, které ale nebyly společně analyzovány a dány do souvislosti. Je proto skutečně překvapivý úder z čistého nebe nevyhnutelný, nebo je výsledkem řady selhání (chyb), kterým se dá předejít? Jde o neodvratnou tragédii, nebo o významné profesionální selhání?

Zastánci „ortodoxního přístupu“ zastávají názor, že **zásadní anomálie a překážky ve zpravodajské práci nahrávají veškerým pokusům o překvapivé útoky a vedou k téměř jistému úspěchu útočníků.** [3] Rozlišováním mezi skutečnými limity, které analyticky omezují, a překonatelnými překážkami, můžeme dojít k poznání, na co má vliv pokročilý profesionalismus a najít zlatou střední cestu mezi těmito dvěma přístupy. Při tomto úsilí pak mohou být vypracovány mnohem přesnější typologie překvapivých (nečekaných) útoků.

Je důležité si ale uvědomovat nedostatky, které vedly zpravodajské služby k přijetí chybných hodnocení zjištěných informací a predikce forem pravděpodobných útoků. Jak již bylo výše uvedeno, přes řadu zjištěných informací, tyto nebyly dány do souvislostí, protože byly k dispozici různým zpravodajským agenturám a nikoli na nějakém ústředním analytickém pracovišti. Znamená to především se soustředit na nedostatky ve zpracování informací a ne na takové, které vznikají vlivem komunikace mezi uživateli informací a zpravodajskou službou, politickým vlivem a jinými záležitostmi kolem procesu včasného uvědomování a prvotní reakce, které jsou často řešeny reorganizační zpravodajského systému či složky, jak o tom bylo rovněž uvažováno v minulém roce.

Pokud se týká problematiky možností zpravodajství, bylo dosavadní hledání zaměřeno pouze na potřeby praxe k nalezení toho, co bylo špatně. Výsledky hledání ale vychází z konkrétních případů. Nevedou proto k pochopení fenoménu překvapivého útoku. Vyčíslení fakt vedoucích k neúspěchu rovněž nevede k nalezení cest jak překonat překážky. Nevíme co bylo hlavní a jaký je vzájemný vztah zjištěných událostí. Zaměření výzkumu se musí změnit. Je nutno zkoumat jak pracuje celý systém a jaký je vliv zpravodajských důstojníků na výsledky.

Zastánci „ortodoxního přístupu“ proto říkají, že **útok uspěje i přes dosažitelnost příznaků.** Přitom vychází z komplexnosti hrozeb, nejasnosti a dvojznačnosti dílčích informací, které přesahují schopnosti analytiků. Původci útoku jsou tak schopni překonat překážky, manipulovat s informacemi a klamat oběti.

Často je diskutovaná otázka, zda zjištěné informace mohly být využity k varování. Často dvojznačné informace, a navíc mnohdy zjištěné různými zdroji či agenturami, jsou obtížně analyzovány a vzhledem k omezení našeho myšlení a organizačních procesů existuje tendence jejich nesprávné interpretace. Zastánci „ortodoxního přístupu“ tvrdí, že nejde o nedbalost či špatné uvažování, ale o znalosti analytiků, které jsou konfrontovány s dvojznačností, protikladností a množstvím nejasností, a to vede k chybám v hodnocení. Chyby jsou spíše organickou součástí hodnocení než odpovědností analytiků a nelze jim zabránit.

Reformní přístup

Proti tomu zastánci „reformního přístupu“ tvrdí, že **zpravodajská selhání jsou výsledkem chyb konkrétních lidí ve zpravodajství a lze se jich vyvarovat.** [4] Proto také nejsou

nevyhnutelná. Jako **výsledek specifických selhání** mohou být napravena a nejsou tedy neodstranitelnými překážkami. Analytici nejsou bezmocnými a nevinnými oběťmi čelícími nepředvídatelné „přírodní katastrofě“. Reformisté dále tvrdí, že se **příliš mnoho pozornosti věnuje neúspěchům**, a proto jsou zde pesimistické závěry „ortodoxního přístupu“. Ve zpravodajské praxi je příliš málo věnováno zpravodajským úspěchům. Z tohoto důvodu nám chybí odpovědi na to, jak zpravodajské agentury mohou napomoci zabránit překvapivým útokům. Ukazuje se, že žádná teorie adekvátně nevysvětluje jak provádět zpravodajské analýzy jako nástroj úspěšné predikce.

Profesionalitu (tj. integritu, zkušenosti, technické dovednosti) považují reformisté **za rozhodující faktor**, kterého může být dosaženo odborným výcvikem a vzděláním. Namítají, že oponenti podceňují nástroje a dovednosti dostupné profesionálním zpravodajským analytikům. Proto zaměřují pozornost na negativní stránky, jako je podprůměrný výkon či neprofesionální chování konkrétních zpravodajských důstojníků. V současnosti, za absence normativní teorie optimální zpravodajské analýzy a chybějících kritérií, je těžko rozlišovat mezi neprofesionálními pochybeními a organickými potížemi, které vedou ke zpravodajským selháním. To vede často k zjednodušování a tvrzení, že chyba je v organizaci a profesionalita nepostačuje.

S tím souvisí různé snahy organizačně uspořádat zpravodajské agentury tak, aby co nejlépe plnily svou roli, které nejsou ale vždy efektivní. Pokud vycházejí z pečlivé, verifikovatelné a promyšlené analýzy skutečných přínosů i rizik, které takové reformy přinesou, pak je vše v pořádku.

Ale právě různé politické vlivy a tlaky působí spíše negativně. Reorganizace totiž není vždy vedena hledáním odpovědi na otázku, co a jak změnit, tedy návrhů řešení, ale zapomíná se, že na prvním místě stojí otázka: „proč a čeho tím chceme dosáhnout“. Pokud tedy někdo tvrdí, že např. je třeba sloučit civilní a vojenskou rozvědku, vytvořit jednu vnitřní a jednu vnější výzvědnou službu, neměl by také zapomenout řádně zdůvodnit, proč a čeho tím chce dosáhnout, což se bohužel často neděje. Zda takové uspořádání bude rovněž odpovídat naším vazbám na NATO a EU. Zda jakákoli civilní rozvědka bude schopna nahradit výpadek po Vojenském zpravodajství, především ve vztahu k vojenským operacím v zahraničí.

Pokud bude přistoupeno k realizaci konkrétních změn bez toho, aby byly detailně zdůvodněny důvody a cíle těchto opatření, může se velice snadno stát, že reforma, byť vedena dobrým úmyslem, bude mít za následek nečekané či přímo negativní výsledky. Současný pohled na problematiku nám ukazuje především nedostatky v řízení a koordinaci činnosti zpravodajských služeb, jak na to poukazují mnozí kritici.

Analýza bezpečnostních hrozeb

Vlastní analýza bezpečnostních hrozeb přináší v práci analytiků řadu problémů, mezi které patří klamání, šum, zažitá schémata hodnocení, představy nesplnitelnosti, kvalita zdrojů a úloha dezinformace.

Klamání je součástí všech vojenských operací a lze s ním kalkulovat. Ale v případě bezpečnostních hrozeb nemusí být klamání vůbec použito a naopak, může být skryto před zraky analytiků. Různorodost těchto hrozeb přináší nové indikátory, které mohou být rozdílně interpretovány a často zcela chybí ty jednoznačné. Dodatečně lze konstatovat, že přece byla zjištěná určitá skutečnost, která po útoku zapadala do obrazu. Ale ve chvíli jejího zjištění nemohla být interpretována v souvislosti s útokem (viz příprava pilotů pro

útok 11. září). Ve skutečnosti ale jde především o to rozpoznat jaká událost, kam patří, což dokážou jen skuteční experti. A je na místě zkoumání, zda skutečně existují a jaké jsou indikátory. Složitost prostředí je proto zhoršována clonou klamu.

Nejistota rizika útoku vychází z potřeby stanovení pravděpodobnosti každé jednotlivé události. Ale jakou událost bychom měli očekávat? Je to vůbec pro zpravodajství splnitelné? Jaké mají být indikátory události, o které nic nevíme, a co můžeme očekávat? Máme před sebou vůbec splnitelný úkol? Naší jistotou může být teprve to, co nám řekne, jakou událost můžeme očekávat. Od předpokládané události můžeme odvozovat indikátory. Hledání jistoty v prostředí nejistoty a dvojznačnosti je příčinou špatného hodnocení rizik. K dosažení správného hodnocení událostí je nutno rozlišovat mezi odhady a fakty.

Signály, které nám indikátory poskytují, nejsou nikdy jasné, existují v množství dalších informací, které vytváří šum. [5] Rozlišení signálů útoku je značně složité a zastánci „ortodoxního přístupu“ říkají, že pouze zpětný pohled může objasnit danou problematiku (viz příklad s výcvikem pilotů). Naopak „reformisté“ zastávají názor, že zkušeným expertům jejich schopnost rozpoznání toho, co již tady někdy bylo, dovoluje správně analyzovat událost. Rozpoznání podobnosti (modelu) situace analytiky vychází ze zkušenosti a znalostí, z dlouhodobé paměti expertů, které jim dávají schopnost zpracovat mnoho oddělených informací jako jediné téma. Modely jsou sbírkou příznaků, které se většinou vyskytují společně. (Stát, který se chystá ofenzívu, mobilizuje svá vojska a rozmisťuje je na hranicích, hromadí zásoby zdrojů, uveřejňuje hrozby atd.) Důležitost schopnosti rozpoznávat modely ve zpravodajství vede k potřebě výcviku a předávání zkušeností, což umožní analytikům rychleji identifikovat situace, které by méně zkušení pozorovatelé přešli bez povšimnutí.

Ti analytici, kteří znají řadu modelů a mají značné zkušenosti z analytické práce, by měli být schopni v šumu analyzovat informace mnohem snáze než jejich méně zkušení kolegové.

Zpravodajská analýza vychází z potřeby mít nějaké vzory nebo schémata, které lépe dovolí vymezit problém a uspořádat množství výchozích informací. Tato schémata představují koncept, který je již ověřen praxí. V plné míře to platí pro vojenské operace, kde schémata a vzory byly vytvářeny v průběhu válek, jejichž rámec má určitou podobnost. V nové situaci ale existuje jiné nebezpečí. Analytik se dostává do situace, ve které není schopen zasadit novou informaci do známého schématu a jiné schéma nemá k dispozici. Proto informaci odmítne. Využití schémat tak brání celkovému otevření se novým informacím. Naopak platí, že i nejlepší schémata nemohou odolat střetu se silně nesouhlasnou informací, která podporuje protikladné schéma.

Schéma se zpravidla mění za situace, kdy již není pro novou informaci jiné vysvětlení. Z uvedeného vyplývá, že je nutno průběžně hledat nová schémata, která ještě nebyla vytvořena. Dívat se na situace, kdy jistě informace pronikly do souboru předsudků tvořených schématy a způsobily náhlé prozření některých analytiků. Možným vysvětlením úspěšnosti určitých informací je jejich odlišný význam, který umožní přiřadit jim větší váhu. Rozdílnost informace pravděpodobně přitahuje pozornost a probouzí představivost. Rovněž působí na odborně připravené analytiky více než na jejich méně připravené druhy. Tuto problematiku je nutno zkoumat, protože nové podmínky a bezpečnostní rizika přináší zcela nové požadavky.

Tvrzení, že varování před útokem je obtížné, neboť k tomu je nutno předpovědět pravděpodobnost jednotlivé události, která by měla kontrastovat s nedávnou minulostí. Z toho vychází úvaha: „Vzhledem k tomu, že úkolem zpravodajství je minimalizovat nejistotu,

analytici jsou postaveni před nesplnitelný úkol“. Snaha vedoucích analytiků najít jistotu v prostředí nejistoty a dvojznačnosti je to, co velmi často přivádí nejvyšší činitele ke špatnému zhodnocení hrozeb a rizik. Profesionální zpravodajští analytici musí jasně rozlišovat mezi „odhady“ a „fakty“ založenými na nezvratných důkazech, aby dosáhli lepších zpravodajských výsledků. Měli by být schopni přiznat, že něco neznají. Analytici by neměli slibovat nic více než hrubý odhad pravděpodobnosti několika přijatelných eventualit.

V neposlední řadě je nutno zkoumat kvalitu zdrojů, které přinášejí informace do celkového zpravodajského obrazu situace. Možnost dezinformace a dalších faktorů nutí zpravodajské důstojníky hodnotit důvěryhodnost zdrojů (podle stanovených kritérií). V protikladu s tím se často stává, že důvěryhodnost zdroje je nízká, a přitom samotná informace od něj je pravdivá. Do hodnocení by měla být vnesena jednotnost dle standardních pravidel, aby se vyloučilo, že subjektivní hodnocení zdroje je slabší jen proto, že jeho informace neodpovídají přijatému schématu.

Problematika získání správných a včasných informací pro analýzu nových bezpečnostních hrozeb je mnohem širší a složitější, než je uvedeno v tomto článku. Z uvedeného ale vyplývá, že zpravodajská komunita stojí před mnohem složitějšími úkoly, než tomu bylo dříve v bipolárním světě.

Závěr

Klasické vojenské hrozby, které byly charakteristické pro minulá století, jsou na ústupu. Na scénu vstupují nové hrozby, které již nepatří pouze do rezortu armády, ale jsou řešeny v součinnosti s policií, složkami integrovaného záchranného systému a dalšími. Existují hrozby, na které se lze přijetím odpovídajících opatření připravit, a tak předcházet například přírodním katastrofám, stejně jako haváriím v průmyslu. Stále ale existují hrozby, na něž se lze připravit jen stěží.

Takovými hrozbami jsou především hrozby antropogenní, např. hrozby překvapivých teroristických útoků, podvratná činnost extrémních složek společnosti, sabotáže a jiné nežádoucí aktivity vycházející z lidských záměrů. Článek se snažil ukázat, že ve zpravodajských službách existují zastánci názoru, že možnosti předvídání překvapivých útoků (antropogenních událostí) jsou reálné. Tyto možnosti se musí odvíjet od hodnověrné identifikace antropogenních hrozeb a reálném hodnocení rizik jejich naplnění. Tyto možnosti mají zpravodajské agentury a systémy nepochybně v rukou, pokud přistupují ke svému poslání a praktickému naplňování jejich působnosti proaktivně a cílevědomě.

Zpravodajský systém (služby, agentury, struktury) musí mít svůj jasný cíl a účel. Musí mít schopnosti získávat a zpracovávat informace a k tomu mít rovněž patřičné nástroje. Aby byl skutečně schopen produkovat požadované zpravodajské informace a produkty, musí disponovat systémem zajišťování kvality informační produkce a mít i další a další nezbytné prvky a charakteristiky.

Každý zpravodajský systém potřebuje kvalitně připravený personál, který je nositelem jeho požadovaných schopností. Budování a rozvíjení profesionality lidí v tomto systému je jedním z nejdůležitějších předpokladů dosahování jeho odpovídající kvality. Chceme-li zvyšovat kvalitu zpravodajského systému, a tak systematicky snižovat pravděpodobnost nenadálých a překvapivých útoků ohrožujících bezpečnost státu a obyvatelstva, musíme především dbát o systematické vzdělávání a speciální přípravu zpravodajského personálu a pohlížet na něj jako na hlavní cestu efektivity.

Poznámky k textu:

- [1] LOWENTHAL, Mark M. *Intelligence from secret to policy*. CQ Press 2006.
- [2] KUTĚJ, L. Možnosti zpravodajství v rámci krizového řízení. *Sborník konference Ochrana obyvatel 2005*. VŠB-TU Ostrava 2005.
- [3] HONIG, A. A New Direction for Theory-Building in Intelligence Studies. In *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*. Routledge, 2007.
- [4] Tamtéž.
- [5] HORÁK, O. Zpravodajská analýza. Praha: MO/OVPzEB, 2006.

Použitá literatura:

- HONIG, A. A New Direction for Theory-Building in Intelligence Studies. In *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*. Routledge, 2007, ISSN-0885-0607, 18 s.
- HORÁK, O. Zpravodajská analýza. Praha: MO/OVPzEB, 2006, 178 s.
- KUTĚJ, L. Možnosti zpravodajství v rámci krizového řízení. In *Sborník konference Ochrana obyvatel 2005*. VŠB-TU Ostrava 2005, ISBN 80-86634-57-4, 7 s.
- LOWENTHAL, Mark M. *Intelligence from secret to policy*. CQ Press 2006, ISBN 1-933116-02-1. 334 s.
- ŠTALMACH, P. Jak reformovat naše tajné služby. In *iHNed.cz* 2006. Dostupné na WWW [http://ihned.cz/3-23136210-%9Atalmach-000000_d-00].

Před deseti lety - 12. března 1999 - byla Česká republika na washingtonském summitu přijata za člena Severoatlantické aliance. Pro český stát a jeho armádu znamenalo tehdejší přistoupení k Severoatlantické smlouvě obrovskou úlevu i novou výzvu. Vždyť ještě v osmdesátých letech bylo bývalé Československo součástí Sověty vedené Varšavské smlouvy, která představovala pro NATO největší nebezpečí. Z tohoto pohledu šlo o obrovskou změnu. Česká republika se nyní společně s Polskem a Maďarskem ocitla pod západním obranným deštníkem a nemusela se už příliš ohlížet na reakce z Moskvy, což bylo po posledním půlstoletí československé a české politické reality jen stěží uvěřitelné. (...)

Dnes po deseti letech, které uplynuly od washingtonského summitu, lze konstatovat, že Vojenské zpravodajství hlavního cíle dosáhlo a je důstojným partnerem ostatních aliančních služeb. Úspěšně se podílí například na informační spolupráci zasíláním analytických zpravodajských informací pomocí systému automatizovaného přenosu dat BICES (Battlefield Information Collection and Exploitation System), který umožňuje sdílet zpravodajské informace se všemi uživateli v rámci zpravodajské komunity NATO a účastní se i mnoha dalších aliančních aktivit.

Mimořádného uznání se dostalo Vojenskému zpravodajství v závěru minulého roku, kdy bylo pověřeno uspořádáním setkání zpravodajských špiček Severoatlantické aliance. Delegáti zpravodajského výboru NATO NIB (NATO Intelligence Board) se sjeli do Prahy na počátku listopadu a zabývali se zde aktuálními otázkami světového terorismu, situací v Afghánistánu nebo výměnou zpravodajských informací se státy, které se podílejí na společných operacích, ačkoliv nejsou členy aliance. Zpravodajští experti z mnoha zemí ocenili úroveň skvěle zorganizovaného setkání a vyslovili dík českému Vojenskému zpravodajství.

Mgr. Milan Macák

Vojenské zpravodajství 10 let po vstupu České republiky do NATO

<http://www.vzcr.cz/Clanek/141.aspx> (12. 3. 2009)

Dnes už jiná armáda: změny v systému přípravy nižších důstojníků

Zdrojem doplňování hodnostního sboru nižších důstojníků byly v České republice vysoké vojenské školy, od roku 2004 pak Univerzita obrany. V důsledku změn vyvolaných přechodem k plně profesionálnímu ozbrojeným silám se ale v posledních letech zvyšuje tlak na doplnění tradičních modelů přípravy a doplňování důstojnického sboru formami, které při zajištění stejné úrovně kvalifikačních předpokladů i požadavků zajistí pružné doplňování a přípravu důstojnického sboru podle aktuálních potřeb armády. Vysoká poptávka ozbrojených sil po nižších důstojnících a změna rekruční praxe byly příčinou otevření důstojnického kurzu na Vojenské akademii ve Vyškově. Tento článek objasňuje systémové souvislosti, které vedly k revolučním změnám v systému přípravy nižších důstojníků v roce 2008.

Úvod

Armáda České republiky (AČR) je více než čtyři roky institucí odkázanou v získávání personálu zcela na trh práce. Z pohledu zkušeností, kterými AČR prošla v letech 1993 až 2004, je to jedinečná situace. Ve vztahu ke zkušenostem ozbrojených sil, které prošly obdobným přechodem od modelu masové konskripční armády k modelu plně profesionálních ozbrojených sil, [1] by se proto dalo předpokládat, že AČR získá v prvních letech své profesionální existence výzkumnou podporu v takovém rozsahu, aby se nemusela učit z vlastních chyb. Protože základním předpokladem funkčnosti ozbrojených sil je dostatek profesionálního vojenského personálu, je paradoxem posledních čtyř až pěti let deficit vědeckých prací zabývajících se vysvětlením důsledků systémových změn v oblasti rekrutace a retence tohoto personálu. Cílem předkládaného článku je přispět ke snížení existujícího deficitu vysvětlením procesů, ke kterým došlo v oblasti rekrutace a přípravy důstojníků.

1. Obsluhovaný a obsluhující systém, rekrutace a retence personálu

Ozbrojené síly – či jen AČR – představují organizační soustavu složenou z organizačních prvků s různou specializací. Jako takové jsou částí vyšší organizační soustavy, kterou je odvětví obrany. V rámci tohoto odvětví chápáno jako množina prvků a vazeb mezi nimi, tedy jako systém, lze jednotlivé prvky zařadit podle jejich účelu do různých subsystémů, např. organizační prvky logistiky, školství, státní správy apod. Z procesního pohledu lze tyto organizační prvky (subsystémy) uspořádat do produkčního řetězce a s využitím terminologie hromadné obsluhy [2] určit roli těchto prvků (subsystémů) v tomto řetězci jako obsluhující a obsluhované prvky (subsystémy, systémy, soustavy).

Z uvedeného úhlu pohledu lze v odvětví obrany definovat jako obsluhovaný systém, soustavu organizačních prvků určených k zabezpečení úkolů armády tak, jak jí vyplývají z § 14 zákona č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Obsluhujícím systémem jsou pak všechny organizační prvky, jejichž účelem je

uspokojování požadavků na obsluhu výše definovaného systému. Do takového obsluhujícího systému lze např. řadit prvky řešící proces rekrutace vojáků, jejich přípravu vzděláváním, výcvikem, jazykovou přípravou apod., přičemž tyto organizační prvky mohou být součástí jednoho procesního řetězce a vůči sobě mohou vystupovat v roli obsluhovaného a obsluhujícího systému. [3]

Bez ohledu na výše popsanou roli jednotlivých organizačních prvků každý z nich, AČR, ozbrojené síly a celé odvětví obrany, potřebuje ke své činnosti odpovídajícím způsobem kvalifikovaný personál. Tento personál lze získat jeho najmutím na trhu práce, tj. jeho vázáním v zaměstnaneckém vztahu vůči státu (pracovní/služební poměr), a jeho přípravou pro výkon práce/služby na požadovaných systémových místech. V této souvislosti se setrvávání personálu v zaměstnaneckém vztahu označuje jako jeho *retence* a získávání jeho zájmu o „zavázání se“ v odpovídajícím poměru vůči státu a jeho „zavázání“ v takovém poměru se označuje jako *rekrutace*. Při předpokladu ustálené struktury personálu ozbrojených sil jsou požadavky na rekrutaci zjednodušeně určeny úbytkem personálu z této struktury. K němu může docházet přirozeným způsobem (odchody do důchodu, úmrtí apod.) nebo rozhodnutím o ukončení zaměstnaneckého vztahu ze strany státu nebo zaměstnance.

2. Příprava personálu ozbrojených sil České republiky

Zaměstnanci vstupující do zaměstnaneckého poměru přicházejí s určitou vstupní kvalifikací určenou jejich dosaženým vzděláním, délkou praxe předchozího povolání, jazykovými kompetencemi apod., získanými ve školách, vzdělávacích zařízeních a u předešlých zaměstnavatelů. Tato kvalifikace je více nebo méně využitelná pro výkon vojenského povolání [4] jako specifické profese, pro jejíž výkon má stát monopol v podobě ozbrojených sil. Vedle toho, že tento monopol je založen mezinárodním právem veřejným či zákazem služby v cizích ozbrojených silách, uvedený monopol také zakládá monopol státu na přípravu vojáků pro službu ve vlastních ozbrojených silách.

Tento monopol existuje v případě vojenského výcviku (§ 29, § 30 zákona č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky, ve znění pozdějších předpisů). V jiných formách přípravy personálu však může být monopol státu oslaben. To se týká například jazykové přípravy, a zejména pak vzdělávání vojenského profesionálního personálu. Tyto formy přípravy mohou být realizovány jak na vojenských školách, tak také na školách nevojenských. Pakliže si stát udržuje v těchto dvou formách přípravy vojenského personálu monopol, je to zvláště z důvodu lepší kontroly nad přípravou svého vojenského personálu. Odpovědnost za připravenost takového personálu pro výkon daných systemizovaných míst ve svých ozbrojených silách je přímou odpovědností státu, nikoli dané školy nebo vzdělávacího zařízení.

Diskuze o potřebnosti vlastního vojenského školství [5, 6, 7, 8, 9, 10], která je v České republice vedena prakticky od jejího vzniku, je ve skutečnosti diskuzí o tom, zda vojenské povolání existuje pro celé spektrum systemizovaných míst určených pro vojáky z povolání a pro všechny hodnostní sbory jako naprosto specifické povolání, nebo jako aplikace civilních povolání do podmínek ozbrojených sil.

V druhém případě pak postačuje nepřipravovat si nové vojáky z povolání studiem na vlastních vojenských školách, ale využít jejich vzdělání získané na nevojenských školách a formou vojenské přípravy umožnit novým vojákům rekrutovaným z trhu práce získání základních kompetencí pro jejich službu v ozbrojených silách a dále tuto kompetenci rozšiřovat během jejich plánované vojenské kariéry.

3. Transformace hodnostní struktury ozbrojených sil České republiky

Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a koncepce mobilizace ozbrojených sil České republiky ve své původní [11] i redukované podobě [12] počítají s transformací hodnostní struktury ozbrojených sil. Tato transformace spočívá ve změně relativní velikosti jednotlivých hodnostních sborů definovaných v § 7 zákona č. 221/1999 Sb., *o vojácích z povolání*, ve znění pozdějších předpisů a v úpravě struktury hodností. Ve své podstatě jde o definitivní opuštění modelu smíšené armády mobilizovatelné z poměrně rozsáhlé vojenské zálohy a o přizpůsobení modelu prezenční profesionální armády. To ve svém důsledku představuje utlumení velikosti hodnostních sborů nižších a vyšších důstojníků a expanzi a transformaci hodnostního sboru rotmistrů na hodnostní sbor poddůstojníků.

V souvislosti se změnami dotýkajícími se vojáků připravovaných tradičně vysokoškolským vzdáváním, nižších důstojníků, pak v rámci transformace by mělo dojít k zániku hodnosti podporučíka. Vedle toho pak pravděpodobně dojde ke změně zařazení jednotlivých hodností v systému standardizace hodnostních struktur NATO určených prostřednictvím STANAG 2116 *NATO codes for grades of military personnel*. Zde byli od vstupu České republiky do NATO v kategorii OF 1 vykazováni podporučíci a poručíci a v kategorii OF 2 nadporučíci a kapitáni. Po zániku hodnosti podporučíka by se struktura hodnostního sboru nižších důstojníků více podobala standardu západoevropských armád. Do kategorie OF 2 by byli zařazeni pouze kapitáni a kategorie OF 1 by obsahovala nadporučíky a poručíky.

Připravovaná změna velikosti jednotlivých hodnostních sborů přivodí změny v úkolech vojenských škol. Všeobecným snížením úrovně jednotlivých hodností ve struktuře AČR, především u hodnostního sboru vyšších důstojníků, se jednotlivým vojenským školám mění velikost systému, který svými službami obsluhují. To ve svém důsledku povede k další expanzi organizačních forem přípravy personálu zabezpečovaných Vojenskou akademií ve Vyškově, ve kterých se bude dále zvyšovat podíl přípravy nižších důstojníků.

V rámci přípravy na tuto změnu došlo k postupnému omezení plánovaných míst pro sbor čekatelů důstojníků odpovídající počtům budoucí velikosti hodnostního sboru nižších důstojníků a bylo zastaveno plánování hodnosti podporučíka na systemizovaná místa ve struktuře ozbrojených sil. Tyto změny se však týkaly plánování sil, tj. výstavby ozbrojených sil. Uvnitř personální struktury však probíhaly procesy nezávislé na tom, co předjímal vládou schválený dokument *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky*.

4. Poptávka po změně způsobu přípravy důstojníků

Plánování sil je procesem fungujícím v „ideálním“ světě, tudíž pracujícím s předpoklady platnosti plánů. Praxe se proto může významně lišit, jestliže jsou tyto plány založeny na předpokladu „ideální“ udržitelnosti struktur, které jsou předmětem plánování. Problémem praxe bývá personální naplněnost organizačních struktur. To je obecně dlouhodobý problém plánování sil, které není schopno odhadovat změny v trendech, ze kterých vychází. Úloha odhadu se komplikuje, jestliže je třeba v plánování sil počítat se zpožděním. To je také případ plánování požadavků na obslužný systém ze strany obsluhovaného systému, zde požadavků ozbrojených sil na doplňování z vojenských škol.

Vojenské školství poskytující středoškolské/vysokoškolské vzdělání pracuje se zpožděním čtyř, tří let. To je dáno tím, že standardní délka přípravy na středních/vysokých školách je dána školským/vysokoškolským zákonem a určením minimální (standardní) délky vzdělávacího/

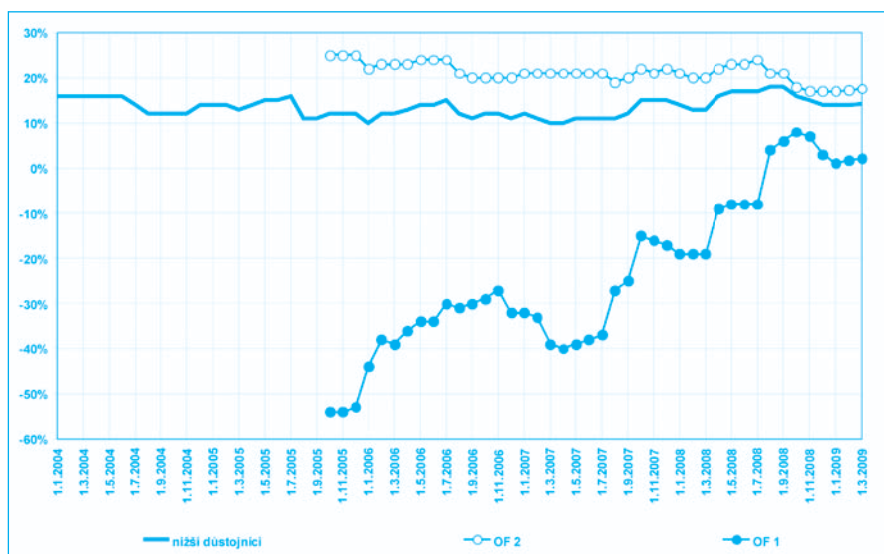
studijního programu zabezpečeného příslušnou školou. Díky existenci daného zpoždění bylo v 90. letech 20. století problematické stanovovat směrná čísla pro přijímání na vojenské školy tak, aby v době vyřazení absolventů bylo možné uspokojit aktuální požadavky ozbrojených sil ve struktuře odborností připravovaných na vojenských školách. Navíc doplňování z vojenských škol probíhalo v periodických vlnách, kdežto poptávka po praporčích/nížších důstojnících byla v případě existence příslušného volného systemizovaného místa pociťována od okamžiku vzniku nebo uvolnění takového místa.

Působení ekonomických zákonitostí poptávky po vojácích splňujících základní předpoklady pro výkon příslušného systemizovaného místa se dále prohloubilo po roce 2004, kdy doplňování profesionálního vojenského personálu se přizpůsobilo rytmu doplňování vojáků základní služby, tj. 4krát do roka. V případě doplňování nižších důstojníků to znamenalo zvýšení pravděpodobnosti, že příslušné systemizované místo bude cestou rekrutace obsazeno rychleji než doplněním v tradičním modelu přípravy nižších důstojníků a ročním rytmem určeném termíny vyřazení z vojenských škol. Navíc nebyl-li výkon služby na takovém systemizovaném místě spojen se specifikami vojenského povolání, přirozenou preferenci získávalo doplňování nižších důstojníků jejich rekrutací spojenou s přípravou v důstojnickém kurzu. [13]

5. Potřeba důstojnického kurzu

Pro ozbrojené síly ČR byl charakteristický deficit v doplnění systemizovaných míst plánovaných v kategorii OF 1 a OF 2. Tento deficit určený jako rozdíl mezi počtem plánovaných a skutečně obsazených systemizovaných míst určených pro příslušnou kategorii hodnotí byl dlouhodobým problémem. V letech 2004 až 2008 se tento deficit pohyboval v průměru na 13 %. U kategorie OF 2 však tento deficit činil v průměru 20 % (!), jak je patrné z obr.

Jak z něho dále vyplývá, v kategorii OF 1 vykazoval deficit v doplnění zápornou hodnotu. To bylo dáno tím, že podporučíci nebyli ustanovováni na místa plánovaná pro podporučíky,

Pramen: MO ČR

Obr.: Deficit v doplňování ozbrojených sil ČR nižšími důstojníky v letech 2004 až 2009

ale pro poručíky. Zdánlivě tedy existoval přebytek vojáků v kategorii OF 1. Tento deficit se však postupně snižoval, v roce 2008 se dostal ze záporných hodnot a začala se projevovat skutečná nedoplněnost vojáků v kategorii OF 1. K úhradě tohoto deficitu však tentokrát nestačili ani vyřazení studenti Univerzity obrany. V důsledku toho dramaticky vzrostl počet nižších důstojníků rekrutovaných přímo z trhu práce, jak je patrné z následující tabulky.

Tab. 1: Doplnování ozbrojených sil ČR nižšími důstojníky z trhu práce v letech 2003 až 2008

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Důstojníci OF 1	46	18	14	14	4	31
Důstojníci OF 2	29	17	20	14	9	23
celkem (OF 1 + OF 2)	75	35	34	28	13	54

Pramen: Ročenka personálu 2008. 1. vyd. Praha: MO ČR

Vedle růstu poptávky po doplnění důstojníků v nejnižších hodnostech došlo v roce 2008 k tomu, že absolventům prezenční formy bakalářských studijních programů na Univerzitě obrany bylo povoleno pokračovat v prezenční formě navazujícího magisterského studijního programu. Odložený nástup do ozbrojených sil fakticky prohloubil problém deficitu doplnění v kategorii OF 1 a nutí ozbrojené síly hledat východisko v doplňování nižšími důstojníky v jejich rekrutaci na trhu práce. Díky změnám, kterými prošla česká vysokoškolská vzdělávací soustava po roce 2000, mohou být ozbrojené síly v této činnosti i úspěšné. Jak vyplývá z tab. č. 2, počet

Tab. 2: Počty absolventů českých vysokých škol s českým státním občanstvím v letech 2002 až 2007

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Celkem	30 543	32 210	37 236	42 395	50 384	59 499
Prezenční studium celkem	25 783	26 475	29 806	32 876	38 540	44 956
v bakalářských studijních programech	5 902	5 767	7 612	12 042	17 068	22 515
v magisterských studijních programech	16 415	17 102	18 181	16 850	16 719	15 277
v navazujících magisterských studijních programech	3 253	3 360	3 722	3 585	4 391	6 775
v doktorských studijních programech	246	269	331	445	417	446
Distanční a kombinované studium celkem	4 774	5 771	7 467	9 580	11 920	14 598
v bakalářských studijních programech	1 984	2 598	3 962	5 405	6 647	8 184
v magisterských studijních programech	1 163	1 252	1 285	1 402	1 514	1 465
v navazujících magisterských studijních programech	617	767	922	1 398	2 298	3 310
v doktorských studijních programech	1 011	1 158	1 300	1 375	1 511	1 654

Pramen: Vývojová ročenka školství 2008, tab. B 7.3.4, 1. vyd. Praha: ÚIV.

absolventů prezenční formy studia v bakalářských studijních programech se mezi roky 2002 a 2007 zvětšil 3,8krát! Vysokoškolská vzdělávací soustava je dokonce schopna na národní trh práce dodávat dvojnásobek celkového počtu absolventů ve všech formách studia ve všech stupních vysokoškolského studia, než tomu bylo v roce 2002. Úspěch v rekrutaci 54 důstojníků přímo z trhu práce v roce 2008 nebyl náhodný. Došlo k tomu, že výsledky politiky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy podporují české profesionální ozbrojené síly.

Závěr

Přechod od smíšeného typu ozbrojených sil určených pro obranu státního teritoria po jejich mobilizaci k plně profesionálním ozbrojeným silám operujícím v jejich mírové velikosti zejména v zahraničí představuje zásadní změnu, jež iniciuje další změny v dílčích částech odvětví obrany. Jednou z takových změn je změna v systému přípravy důstojníků, kde v důsledku plného vystavení působení trhu jsou ozbrojené síly nuceny z pohledu dosažení co nejvyšší pohotovosti k plnění úkolů volit efektivnější způsoby pro své doplňování a nespolehat na tradiční způsob doplňování ozbrojených sil z vojenských vysokých škol. Bude tento trend pokračovat?

Použitá literatura:

- ROSTKER, B. *The Evolution of the All-Volunteer Force*. 1st ed. Santa Monica: RAND, 2006. ISBN 0-8330-3895-8.
- ROZEMBERG, Vj., PROCHOROV, Ai. *Čo je teoria hromadnej obsluhy (teoria frontov)*. 1. vyd. Bratislava: SNTL, 1965.
- PERNICA, B. Problém vztahu velikosti obsluhovaného systému a hospodárnosti jeho systému obslužného na příkladu vojenského vysokého školství. In *Kariérní vzdělávání* [CD-ROM]. Praha: Carolina, 2004. [7. mezinárodní konference O informatické podpoře personálních procesů. Praha: MO ČR 29. 9. až 2. 10. 2003.]
- Vystoupení Paula Watte. In *Vojenský profesionál a problémy profesionalizace armád*. Praha: Správa sociálního řízení FMO, 1991. s. 65-72.
- Úkoly úseku pro sociální a humanitární věci. [výťah z vystoupení náměstka FMO A. Raška]. *Výběr statí...*, 1992, roč. [neudán], č. 1 [leden], s. 1-24.
- RAŠEK, A. aj. Proměny vojenského školství. *Výběr statí...*, 1992, roč. [neudán], č. 10 [říjen], s. 1-18.
- NOVOTNÝ, F. P. Potřebuje Armáda České republiky humanitní vzdělávání? *Výběr statí...*, 1993, roč. [neudán], č. 12 [prosinec], s. 41-56.
- Jak dál ve vojenském školství? [rozhovor se zástupcem ředitele odboru vzdělávání MO ČR J. Tábořským]. *Výběr statí...*, 1995, roč. [neudán], č. 4 [duben], s. 28-32.
- ČERNOCH, F. Modernizace vzdělávání vojenského profesionála. *Výběr statí...*, 1996, roč. [neudán], č. 6 [červen], s. 25-35.
- ČECH, V. Může si Česká republika dovolit vysokou vojenskou školu? In *Kariérní vzdělávání* [CD-ROM]. Praha: Carolina, 2004. [7. mezinárodní konference O informatické podpoře personálních procesů. Praha: MO ČR 29. 9. až 2. 10. 2003.]
- Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky. *A-report, 2002*, roč. [nezjištěn], č. [zvláštní číslo].
- Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec. *A-report, 2003*, roč. [nezjištěn], č. 24.
- ZŮNA, J. Důstojnický kurz: Pružné doplňování důstojnického sboru AČR. In *Ochrana, bezpečnost, obrana*. 1. vyd. Brno: Univerzita obrany, 2008, ISBN 80-7231-561-1, s. 70-77.

Pokladní plnění výdajové části státního rozpočtu, kapitola Ministerstvo obrany, v letech 2004 až 2007

Česká ministerstva dostala v letech 2004 až 2007 možnost stát se odpovědnějšími hospodáři s prostředky daňových poplatníků, než tomu bylo dříve. Stalo se tak na základě změny rozpočtových pravidel. Tato změna dala rovněž Ministerstvu obrany možnost formulovat a vykonávat vlastní finanční politiku postavenou na zásadách účelnosti, hospodárnosti a efektivnosti plánování a využívání veřejných prostředků. Stalo se Ministerstvo obrany v tomto období skutečně lepším hospodářem?

Úvod

V roce 2004 zveřejnily Vojenské rozhledy kritický článek věnovaný otázce čerpání výdajového limitu státního rozpočtu, kapitola Ministerstvo obrany, v letech 1996 až 2003. [1] Tento článek otevřel debatu o kvalitě systému plánování a hospodaření s veřejnými financemi v rezortu MO ČR [2] a zvýšil zájem praxe o otázky rovnoměrnosti pokladního plnění rozpočtu v rezortu MO ČR. Problematika proporcionality čerpání prostředků státního rozpočtu a s tím související problematika hospodárného zajištění likvidity pro takové čerpání dnes vystupují do popředí s postupem prací na státní pokladně. [3] Jejich zavedení by mj. mohlo přinést efektivnější správu státního dluhu, k jehož zbytečné tvorbě v minulosti přispělo i MO ČR, když byly opakovaně vyžádány ze státního rozpočtu finanční prostředky, které na konec skončily v rezervním fondu. [4] To umožnila tzv. flexibilizace hospodaření organizačních složek státu, kterou s 1. 1. 2004 přinesla změna § 47 zákona č. 218/2000 Sb., ... (*rozpočtová pravidla*). [5] Díky této změně se období let 2004 až 2007 stalo obdobím, kdy správce státního rozpočtu, kapitoly MO ČR, měl možnost zformulovat a směrem dovnitř rezortu MO ČR vykonávat finanční politiku vycházející ze zásad účelnosti, hospodárnosti a efektivnosti použití veřejných prostředků. Cílem tohoto článku je analyzovat úspěšnost takové politiky, a to v duchu metodiky použité v článku ve Vojenských rozhledech z roku 2004.

1. Širší kontext provedené analýzy

Analýzování a hodnocení úspěšnosti politik nebo pravidel aplikovaných ústředním orgánem státní správy v praxi bývá vděčným tématem výzkumu prováděným na akademických pracovištích. Takto tyto pracoviště přispívají nejenom k budování teorie, ale také k fungování praxe. Studie a analýzy problémů z praxe prováděné nezaujatými akademickými pracovišti mohou totiž významně vládě pomoci pojmenovat problémy, které jsou z různých důvodů zevnitř, úředníky ministerstev, obtížně pojmenovatelné. Takto akademická obec pomáhá oslabit informační asymetrii mezi „laiky“ ve státní správě, ministry z řad politiků a jejich poradci, a odborníky, dlouholetými ministerskými úředníky. V kontextu vývoje v rezortu Ministerstva obrany je oslabení této asymetrie velmi důležité zejména z pohledu civilní kontroly ozbrojených sil. [6]

I přes existenci specializovaných akademických pracovišť v rezortu MO ČR a navzdory vydání dvou monotematických čísel Vojenských rozhledů v letech 2006 a 2007 věnovaných ekonomické problematice, zůstává počet kritických studií pojmenovávající problémy české praxe v odvětví obrany nepatrný. Někdy lze dokonce nabýt dojmu, že jde spíše stále o „výchovu nového člověka“. V tomto směru dochází k zajímavému paradoxu, kdy např. zjištění Nejvyššího kontrolního úřadu [7] nepotvrzují východiska a závěry prezentované v některých článcích publikovaných ve Vojenských rozhledech. [8] Význam názoru akademické obce pro řešení ekonomické rezortní praxe přitom bude růst s pokračováním harmonizace některých procesů fungování české státní správy s postupy fungování Evropské unie.

Jedním z takových procesů je zavedení státní pokladny a přechod na kvalitativně odlišné způsoby, postupy a nástroje řízení veřejných financí, než na které jsme byly doposud zvyklí, [3] kde mnohé z nich se u nás zachovaly ještě z doby kramerismu/merkantilismu. To platí např. pro přechod na akruální účetnictví, [9, 10] případně na akruální rozpočtování. Potřeba takových změn nevyplývá pouze ze závazků České republiky vůči Evropské unii, ale také ze samotné praxe veřejných financí. Např. změny rozpočtových pravidel [5] ukázaly, že správci kapitolních rozpočtů se nechovají příliš ekonomicky odpovědně, když ze státního rozpočtu financovaného zvyšováním státního dluhu vyžadují finanční prostředky, které na konec skončily na účtech rezervních fondů.

Jak patrné z tab. 1, zřetelně se to projevilo v případě Ministerstva obrany. V rezervním fondu byla uložena takřka 1/10 jeho výdajového rozpočtu, přičemž většina těchto prostředků byla vyžadována v souvislosti reformou ozbrojených sil České republiky. Nakonec se tento zůstatek podařilo snížit až v roce 2007 na základě nařízeného odvodu do kapitoly státního rozpočtu Všeobecná pokladní správa. [11]

Tab. 1: Zůstatek rezervního fondu organizační složky státu – Ministerstvo obrany
– v letech 2003 až 2007 (v tis. Kč)

	2003(*)	2004	2005	2006	2007
zůstatek k 1. 1.	654 113	1 076 817	7 239 478	11 538 689	11 302 648
zůstatek k 31. 12.	953 209	7 239 478	11 538 689	11 302 648	5 377 863

Poznámka: (*) Disproporce mezi zůstatkem k 31. 12. 2003 a k 1. 1. 2004 nebyly v pramenech vysvětleny.

Pramen: Příloha č. 45 k čj. 1221-41/2007/DP-8201 *Návrh závěrečného účtu státního rozpočtu České republiky za rok 2006, kapitola 307 – Ministerstvo obrany*. 1. vyd., Praha: MO ČR, 2007; příloha č. 45 k čj. 586-18-2007/DP-8201 *Návrh závěrečného účtu státního rozpočtu České republiky za rok 2007, kapitola 307 – Ministerstvo obrany*. 1.vyd. Praha: MO ČR, 2008.

Vysoký zůstatek rezervního fondu v konfrontaci s vyžadováním dalších prostředků ze státního rozpočtu musel správce státního rozpočtu, kapitola MO ČR, v rámci své finanční politiky zdůvodnit. S odstupem nejsou tato zdůvodnění příliš obsahově konzistentní. Např. v roce 2004 se mezi důvody růstu zůstatku rezervního fondu objevily: změna daně z DPH z 5 % na 19 % a očekávání úspory finančních prostředků přesunem akvizice do dalšího období. [12, s. 24] V roce 2005 se mezi důvody ospravedlňující převod finančních prostředků do rezervního fondu objevuje zdůvodnění pomocí požadavku na striktní uplatnění zásad efektivnosti, hospodárnosti a účelnosti použití veřejných prostředků [13, s. 25] navzdory tomu, že státní rozpočet cestou operací státních finančních aktiv a pasiv a operací v kapitole státní dluh realizoval zcela zbytečné zadlužení státu.

Jiným zajímavým důvodem pro převod prostředků státního rozpočtu, kapitola MO ČR, v roce 2005 byla: „*Umírněná investiční politika rezortu MO spočívající v postupném časovém naplňování cílů reformy ozbrojených sil ve vazbě na skutečně dosažený vývoj finančních, věcných a lidských zdrojů v roce 2004-2005 a postupný náběh souvisejících provozních výdajů.*“ [13, s. 25] Teprve až v roce 2006 byly pojmenovány skutečné důvody těžkostí s utracením prostředků rezervního fondu směřující víceméně k problémům systému finančního plánování a řízení v rezortu MO ČR. [14, s. 30]

Uvažujeme-li o státní pokladně, pak je třeba mít na zřeteli hlavní důvod jejího zavádění. Tím je lepší řízení likvidity omezující vznik masivních převodů finančních prostředků financovaných dluhově do rezervních fondů. Prostřednictvím státní pokladny tak bude řízeno *cash-flow* státního rozpočtu potřebné pro financování požadavků správců jednotlivých kapitol státního rozpočtu. Takto by měla být omezena „lehkovážnost“ jejich finanční politiky, na kterou poukázal nárůst zůstatku rezervních fondů po změně rozpočtových pravidel. [4]

Na kritiku vyjádřenou původním článkem z roku 2004 [1] zareagovaly orgány odpovědné za realizaci finanční politiky zavedením pravidla o proporcionalitě čerpání běžných výdajů. Stalo se tak v rámci organizační struktury řízené Velitelstvím společných sil, která spotřebovává největší část státního rozpočtu, kapitola MO ČR. [11] Není proto bez zajímavosti analyzovat, zda jednoduché administrativní opatření splnilo očekávání, se kterým bylo zavedeno. Lze jej totiž považovat za jedno z pravidel finanční politiky rezortu MO ČR pro řízení *cash-flow*.

2. Proporce čerpání rozpočtu kapitoly MO ČR v letech 2004 až 2007

Analýza proporcionality čerpání výdajů rezortu MO ČR v letech 2004 až 2007 vychází z textu rozpočtových pravidel. Zde se nevyčerpané prostředky příslušné kapitoly státního rozpočtu stávají mimorozpočtovými prostředky prostřednictvím převodu do rezervního fondu příslušné organizační složky státu (OSS). Jejich zapojení do financování OSS lze provést jenom cestou státního rozpočtu převodem z účtu rezervního fondu. Převod těchto prostředků na tento účet se pak provádí v rámci závěrkových prací k 31. 12. příslušného rozpočtového roku.

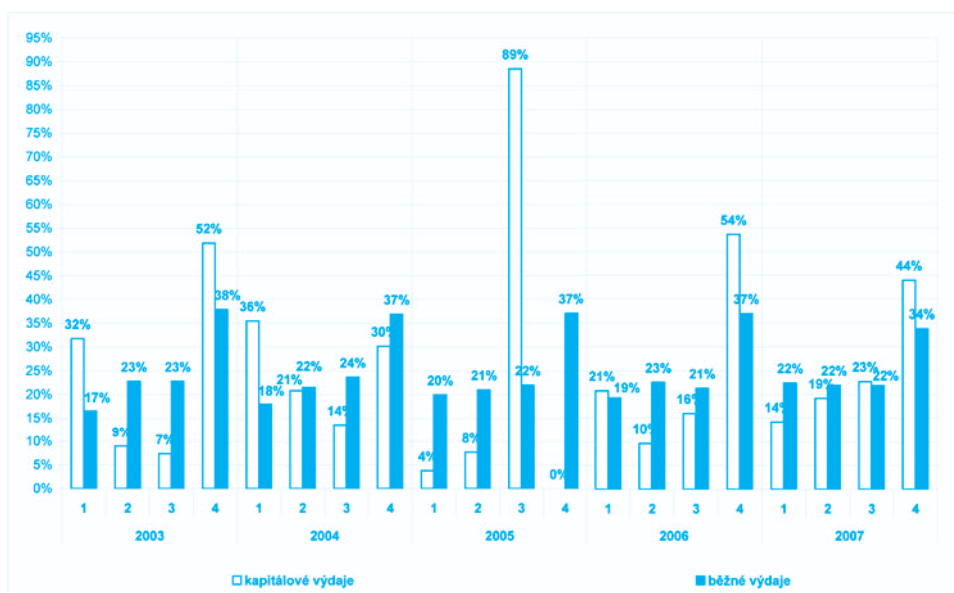
Aplikace těchto jednoduchých pravidel řízení likvidity OSS MO ČR znamená, že od údajů týkajících se čerpání státního rozpočtu, kapitola MO ČR, po jednotlivých kalendářních čtvrtletích je třeba odečíst v posledním kalendářním čtvrtletí převod nevyčerpaných prostředků do rezervního fondu, který je považován za čerpání prostředků státního rozpočtu a způsobuje přirozený výkyv v proporcionalitě čerpání, a to v příslušných kategoriích běžných a kapitálových výdajů. Přehled o převezech do rezervního fondu OSS MO ČR ze státního rozpočtu, kapitola MO ČR, v letech 2003 až 2007 zachycuje tab. 2. Pro zjednodušení jsou výdaje na programové financování ztotožněny s kapitálovými výdaji. Rok 2003 je uváděn jako referenční rok před změnou rozpočtových pravidel.

Jak je patrné z obr., zavedení pravidla pro sledování proporcionality čerpání prostředků státního rozpočtu, kapitola MO ČR, nepřineslo očekávané výsledky. Pomineme-li problémy s čerpáním kapitálových výdajů, kdy v roce 2005 po odečtení převodu do rezervního fondu ve čtvrtém čtvrtletí bylo jejich čerpání prakticky nulové, pak zlepšení stavu v proporcionalitě čerpání prostředků státního rozpočtu přinesl až rok 2007. Čerpání běžných výdajů se v tomto období v prvním až třetím čtvrtletí přiblížilo k teoretické hodnotě čerpání 25 % ročního objemu výdajů po odečtení převodu do rezervního fondu. Přesto je stále 1/3 tohoto objemu čerpána v závěru rozpočtového roku.

Tab. 2: Převod do rezervního fondu organizační složky státu – Ministerstvo obrany
– v letech 2003 až 2007 (v tis. Kč)

	2003	2004	2005	2006	2007
celkem převedeno	953 209	6 966 809	8 509 856	7 746 278	5 076 837
z toho:					
– programové financování (kapitálové výdaje)	653 311	4 080 181	6 612 289	6 948 599	4 396 244
– běžné výdaje včetně výzkumu a vývoje	299 898	2 886 628	1 897 567	797 679	680 593

Pramen: Návrh závěrečného účtu státního rozpočtu České republiky za rok 2007, kapitola 307, Ministerstvo obrany. 2004-2008. Praha: MO ČR.

Pramen: vlastní výpočet

Obor.: Proporcionalita čerpání kapitálových a běžných výdajů v kapitole MO ČR v letech 2003 až 2007 (v %)

Způsob čerpání státního rozpočtu, kapitoly MO ČR, v posledním kalendářním čtvrtletí rozpočtového roku, by bylo zajímavé konfrontovat se strukturou účetních operací a složením komodit pořizovaných v tomto období. Tyto informace však návrhy závěrečného účtu státního rozpočtu České republiky, kapitola 307, MO ČR, neuvádějí. Konfrontace by byla zajímavá především z pohledu ověření argumentu o striktním uplatnění zásad efektivnosti, hospodárnosti a účelnosti použití veřejných prostředků při tvorbě rezervních fondů. [13, s. 25] S výjimkou několik měsíců roku 2003 byla cenová hladina v České republice vždy rostoucí, a proto nákupy komodit na konci roku nebývají zpravidla cenově výhodnější než na jeho začátku. Výjimku tvoří předzásobení se při předpokladu rostoucích cen.

Závěr

Jak ukázala analýza proporcionality čerpání kapitálových a běžných výdajů v období let 2004 až 2007, zavedení jednoduchého administrativního pravidla pro sledování plnění státního rozpočtu, kapitola MO ČR, nebylo účinné. Proti roku 2003 prakticky nedošlo ke změně výsledků realizované finanční politiky rezortu MO ČR. Zavedení podobných opatření ve formě nařízení a směrnic představuje preferované řešením problémů v rezortu MO ČR. Jak však ukazují i jiné studie, [15, 16] jejich účinnost bývá omezená. Nedochází totiž ke skutečné kvalitativní změně postupů určujících chování systému. Ve vztahu k výsledkům analýzy a závěrům článku z roku 2004 [1] je otázkou, co rezortu MO ČR přinese zavedení státní pokladny a jak se dokáže rezort MO ČR vyrovnat s jejími požadavky fungování.

Použitá literatura:

- [1] PERNICA B. Systém plánování, programování, rozpočtování a plýtvání? (1996-2003) *Vojenské rozhledy*, 2004, roč. 13, č. 4, s. 63-70.
- [2] DUŠEK Jiří. V plánování a rozpočtování v rezortu MO se nedá improvizovat! *Vojenské rozhledy*, 2005, roč. 14, č. 2, s. 53-58.
- [3] Prezentace ministra financí v Poslanecké sněmovně v kontrolním a rozpočtovém výboru ze dne 17. června 2008: Státní pokladna IISSP: důvody proč budovat státní pokladnu. [http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/vf_integr_roz_sys.html].
- [4] PERNICA, B. Finanční zdroje vyčleněné na obranu ČR aneb McNamarovská otázka: How much is enough? in ZETOCHA, K. aj. *Obranné zdroje České republiky*. 1. vyd. Brno: Univerzita obrany, ÚSS, 2007. ISBN 978-80-7231-306-8
- [5] *Zákon č. 479/2003 Sb.*, kterým se mění zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů, a *zákon č. 353/2003 Sb.*, o spotřebních daních.
- [6] KRÍŽ, Z. Civilní řízení a demokratická kontrola armády v České republice. *Peripetie transformace vojensko-civilních vztahů po roce 1989*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3590-0.
- [7] Kontrolní závěr z kontrolní akce 07/14 Nemovitý majetek, s nímž je příslušné hospodařit Ministerstvo obrany, *Věstník NKÚ*, 2008, roč. 16, č. 1, s. 79-86.
- [8] PALEČEK Jaroslav. Zprůhlednění finančních zdrojů obrany. *Vojenské rozhledy*, 1996, roč. 5, č. 6, s. 25-30.
- [9] VODÁKOVÁ Jana. Akruální účetnictví v rezortu MO ČR – revoluční pohled na účetní data. *Vojenské rozhledy*, 2008, roč. 17, č. 1, s. 24-28.
- [10] VODÁKOVÁ, J. Možnosti akruálního účetního systému v rezortu MO ČR [doktorská dizertační práce] 1. vyd., Brno: Univerzita obrany, 2008.
- [11] *Návrh závěrečného účtu státního rozpočtu České republiky za rok 2007*, kapitola 307 – Ministerstvo obrany, čj. 586-18-2007/DP-8201, 1. vyd. Praha: MO ČR, 2008.
- [12] *Návrh závěrečného účtu státního rozpočtu České republiky za rok 2004*, kapitola 307 – Ministerstvo obrany, čj. 52211-7/2005/DP-8201, 1. vyd., Praha: MO ČR, 2004.
- [13] *Návrh závěrečného účtu státního rozpočtu České republiky za rok 2005*, kapitola 307 – Ministerstvo obrany, čj. 520-5/2006/DP-8201, 1. vyd., Praha: MO ČR, 2006.
- [14] *Návrh závěrečného účtu státního rozpočtu České republiky za rok 2006*, kapitola 307 – Ministerstvo obrany, čj. 1221-41/2007/DP-8201, 1. vyd., Praha: MO ČR, 2007.
- [15] ŠMOLDAS, P. Případová studie o financování nasazení jednotek a příslušníků AČR v zahraničí ve vazbě na plánování zdrojů v rezortu MO, čj. 17-24/2008-1309, Praha: MO ČR, 2008.
- [16] SMOLDAS, P., VODÁKOVÁ, J. Soubor úsporných opatření jako nástroj hospodárnosti využití finančních zdrojů. In *Ekonomické aspekty procesů v ozbrojených silách* [sborník z konference s mezinárodní účastí]. Brno: Univerzita obrany. 2008. s. 133-139. ISBN 978-80-7231-312-9.

Rostoucí role Číny a Indie v prognóze světové bezpečnosti

(Prognostické scénáře)

Tématem této studie je prognostická parciální odpověď na otázky: Co přináší vzestup Čínské lidové republiky a Indické republiky z hlediska budoucího rozvoje do mezinárodních vztahů? Je spíše příležitostí, nebo hrozbou? Vede vzestup asijských obrů k destabilizaci bezpečnostní situace v Asii i obecněji v celém světě? Přispívá vzestup Asie konci americké hegemonie a nástup multipolárního systému?

Úvod

Parciálnost odpovědi je dána tím, že tento text se zaměřuje na *bezpečnostní* roli Číny a Indie ve světovém vývoji a na prognostickou dimenzi, která komplexnější pohled obsahuje jen implicitně. Světový vývoj je přes vzrůstající ekonomickou a vojenskou sílu Číny a stabilizující roli Indie ve svém regionu, stejně tak vývoj Evropské unie a Ruska, v současné době dlouhodobě rozhodující měrou určován dominantní rolí Spojených států jako jediné světové supervelmoci a jejich zahraničně politickou a bezpečnostní strategií.

Mezi bezpečnostními odborníky je již několik let nejdiskutovanějším tématem, zda Američané budou mít lidské a finanční zdroje a budou schopny ve stále komplikovanější situaci své postavení jediné supervelmoci se všemi souvislostmi a nároky udržet. Začíná převažovat mínění, že dlouhodobě se Spojeným státům pravděpodobně nepodaří tuto roli bez větších problémů a účinně sehrávat. Svědčí o tom současná hypoteční, finanční a ekonomická krize přerůstající v krizi sociální, na kterou jistě má vliv i realizace americké preemptivní bezpečnostní strategie a rozpočtové nároky s ní spojené, které v nastávajícím rozpočtovém období činí přes 700 miliard dolarů, tj. téměř polovinu světových vojenských výdajů (48 %). Odráží se to i v komplikované situaci v Afghánistánu.

USA budou v následujících letech a možná desetiletích, stejně jako tomu bylo v desetiletích minulých, s vysokou mírou pravděpodobnosti pro vyspělou technologii nadále určovat nebo výrazně ovlivňovat světový vývoj, a tím spíše bezpečnostní. Ostatní velmoci a mocnosti, tj. Evropská unie, Rusko, Čína, Indie, event. další regionální mocnosti, budou moci tuto jejich roli nanejvýš nejrůznějším způsobem a účinkem ovlivnit. U Číny bude tento vliv z hlediska světové bezpečnosti ambivalentní, u Indie spíše pozitivní, ale v obou případech parciální.

Obsahová východiska a metodologie

Prognostických textů vychází a navazuje především na tyto pramenné zdroje:

1. Prognózy Centra pro sociální a ekonomické strategie a jeho Střediska bezpečnostní politiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, a to především na tyto publikace – Vize rozvoje České republiky do roku 2015 (Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Gutenberg, Praha 2001); Průvodce krajinou priorit pro

Českou republiku (Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Gutenberg Praha 2002) a Putování českou budoucností (Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Gutenberg, Praha 2003). Dále z prognostického scénáře Balabán, M., Rašek, A. (2003): Česká republika mezi mlýnskými kameny (Vojenské rozhledy, ročník 12 (44), číslo 2 (2003), s. 3-13) a Balabán, M., Rašek, A. (2005): Padesátiletí čtvrté světové války (Vojenské rozhledy, ročník 14 (46), číslo 2 (2005), s. 127-138.)

2. Delfi-anketu skupiny spolupracovníků SBP CESES (Martina Bohmana, Libora Franka, Jaroslava Furmánka, Františka Knoblocha, Jiřího Krobatha, Vladimíra Krulíka, Petra Paduchy, Jiřího Síly, Jana Stejskala, Libora Stejskala, Stanislava Ševčíka a Stanislava Thurnvalda).

3. Pracovní studie Ústavu mezinárodních vztahů (T. Michálek: Zahraniční politika Číny v Africe; J. Foltýn: Proč je stále nutné považovat prognózy „Chindia“ za nejisté; V. Blecha: Vojensko-strategická pozice Indie v Asii a globálně; G. Pleschová Konstruktivistický pohled na evropskou zahraniční politiku voči Číně. Případ Slovenska; A. Savovová: Asociace pro mezinárodní otázky Ekonomické výzvy pro Čínu a Indii z dlouhodobé perspektivy; R. First: Čína na vzestupu).

Pro zpracování prognózy byla zvolena metoda heuristická vycházející z teorie a vědní disciplíny zabývající se nalézáním, objevováním nových poznatků, přístupů apod. bez přesně stanovených logických pravidel, s pomocí kreativity. [1] Metoda je způsobem a postupem tvůrčího řešení témat a problémů a získávání poznatků na základě znalosti relevantní problematiky (viz východiska) nededuktivní a neextrapolační cestou, což zkracuje čas k řešení problémů. Využívá se k řešení témat, jejichž algoritmus není známý. Je založena na principech hodnověrných, tj. pravděpodobnostních soudů. Výsledky logicky nemusí být přesné a optimální, ale pravděpodobně přijatelné. Heuristická metoda pracuje s analogiemi, hypotézami a modely nejružnějšího druhu s nejširším využitím zvláště při tvorbě prognostických scénářů.

Možný přístup k tvorbě prognostických scénářů

Nabízí se několik možných přístupů k tvorbě scénářů, v nichž by bylo možné prokázat roli Číny a Indie v budoucím bezpečnostním vývoji. Jako nejjednodušší, a tudíž zároveň simplifikovaný se ukazuje prognostický scénář vycházející z premisy, že Spojené státy dlouhodobě udrží svou dominantní roli jediné supervelmoci a budou dále realizovat svou preemptivní zahraničněpolitickou a bezpečnostní strategii vycházející z národní bezpečnostní strategie ze září roku 2002, která reagovala na 11. září 2001. To vedlo k procesům, konfliktům a tzv. divokým kartám jako byl útok na Afghánistán, Irák, rusko-gruzínský konflikt, napětí ve vztazích k Íránu ad. V budoucnosti by to mohly být procesy, konflikty a divoké karty jiné, např. útok na Írán, indicko-pákistánský jaderný konflikt, rozpady světových institucí, blackouty způsobené neřešením problematiky energetické bezpečnosti, problémy vyplývající z přehlížení možných důsledků islamizace Evropy a hispanizace Spojených států atd.

Jiným přístupem může být střetnutí dvou typů zboží ekonomiky, tj. kapitalistických zemí s demokratickým zřízením (resp. laissez faire, neoliberalismus) a zboží ekonomik řízených autokratických způsobem jako je tomu např. v Rusku a v Číně (resp. státní kapitalismus).

V této studii byl zvolen trichotomický přístup vycházející z premisy, že **vývoj světové bezpečnosti bude po pádu bipolarity determinován dominantní rolí Spojených států**, jak se formovala po druhé světové válce v konfrontaci se Sovětským svazem a zesílila po rozpadu Sovětského svazu na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století, kdy

se nevyužilo historické příležitosti výrazně zlepšit vzájemné vztahy. I když se postavení USA válkami a finanční krizí oslabuje, jejich dominantní role přetrvává.

Proto lze objektivně další světový bezpečnostní vývoj odvozovat od měnících se typů amerických administrativ a charakteru a realizace jejich zahraničně-politických a bezpečnostních strategií, jak se vyvíjely v posledním víc než půlstoletí.

Při zachování zásadní kontinuity americké politiky lze na základě typologické analýzy poválečných amerických administrativ odlišit tři jejich typy a možné strategie:

- 1. Liberálnější demokratická administrativa** (např. pravděpodobně vláda Baracka Obamy) bude pod tlakem vojenských neúspěchů a neschopnosti splnit nejen manifestované, ale ani reálné cíle v Iráku, Afghánistánu, Kosovu, Gruzii i v dalších ohniscích napětí (tj. zavést či posílit v těchto zemích demokracii či alespoň dosáhnout fungujícího státního zřízení, resp. dosáhnout geostrategického postavení) postupně pod hrozbou katastrofické situace ustupovat od preemptivní bezpečnostní strategie, stahovat ozbrojené síly z krizových oblastí, soustředí se s Evropskou unií zčásti spíše na primární příčiny bezpečnostních hrozeb, tj. sociální, ekonomické, environmentální, nacionální, etnické, rasové, náboženské ad. To povede postupně k větší bezpečnostní rovnováze a projeví se i ve snížení bezpečnostních hrozeb a v růstu ekonomiky. Přispěje k tomu i nutnost dále přesouvat těžiště americké zahraniční politiky do prostoru jihovýchodní Asie. Jde na jedné straně o okolnostmi vynucený scénář s optimistickou reorientací, kterému kritici mohou vytknout, že tu je otcem myšlenky spíše zbožné přání (kooperativní multipolarita).
- 2. Liberálnější konzervativní strategie** postupně také opustí preemptivní strategii a soustředí se na soupeření s ekonomicky a vojensky sílící Čínou jako potenciální druhou světovou supervelmocí a zčásti dalšími ekonomicky úspěšnými zeměmi (soft bipolarita).
- 3. Neokonzervativní americká administrativa** bude pokračovat v preemptivní strategii, což se setká s negativní reakcí Ruska a posléze pravděpodobně i Číny; v Šanghajské organizaci spolupráce může dojít k pokusu vytvořit novou ekonomicko-vojenskou alianci a vyústit v novou bipolaritu, resp. při neúspěchu této snahy záměru tripolaritu USA – Čína – Rusko (hard bipolarita).

Text studie je členěn následovně:

1. Rostoucí místo a role Číny a Indie ve světové bezpečnosti.
2. Scénáře vývoje světové bezpečnosti a místo a role Číny a Indie v nich:
 - 2.1 Multipolární svět s dominancí aktérů světové bezpečnosti USA, Číny, EU a Ruska se sílícím postavením regionálních mocností jako je Indie;
 - 2.2 Bipolarita s dominancí dvou soupeřících supervelmocí – USA a Číny;
 - 2.3 Bipolarita s dominancí Západu (USA, EU, NATO ad.) a vojenské aliance Šanghajské organizace spolupráce (Čína, Rusko, Indie ad.).

1. Rostoucí místo a role Číny a Indie ve světové bezpečnosti

Ve studii Evropa 2010, která byla vytvořena na přelomu tisíciletí, je uvedeno pět scénářů. V pátém scénáři Neklidná sousedství, který si jediný vážněji všímá Číny, se píše: „Svět se stále více štěpí na regionální bloky a sféry vlivu. USA se izolují a intervnují jen na svém kontinentu. Čína a Japonsko usilují neúspěšně o vedoucí postavení v Asii.“ (zvýrazněno autorem). [2]

V podobných pracích CESES [3] se věnuje pozornost Střednímu východu, ne však Číně a Indii. Autor spolu s Milošem Balabánem před více než pěti lety k tématu napsali: [4] „Nejrazantněji, a tím i nebezpečněji zareagovaly na změnu bezpečnostních hrozeb a rizik Spojené státy, a to přijetím nové „národní bezpečnostní strategie USA“ (NBS). Ta zachovávala jak dosavadní kontinuitu americké zahraniční a bezpečnostní politiky, tak odrážela situaci po zesílení akcí mezinárodního terorismu. NBS měla zajistit efektivní zvládnutí nových bezpečnostních rizik ohrožujících USA včetně prolínání vnitřní a zahraniční politiky s akceptací preventivních válek a zároveň udržet výjimečné postavení Spojených států ve světě s dikcí na hodnotu svobody trhu. Jejím předpokládaným objektivním důsledkem byla preference vojenské síly před mírovou diplomacií.

Tím se stala zároveň výzvou světu, který vůči americkému unilateralismu, hegemonismu a izolacionismu musel hledat cesty, jak zajistit návrat USA k multilaterálním vazbám. Spojené státy usilovaly o rovnováhu moci, již rozuměly, že budou-li si státy, zvláště rozvojové, počínat v boji proti terorismu a zbráním hromadného ničení odpovědně, bude jim zajištěna bezpečnost. A to tehdy v součinnosti s Ruskem a Čínou, o nichž se Spojené státy stále výrazněji domnívaly, že mají společné hodnoty spojené s tržní ekonomikou, ačkoli ve skutečnosti šlo převážně v souvislosti s bojem proti mezinárodnímu terorismu zároveň a především o dělbu moci.“

Uvedení autoři napsali i studii pod názvem **Padesátiletí čtvrté světové války**. [5] Prognostická část studie upozorňovala na budoucí vývoj: „Čína a čínský politický a ekonomický model začaly ohrožovat postavení Spojených států v Asii a postupně ostatních zemí, a proto se rozhodly intenzivněji podporovat ekonomický rozvoj Ruska jako protiváhy Číny.“

Nejaktuálněji se k problematice světového bezpečnostního vývoje v letech 2010, 2020 a 2050 včetně místa a role Číny vyslovila **skupina bezpečnostních odborníků**. [6] Ti logicky vyjadřovali heterogenní názory a prognostické soudy. Všichni však upozorňovali na rostoucí roli Číny v ekonomickém rozvoji a modernizaci jejích ozbrojených sil. Také u Indi je podle nich patrná rostoucí role se stále významnějším postavením pro svůj ekonomický rozvoj a vlastnictví jaderných zbraní, a proto vzhledem ke svému politickému systému zatím má v této oblasti stabilizující úlohu, a to zvláště vzhledem ke stále složitější situaci v sousedním Pákistánu, kde mj. aktuálně hrozí migrační kolaps.

Zatímco Čína se do centra světové pozornosti dostala výrazně na konci minulého století, Indie se do ní dostává teprve bezprostředně nyní.

2. Scénáře budoucího vývoje světové bezpečnosti a role Číny a Indie

2.1 Multipolární svět s dominancí aktérů světové bezpečnosti USA, Číny, Ruska a EU se sílícím postavením regionálních mocností, zvláště Indie

V prvním funkčním období nového amerického prezidenta se do roku 2012 podařilo prosadit, co bylo dosud zdánlivě nemyslitelné, a to v nové americké i unijní bezpečnostní strategii do určité míry sblížit dosavadní americkou národní bezpečnostní strategii, reagující na 11. září 2001 preemptivní prevencí preferující při likvidaci bezpečnostních konfliktů použití ozbrojených sil, s evropskou bezpečnostní strategií, která dávala přednost řešení primárních příčin, tj. ekonomických, sociálních, environmentálních, ideových, náboženských, etnických, rasových a dalších. Tomu se zčásti přizpůsobila i nová bezpečnostní strategie Severoatlantické aliance přijatá na summitu NATO v roce 2012, tedy až třináct let od předcházející bezpečnostní

strategie NATO z roku 1999 a dva roky po její nepřilíš radikální novelizaci na summitu Aliance na konci roku 2010 v portugalském Lisabonu. Toto sblížení vytvořilo i předpoklad k pozitivnímu synergickému efektu ve zlepšování světové a evropské bezpečnosti.

V souladu s tímto úspěchem a před novými americkými prezidentskými volbami, v nichž chtěl Barack Obama obhájit svou pozici, se krátce poté podařilo, pod tlakem důsledků americké hypotéční krize a zvláště krizové situace v Pákistánu, odejít z Iráku a Afghánistánu, i když za cenu, že v Afghánistánu získal významný podíl na moci Tálibán a Irák poučen vývojem v Jugoslávii a osamostatněním Kosova poskytl kurdské, sunnitské a šíitské části země významnou autonomii blížíci se samostatnosti s výjimkou zvláště zahraniční politiky a zahraničního obchodu. Tento krok měl dočasně kladný vliv i na situaci v jiných ohniscích bezpečnostního napětí. Zmírnilo se i napětí mezi Západem a Ruskem po rusko-gruzínském konfliktu. S kurdskou autonomií se však logicky a zákonitě nesmířilo Turecko, což se stalo bezpečnostním problémem do budoucnosti.

Rusko a Čína pochopily toto pozitivní směřování jako na jedné straně jistou slabost západního společenství, která byla determinována oslabením finančních a lidských zdrojů využitelných ve vojenství v dosavadních konfliktech, ale zároveň musely respektovat, že tato orientace zvyšuje prestiž Západu ve světě. Rusko proto začalo posilovat svůj vliv jižním blízkovýchodním směrem a dosáhlo tu jistých počátečních úspěchů. Čína v souladu s tím posilovala své postavení ve svém bezprostředním sousedství, kde se jí podařilo integrovat Tchaj-wan, změnit kasárenský režim v Severní Koreji a upevnit vzájemné vztahy se sousedy, ale i nadále pokračovala v infiltraci jak sousedních zemí, tak Afriky a Latinské Ameriky. Spojené státy se proto rozhodly tuto čínskou expanzi zastavit, stejně tak Evropa pokud jde o africký kontinent. Na posílení aktivit v blízkovýchodním prostoru jim však už nestačily síly, soustředily se tu pouze na řešení izraelsko-palestinského konfliktu, kde se podařilo v roce 2017 ustavit samostatný palestinský stát.

Západ na společném zasedání představitelů Spojených států a Evropské unie v roce 2018 za přítomnosti představitelů Severoatlantické aliance vyzval vedení Ruska a Číny k jednání o zásadách světové ekonomické a bezpečnostní politiky. Rusko a Čína takové jednání odmítly, zvláště pro přítomnost představitelů NATO na zasedání, ale projevíly zájem projednat navrhované otázky na fóru Organizace spojených národů. To se Západu v souvislosti se stavem OSN zdálo neefektivní. Rusko a Čína tuto reakci považovaly za nevstřícné gesto a pohrozily posílením vojenské spolupráce v rámci Šanghajské organizace spolupráce. Když na to Západ nereagoval, pokusilo se Rusko s Čínou realizovat svou hrozbu v ŠOS fakticky, ale narazily na odpor Indie, která dávala najevo svůj neutrální postoj, považovala napětí mezi dvěma seskupeními za nefunkční, takže snaha sice nevyzněla naprázdno, ale nebyla příliš znatelná.

Zatímco dvě mocenská seskupení vyčerpávala své síly intenzivním zbrojením, vytvořily se podmínky pro integraci ekonomicky úspěšných zemí, kterou využila nejdříve Brazílie a další latinskoamerické země a v roce 2023 vytvořily Radu pro vzájemnou ekonomickou a bezpečnostní spolupráci. Za pět let je podobně následovaly i africké země, i když ve srovnání s Latinskou Amerikou jen s částečným úspěchem.

Tento vývoj paradoxně vedl k výčtkám za promeškání příležitosti ovlivnit zásadně vývoj v Latinské Americe a Africe a následně k oslabení vzájemných transatlantických vztahů Spojených států a Evropské unie, ale i spolupráce mezi Ruskem a Čínou. Příčinou bylo omezení prostoru pro strategické operace zmíněných světových aktérů, což donutilo zvláště Západ věnovat se intenzivněji vnitřním problémům, na prvním místě ekonomickým, a logicky vzhledem k limitaci energetických a surovinových zdrojů i technologickým.

Výsledkem tohoto téměř tři dekády trvajícího světového vývoje bylo v polovině čtvrté dekády 21. století vytvoření v podstatě multipolárního, i když ne zcela vyváženého světa, sestávajícího ze stále ještě zčásti dominující supervelmoci Spojených států se silným vlivem v izraelsko-palestinské oblasti, Číny představující po USA druhou supervelmoc s rozhodujícím vlivem ve východní a jižní Asii, integrované Evropské unie spojující v podstatě s nejvyšší mírou integrace ze všech světových seskupení téměř všechny evropské země, Ruska se silným blízkovýchodním vlivem neustále však oslabovaným islámským fundamentalismem, integrující se Latinské Ameriky a emancipující se Afriky.

Vzhledem k historickým zkušenostem s vestfálským mírem, vídeňským kongresem, versailleskou smlouvou, jednáním v Jaltě, Teheránu a Postupim a Chartou OSN, základní otázkou zůstalo: Na jak dlouho? Kolik let tento multipolární svět vydrží?

2.2 Bipolarita s dominancí dvou supervelmocí – USA a Číny

Vítězství demokratického prezidenta ve Spojených státech vedlo k modifikaci americké preemptivní bezpečnostní strategie. Nebylo tomu ani tak zcela z jeho vůle, ale pod tlakem ekonomické krize a tíživé situace v ohniscích napětí, pro jejichž vyřešení a stabilizaci základů fungujícího politického systému neměly Spojené státy dostatek finančních prostředků a personální zdroje, zvláště mladé lidi ochotné se angažovat jako vojenští profesionálové a zavést znovu povinnou vojenskou službu bylo nemožné, a na druhé straně se setkávaly se stále menší ochotou spojenců, zvláště evropských, podílet se na stále složitější a nebezpečnější rekonstrukci Iráku, Afghánistánu a Kosova, a to již proto, že probíhala za intenzivních teroristických útoků, gerilové války a mafiánských aktivit spojených s pěstováním, pašováním a distribucí drog, na druhé straně chápáné jako národněosvobozenecký boj.

Ukázalo se, že USA jsou sice v souladu s předchozí vojenskou doktrínou schopné úspěšně zasáhnout svými ozbrojenými silami proti dvěma ohniskům napětí, ale nedokáží zajistit poválečnou rekonstrukci a prosadit v těchto zemích fungující politický systém. Americká administrativa musela hledat cesty, stejně jako kdysi ve Vietnamu, jak se alespoň s určitou ctí vyvázat z těchto konfliktů, zvláště pokud jde o Afghánistán, protože pomoc novému kosovskému režimu převzala v podstatě na svá bedra Evropská unie s pravděpodobně půlstoletým trváním.

Změna strategie byla nutná i vzhledem ke kontinuálnímu přesunu orientace americké zahraniční politiky do východo- a jihoasijského prostoru, se kterým byla spojena stále intenzivnější čínská ekonomická i politická expanze, a to zvláště v Africe a v Latinské Americe, kde se pokoušela trpělivě prosazovat i svůj politickoekonomický systém. Novou administrativu začala více než předcházející Bushovu znepokojovat nejen stále užíjí vztahy mezi kontinentální Čínou a tchajwanským režimem, ale i dalšími sousedy a státy v přilehlém prostoru.

Čelit této čínské expanzi nebylo možné silou, ale pouze politicky, diplomaticky a ekonomicky. Bez odchodu z Iráku a z Afghánistánu to bylo nemyslitelné, stejně tak bez uklidnění vztahů s Íránem. Nejdříve se na začátku druhé dekády 21. století podařilo spojeneckým silám odejít z Afghánistánu, i když převážně pod tlakem situace v Pákistánu, a to za cenu pádu a exilu vedoucích představitelů Karzáního vlády a uchopení moci umírněnějšími složkami Tálibánu. Na druhou stranu to vedlo ke zklidnění afghánsko-pákistánských a afghánsko-iránských vztahů. Složitější byly v polovině druhé dekády 21. století následky odchodu z Iráku, který se rozpadl na Sunnitskou arabskou republiku, Kurdskou republiku a Šíitskou republiku, která se újejí orientovala na Írán, až se stala jeho autonomní součástí. Vznik Kurdské republiky vyvolal vážný konflikt zvláště s Tureckem. Tento proces však měl na druhou

stranu vliv na izraelsko-palestinské vztahy a vedl k vytvoření samostatného palestinského státu, takže poprvé v poválečné historii se Izrael dočkal relativně mírovějšího období, i když jen dočasněho.

Zatímco se Spojené státy stále intenzivněji orientovaly na vývoj v západoasijském a jihoaasijském prostoru, čelily stále ekonomicky sílící Číně a jejím aktivitám v Asii, Africe a Latinské Americe, využilo Rusko tohoto soupeření a začalo silněji ovlivňovat blízkovýchodní prostor. Evropa pak toho využila k určitému posílení svého vlivu na Severoatlantickou alianci, o jejíž činnost se Spojené státy po neúspěchu s přijetím Ukrajiny a Gruzie a rozšíření o Japonsko, Jižní Koreu, Nový Zéland a Austrálii přestaly intenzivněji zabývat. Jejich zájem krátce vzrostl v okamžiku, kdy se Tchaj-wan po krátkém přechodném období, podobném postavení Hongkongu, stal v podstatě integrální součástí Číny. Tomuto procesu se nepodařilo zabránit, a to i proto, že Japonsko, Jižní Korea, Nový Zéland a Austrálie se pro silnou roli Číny zachovaly k vývoji události v postatě neutrálně. Čína toho naopak využila k pacifikaci Severní Koreje, k odstranění vlády následníka dosavadního vůdce Kim Čong Ila a zavedení autoritativního režimu pro změnu čínského typu.

Ke konci druhé dekády 21. století Spojené státy posílily úspěchy technologického rozvoje, zvláště v oblasti alternativní energetiky, a to jako výsledek soustředěného úsilí směřujícího k energetické soběstačnosti, základu energetické bezpečnosti. V teritoriích, kam směřovala čínská expanze, se Američané poučili z čínských zkušeností a v zájmu přístupu k získání místních surovinových zdrojů akceptovaly místní režimy bez ohledu na jejich způsoby vládnutí, a neváhaly ani k posílení svého vlivu využít korupce.

V polovině třetí dekády, kdy Čína stále dosahovala ekonomických úspěchů, se Spojeným státům podařilo zčásti upevnit své postavení v oblastech jejich konfliktních zájmů, protože Čína začala mít vážné vnitřní problémy, jejichž příčinou byl rozpor mezi neustále vzrůstající ekonomikou, stoupajícími konzumentskými nároky, hlubokou sociální diferenciací a neodpovídajícím demokratickým rozvojem a dodržováním základních lidských práv a svobod, zvláště u menšin, které vedlo k další polarizaci čínské společnosti a k rozkolu v Komunistické straně Číny.

Než se Číně podařilo na začátku čtvrté dekády zčásti vyřešit tento vnitřní konflikt, a sice institucionalizací těchto dvou křídel někdejší jednotné Komunistické strany Číny ve dvě samostatné soupeřící na kvazidemokratických základech o moc, Spojené státy za přihlížení pasivní Evropské unie měly v Latinské Americe, Africe a ve východní a jižní Asii srovnatelné postavení jako Čína. Vedlo to však k rozdělení těchto kontinentů a na dlouhou dobu se to stalo překážkou hlubší integrace, alespoň zčásti podobné evropské. I když si Spojené státy udržovaly stále jistou vojenskou převahu nad Čínou, došlo k analogické bipolární situaci, jako byla ve druhé polovině 20. století mezi USA a SSSR. Síly dvou supervelmocí, USA a Číny, se z hlediska globální bezpečnosti vyrovnaly, a to alespoň pokud jde o možnost jedna druhou vojensky ohrozit, čímž se vážnější konflikt stal fakticky nemyslitelným.

Evropa se snažila od střetnutí těchto dvou ekonomických a vojenských gigantů izolovat, Spojené státy podporovala jen diplomaticky, soustředila se na integraci a na vlastní ekonomický, sociální a kulturní rozvoj, udržovala vzhledem k energetické bezpečnosti dobré vzájemné vztahy s Ruskem, které využilo vzájemného soupeření USA a Číny a upevnilo své postavení na jih od svých hranic včetně tradičních dobrých vztahů k Indii, takže se jeho vliv specifickým způsobem respektujícím indickou suverenitu rozšířil až k Indickému oceánu, což byl dosud nikdy neuskutečněný sen ruských vládců od cara po sovětské a nové ruské vládcy.

2.3 Bipolarita s dominancí Západu (USA, EU, NATO ap.) a vojenské aliance Šanghajské organizace spolupráce (Čína, Rusko, Indie atd.)

Tento neočekávaný proces začal v druhé polovině první dekády 21. století. Rusko pochopilo úsilí Spojených států o rozšíření Severoatlantické aliance o Ukrajinu a Gruzii, dále Jižní Koreu, Japonsko, Nový Zéland a Austrálii spolu s budováním dalších amerických základů nejružnějšího určení v Evropě a Asii jako snahu zabezpečit si kontrolu nad světem, realizovat Pax Americana a rozšířit západní způsob života pod ideou šíření demokracie a lidských práv do celého světa, ačkoli rozšiřování každé instituce nad přiměřenou míru oslabuje její funkčnost, stejně tak spoléhání se Spojených států na vlastní vojenské síly oslabuje západní společenství.

Rusko dlouho váhalo, po zakolísání jako následku rusko-gruzínského konfliktu, změnit svou zahraničněpolitickou a bezpečnostní strategii, narušit vazby se Spojenými státy a Evropou jako zdroje odbytu surovin a získávání technologických inovací a obrátit svou orientaci jinam, do pro něj nejistých oblastí, ale po přijetí Ukrajiny a Gruzie do NATO se pod tlakem vlastního extrémního nacionalismu a krajní levice začalo pokoušet využít svého členství v Šanghajské organizaci spolupráce (ŠOS) k její zásadní přeměně na vojenský pakt. Zprvu tato ruská aktivita sice narazila na neochotu Číny, která nechtěla dopustit, aby iniciátorem transformace ŠOS bylo Rusko jako sice někdejší supervelmoc, ale nyní stále jen velmoc regionální. Ne tedy objektivně Čína, která se mohla reálně stát a de facto již v mnoha ohledech stávala supervelmocí a celkovým svým vývojem k tomu směřovala.

Byl to však zřejmě jenom taktický tah, protože čínské vedení se stále obávalo, že po rozšíření Severoatlantické aliance o dvě další postsovětské země by se následnými členy globalizujícího se NATO mohly stát země v její bezprostřední blízkosti, tj. Jižní Korea a Japonsko i Austrálie a Nový Zéland. Tento proces rozšiřování se podle názoru čínských představitelů zcela logicky mohl zastavit jen silou, hrozbou, jíž nemohlo být v souladu s ruským usilováním nic jiného než vojenské posílení seskupení ŠOS. Po určitém taktizování se nakonec Rusko a Čína dohodly s jistou čínskou dominancí v paktu.

Jak se dalo předpokládat, záměr narazil na malou vstřícnost Indie, která chtěla nadále zachovat své neutrální postavení v ŠOS jako kdysi Francie v Alianci bez členství ve vojenské části Aliance. Indie si nechtěla tímto krokem narušit spolupráci se Spojenými státy a s Evropskou unií. O to s větším zájmem se tento rusko-čínský záměr setkal u některých asijských postsovětských a postkomunistických zemí. Podobně tomu bylo u Íránu, dosud pozorovatele u této organizace, který se členstvím v transformované ŠOS chtěl zbavit amerického ohrožení a stal se proto řádným členem. Stejně tak reagoval Pákistán, který se chtěl pod tlakem Tálibánu a jiných krajních muslimských seskupení z úzkého vztahu s USA za prezidenta Parvíze Mušarafa vyvázat. 14. listopadu 2017 se přeměna ŠOS na převážně vojenskou alianci stala realitou.

Vytvoření vojenského bloku ŠOS zákonitě narazilo na odpor Spojených států a Evropy, které tento krok sjednotil, zvláště pokud jde o větší stmelenost v rámci Severoatlantické aliance. Evropa se však zpočátku chovala zdrženlivěji, z hlediska energetické bezpečnosti si chtěla nadále udržovat dobré vztahy s Ruskem. Nebyl také důvod změny tohoto postoje, protože v globální bezpečnostní situaci se zprvu nic nezměnilo. Krize mezi dvěma seskupeními však vyvrcholila v okamžiku, kdy krátce po transformaci ŠOS anektovala za nejasných okolností Čína Tchaj-wan. Evropská unie reagovala jen rétorikou, USA sice uvedly do pohotovosti své

ozbrojené síly, ale reagovat vojensky bylo i pro ně riskantní. Krátce poté se změnil i režim v Severní Koreji, která se v podstatě stala čínským vazalem.

Tím se fakticky vytvořila bipolarita s jistými rysy někdejší poválečné studené války. Zvláště poté, kdy se zvýšily energetické nároky členských zemí ŠOS, což Rusko začalo řešit na úkor dodávek do Evropy. Západní seskupení predikovalo, že po těchto krocích mohou nastat i další anexe a podrobování si dalších zemí, a to nejen ve východoasijském, jihoasijském a blízko-východním prostoru. Proto se Spojené státy po dohodě s Evropskou unií rozhodly vytlačovat Číňany z Latinské Ameriky a Evropané z Afriky.

Tento proces trval více než deset let a na začátku čtvrté dekády západní společenství ovládlo Evropu až k ruským hranicím, celou Ameriku a Afriku spolu s Austrálií, Novým Zélandem a Antarktidou, kdežto seskupení ŠOS v podstatě zbytek světa, tj. celou Asii a část Arktidy. Bipolární rozdělení světa se tak v roce 2030 stalo faktem.

Ale tento vývoj netrval dlouho, Rusko si brzo uvědomilo, že ve srovnání s Čínou začíná hrát druhořadou roli, a proto se od svazku s Čínou v rámci ŠOS začalo odpoutávat. A tak se s blížícím se rokem 2035 začala rodit tripolarita.

Závěr

Ze stručného přehledu a z přiložené literatury je patrné, že ve světové bezpečnosti na počátku nového tisíciletí po 11. září 2001 sehrála rozhodující roli americká bezpečnostní preemptivní strategie. Nyní zároveň dochází k začátku střetu dvou koncepcí kapitalismu – demokratického založeného na neoliberalismu a autoritářského se státními zásahy do ekonomiky, [7] který je charakteristický v prvním případě především pro západní společenství a v druhém zvláště pro Čínu a Rusko, jakkoli v mnohém odlišně, ne však pro Indii. Jejich ekonomický úspěch však může být pro svět spíš jistou příležitostí než hrozbou, a to zvláště za předpokladu postupného zlepšování stavu lidských práv a svobod. Může to vést k oslabení americké hegemonie a posílení světového multipolarismu.

Důsledky uvedených tří scénářů jsou tyto:

- Vytvoří se multipolárnější velmocenské uspořádání s vyrovnanější dominancí Spojených států, Číny, Ruska, zčásti Evropské unie a se silným postavením regionálních mocností (Indie, Japonska, Indonésie, Íránu, Nigérie, Jihoafrické unie, Egypta, Brazílie a Mexika, event. dalších).
- O supervelmocenské postavení po oslabení Ruska vnitřními mocenskými a etnickými problémy budou Spojené státy soutěžit především s Čínou.
- Rusko bude vmanipulováno do situace, kdy se bude cítit ohroženo, a pokusí se s Čínou a dalšími zeměmi v rámci Šanghajske organizace spolupráce vytvořit novou vojenskou alianci, což může vést k nové bipolaritě – v pozitivním případě s vyrovnaným poměrem sil a ochotou ke spolupráci, v horším ke studené válce. (Tento scénář se zdá vzhledem k rusko-čínským historickým konfliktním limitům nereálný, ale kdo na přelomu 20. a 30. let minulého století a i po nástupu Hitlera v roce 1933 věřil, že rychle dojde ke spojení Sovětského svazu, Spojených států, Velké Británie a Francie, když západní velmoci SSSR považoval za imperialistické, protože se zúčastnily intervence proti ruské revoluci?)

Bude-li se napětí mezi západním společenstvím a Ruskem stupňovat a Rusko k tomu bude konfrontačně přispívat, může v krajním případě dojít ke třetímu scénáři. Zatím Čína po rusko-gruzinském konfliktu z obav před vlastními etnickými problémy příliš Rusku na ruku nešla. Ani

USA a Západu se z nejrůznějších důvodů, nejen z často zdůrazňované energetické závislosti, Rusko vážněji do postavení ohrožené země nepodařilo dostat.

Nová bipolarita může být pro některé kruhy lákavá. Spojené státy by částečně odbřemnila od povinnosti odpovídat z vlastní vůle a vlastních zájmů za světovou bezpečnost a Rusku by vrátila prestiž, o kterou od doby svého vzniku pro svou velikost usiluje. Nesměla by přerůst v závody ve zbrojení, z jejich zápolení by těžila Čína a Evropské unie i další regionální mocnosti, zvláště Indie. Je zjevné, že ve všech scénářích má Čína i Indie své místo a roli. Pokud jde o Čínu, je v jednom scénáři spolu se Spojenými státy hlavním světovým aktérem.

*Práce vznikla v rámci výzkumného úkolu MSM 0021620841
– Rozvoj české společnosti v Evropské unii: rizika a výzvy.*

Poznámky a odkazy:

- [1] *Velký sociologický slovník*. Univerzita Karlova, Praha: nakladatelství Karolinum, 1966.
- [2] *Evropa 2010*. Útvar perspektivních studií při Evropské komisi v roce 1999.
- [3] *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*. Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha: Gutenberg, 2001.
- [4] BALABÁN, M., RAŠEK, A. Česká republika mezi mlýnskými kameny. *Vojenské rozhledy*, ročník 12 (44), 2/2003, s. 3-13.
- [5] BALABÁN, M., RAŠEK, A. Padesátiletí čtvrté světové války. *Vojenské rozhledy*, ročník 14 (46), 2/2005, s. 127-138; BALABÁN, M., RAŠEK, A. Padesátiletí čtvrté světové války, s. 10-20. In *The World 2050 – Svět 2050*. Praha: nakladatelství Sdělovací technika, 2005.
- [6] RAŠEK, A. a kol. Bezpečnost v roce 2020 s výhledem do roku 2050. (Souhrn názorů skupiny členů bezpečnostní komunity). 1. část. *Vojenské rozhledy* 1/2006, ročník 15 (47), s. 121-138; RAŠEK, A. a kol. Bezpečnost v roce 2020 s výhledem do roku 2050. (Souhrn názorů skupiny členů bezpečnostní komunity). 2. část. *Vojenské rozhledy* 2/2006, ročník 15 (47), s. 120-128; RAŠEK, A. a kol. *Bezpečnostní prognózy a realita*. Pražské sociálně vědní studie. Prague Social Science Studies, 2006, Veřejná politika a prognostika PPF-012. Fakulta sociálních věd UK. Z empirických podkladů Martina Bohmana, Libora Franka, Jaroslava Furmánka, Františka Knoblocha, Jiřího Krobatha, Vladimíra Krulíka, Petra Paduchy, Jiřího Síly, Jana Stejskala, Libora Stejskala, Stanislava Ševčíka a Stanislava Thurnvalda.
- [7] ROBEJŠEK, P. Přezijí demokracie své vítězství? *MF DNES*, Příloha Kavárna 6. 9. 2001, s. D7.

Literatura:

- BALABÁN, M. Rusko: Vojenská reforma s otazníky. *Trend* č. 2/2000.
- BALABÁN, M. Nová ruská vojenská doktrína a její mezinárodněpolitický a regionální kontext. *Mezinárodní politika*, ročník 28, číslo 9 (2004), s. 25-28.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Česká republika mezi mlýnskými kameny. *Vojenské rozhledy*, ročník 12 (44), 2/2003, s. 3-13.
- BALABÁN, M. Milníky ruské bezpečnostní politiky v roce 2002 a její perspektivy. *Mezinárodní politika* č. 2/2003.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Padesátiletí čtvrté světové války. *Vojenské rozhledy*, ročník 14 (46), číslo 2/2005, s. 127-138.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Padesátiletí čtvrté světové války, s. 10-20. In *The World 2050 – Svět 2050*. Praha: nakladatelství Sdělovací technika, 2005.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Divoké karty v budoucím vývoji světové bezpečnosti: Trendy do roku 2040. *Vojenské rozhledy* 2/2008, s. 3-17.
- BECK, U. *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, 431 stran
- CLARKE, M. French and British Security Mirror Images in Globalized World. *International Affairs* 76, 4 (2000) 725-739.
- DONNELLY, T. (2004) *Force Size and Strategy*. American Enterprise for Public Policy Research, http://www.aei.org/docLib/20040823_NS0Sept2004graphics.pdf.
- EBERHART, D. *CIA warns Russia, China, Iran*. NewsMax.com (<http://www.inosmi.ru/abstract/168948.html>).

- EHLERS, K. (2005) Russland wird ein eurasischer integrationsknoten, *Eurasisches magazin*, <http://www.eurasischesmagazin.de/artikel/?artikelID=20050605>.
- FÜRST, R. Čína zahraničních investorů ráj. *Mezinárodní politika*, ročník 29, číslo 5 (2005), s. 10-12.
- GLENN, C. J., GORDON, J. T. *State of the Future*, American Council for The United Nations University, 2002.
- GOMPERT, C. D., GODEMENT, F., MEDEIROS, S. E., MULVENON, C. J. (2005) *China on the Move*. A Franco-American Analysis of Emerging Chinese Strategic Policies and Their Consequences for Transatlantic Relations. National Defence Research Institute, http://www.rand.org/pubs/conf_proceedings/2005/RAND_CF199.pdf.
- KARÁSEK, T. Budoucnost transatlantických bezpečnostních vztahů čtyři scénáře. *Mezinárodní vztahy*, ročník 39, číslo 2 (2004), s. 20-35.
- KISSINGER, A. H. USA se musejí vyhnout konfliktu s Čínou. *Lidové noviny*, 17. 6. 2005.
- KOKOŠIN, A. Vojenno-strategičeskij vektor dlja Rossiji v 2003, *Nězavisimaje vojennoje obozrenije*, 17. 1. 2003.
- Mc GREGOR R., Yeh, A., KREIMEIER, N. (2005) Chinas President buhlt in Ruuslandum Oellieferungen, *Financial Times Deutschland* 1. 7. 2005.
- NASTOUPIL, R. K nové Strategické koncepci Aliance. *Vojenské rozhledy* 3/1999.
- RAŠEK, A. Předvídání bezpečnostní budoucnosti. Sborník konference AFCEA *Bezpečná Evropa*. Praha: duben 2004, str. 9.
- RAŠEK, A. Lokální války 1996 a ohniska napětí 2008. *Vojenské rozhledy* 2/2008, s. 189-195.
- RAŠEK, A. a kol. Bezpečnost v roce 2020 s výhledem do roku 2050. (Souhrn názorů skupiny členů bezpečnostní komunity). 1. část. *Vojenské rozhledy* 1/2006, ročník 15 (47), s. 121-138.
- RAŠEK, A. a kol. Bezpečnost v roce 2020 s výhledem do roku 2050. (Souhrn názorů skupiny členů bezpečnostní komunity). 2. část. *Vojenské rozhledy* 2/2006., ročník 15 (47), s. 120-128.
- RAŠEK, A. a kol. *Bezpečnostní prognózy a realita*. Pražské sociálně vědní studie. Prague Social Science Studies, 2006, Veřejná politika a prognostika PPF-012. Fakulta sociálních věd UK.
- YANG, F. (ed.) *Contemporary China and Its Foreign Policy*. Beijing Word Affairs Press, 2002, 427 stran.
- Evropa 2010*. Útvar perspektivních studií při Evropské komisi v roce 1999.
- Global Trends 2015 A Dialogue About the Future With Nongovernment Experts* (http://www.cia.gov/cia/publications/global_trends2015/index.html).
- Průvodce krajinou priorit pro českou republiku*. Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha: Gutenberg, 2002.
- Putování českou budoucností*. Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha: Gutenberg, 2003.
- Vize rozvoje České republiky do roku 2015*. Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha: Gutenberg, 2001.

Během posledních let se totiž svět kolem nás zásadně proměnil. Rusko upevnilo své postavení a vede asertivní zahraniční politiku, s růstem Číny, Indie a dalších, dosud méně rozvinutých států relativně klesá vliv Západu na světové dění. Postupně se přehodnocuje pohled na to, jak definujeme bezpečnost, co ji ohrožuje a co jsou legitimní nástroje k jejímu zajišťování. Navíc se proměňuje role obou organizací, do nichž jsme vstoupili. Evropská unie se stále více profiluje jako politický aktér, od roku 2003 už provedla více než 20 vojenských, policejních nebo administrativních zahraničních misí a lisabonskou smlouvou (pokud vstoupí v platnost) dále posílí jednotnou prezentaci na globální úrovni. Severoatlantická aliance přehodnocuje své úkoly, přizpůsobuje se novým hrozbám a mění se z vojenské instituce na instituci obecně bezpečnostní. Obě organizace navíc pracují na strategických výhledech do budoucna – v EU byl poslední takový dokument schválen na prosincovém summitu, NATO oficiálně zahájilo práci na novém strategickém konceptu minulý měsíc.

V tomto kontextu by měla Česká republika aktivně vystupovat v obou organizacích a ovlivňovat jejich vývoj.

Tomáš Weiss

Jaké vlastně jsou zahraničně-politické zájmy České republiky?

http://www.natoaktual.cz/jake-vlastne-jsou-zahranicne-politicke-zajmy-ceske-republiky-pur-/na_analyzy.asp?c=A090511_095911_na_analyzy_m02 (11. 05. 2009)

Je vytvoření zóny bez zbraní hromadného ničení na Blízkém východě reálné?

Podle názorů různých mezinárodních expertů na kontrolu zbrojení a odzbrojení by odpověď na tuto otázku mohla být v zásadě kladná, ale ... Slůvkem „ale“ se myslí nezbytnost splnění velmi důležitých podmínek, o kterých pojednává, kromě zhodnocení stávající situace, následující článek. Je přitom nesporné, že vytvoření zmíněné zóny v tomto velmi krizovém regionu by bylo vysoce žádoucí a naléhavé. Předpokládá se, že řešení daného problému existuje pouze v rámci celkového mírového urovnání vztahů Izraele se všemi jeho arabskými sousedy a Íránem, jehož základním předpokladem bude vytvoření nezávislého palestinského státu. Z hlavních světových aktérů by tento jistě vítaný vývoj mohly pozitivně ovlivnit vyváženým přístupem a poskytnutím nutných bezpečnostních záruk všem účastníkům mírového procesu, především USA, EU a RF. Důležitým hráčem v tomto úsilí bude také nesporně Liga arabských států.

Úvodní část

Vytváření bezjaderných zón v různých regionech, zatím převážně na jižní polokouli a pokrývajících přibližně 110 zemí, je důležitým a efektivním opatřením pro geografické omezení jaderného šíření. Přispívá rovněž ke splnění dvojího obecného cíle, tj. dosáhnout celosvětového nešíření a jaderného odzbrojení. Jejich konkrétní význam spočívá v tom, že např. vyplňují mezeru ve Smlouvě o nešíření jaderných zbraní (dále NPT - Non-Proliferation Treaty) umožňující rozmístění jaderných zbraní (JZ) na území nejaderných států, což statut zón jednoznačně zakazuje. Zřízení Středoasijské bezjaderné zóny v r. 2006, tj. první zóny na severní polokouli, předznamenává žádoucí budoucí vývoj v globálním měřítku.

Pro region Blízkého východu je charakteristická největší koncentrace států, které nejsou smluvní stranou jedné nebo více mezinárodních smluv, týkajících se zbraní hromadného ničení. Jedná se o Úmluvu o zákazu biologických a toxinových zbraní (BTWC), Úmluvu o zákazu chemických zbraní (CWC), Smlouvou o nešíření jaderných zbraní (NPT) a o Smlouvou o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (CTBT).[1]

Převládající většina zemí regionu také má nějakou formu výzkumu, vývoje nebo zbrojního programu se vztahem k ZHN. Navíc, chemické zbraně byly v regionu v masovějším měřítku již použity, a sice Irákem v průběhu irácko-iránského konfliktu v letech 1980-88. Tím, že došlo k přestoupení hranice použití ZHN a ve světle hluboce zakořeněného politického napětí a častých výzev použití síly, je možnost vypuknutí jaderného konfliktu dosti reálná.

Vzhledem k bezpečnostní hrozbě ze strany arabských zemí začal Izrael v 60. letech vyvíjet a vyrábět JZ, i když oficiálně zastává k jejich vlastnictví nejednoznačné stanovisko. Podle údajů SIPRI vlastní Izrael údajně okolo 100 jaderných hlavic.[2] Rizika spojená s uvedenými zbrojními programy jsou také hlavním důvodem, proč je Blízký východ v centru pozornosti mezinárodního společenství, které usiluje o vytvoření zóny bez všech ZHN v této oblasti. [3]

První byla výzva k vytvoření zóny pouze bez JZ a až poté bez všech ZHN

Výzva k vytvoření zóny bez JZ se poprvé objevila v rezoluci VS OSN v r. 1974. Tehdejší předložení rezoluce Íránem a sponzorované Egyptem bylo jednoznačně motivováno do dnešních dnů trvajícím izraelským monopolem vlastnictví těchto zbraní ve zmíněném regionu. Rezoluce vyzývala všechny příslušné státy k prohlášení, že se vzdávají výroby, úsilí o získání nebo jakéhokoliv druhu vlastnictví JZ a jaderných výbušných zařízení a udělení povolení k rozmístění JZ na svém území třetím státem. Požadovala rovněž, aby zúčastněné státy všechna svá jaderná zařízení zahrnula do zárukového systému Mezinárodní agentury pro atomovou energii (MAAE).

Vzhledem k tomu, že arabské země regionu a Írán jsou sice členy smlouvy NPT, avšak k určitému vyvážení izraelského držení JZ buď nepodepsaly, nebo neratifikovaly úmluvy zakazující chemické a biologické zbraně, začalo se od 90. let hovořit o nutnosti vytvoření zóny na Blízkém východě bez všech ZHN, včetně jejich nosičů. Jinde ve světě byly zóny bez JZ již úspěšně sjednány a přijaty a jak ukazuje příklad Středoasijské bezjaderné zóny jejich vytváření pokračuje. Na Blízkém východě však byl cíl vytvoření bezjaderné zóny spojen s vytvořením zóny bez všech ZHN. Tento cíl podpořily v průběhu hodnotícího procesu NPT všechny členské státy a v jeho prospěch byly přijaty i relevantní rezoluce RB OSN, např. č. 687 z 3. 4. 1991. Nejnověji vytvoření zóny podpořil Izrael v 1. výboru VS OSN v říjnu 2007.[4] Důvodem je skutečnost, že státy Blízkého východu činí významný rozdíl mezi rozsahem masové destrukce způsobené JZ na straně jedné, a omezenějšími důsledky použití biologických a chemických zbraní na straně druhé. Každoročně předkládaná rezoluce s tématem vytvoření zmíněné zóny je na VS OSN od r. 1980 přijímána konsenzuálně.

Na Hodnotící a prodlužovací konferenci NPT v r. 1995 bylo možné dosáhnout souhlasu všech států, včetně arabských a Íránu, s prodloužením smlouvy na neurčito pouze po schválení rezoluce o Blízkém východě, jako součásti souboru dalších rozhodnutí. Jedním z hlavních cílů přijaté rezoluce bylo zahájit jednání o vytvoření zmíněné zóny, což se však dosud nepodařilo, přestože všechny zúčastněné státy včetně Izraele její zřízení neodmítají. Od r. 1995 se členy NPT staly zbývající arabské státy, tj. Džibuti, Omán a Spojené arabské emiráty, což vedlo k izolaci Izraele jako jediné země regionu, stojící mimo zmíněnou smlouvu. [5]

Postoje arabských zemí, Íránu a Izraele

Arabské země a Írán spojují urovnání bezpečnostních problémů regionu s přednostním řešením izraelských JZ. Arabský názor, že izraelské jaderné kapacity jsou destabilizující a musí se řešit jako podmínka dosažení míru a bezpečnosti v regionu, se také odráží v dokumentech hodnotícího procesu NPT a v každoročně předkládané rezoluci VS OSN s názvem "The risk of nuclear proliferation in the Middle East", sponzorované arabskými státy. Objevuje se rovněž v každoročních žádostech o zařazení bodu "Israeli Nuclear Capabilities and Threat" na agendu jednání Generální konference MAAE.[6]

Izrael dává přednost dosažení míru a stability v regionu před řešením jaderných otázek. Jak uvedl izraelský zástupce k vysvětlení hlasování na 1. výboru VS OSN dne 9. října 2007 k problematice zřízení bezjaderné zóny na Blízkém východě: ... „nastolení mírových vztahů, usmíření, vzájemné uznání a dobré sousedství, doplněné konvenčními a nekonvenčními kontrolně zbrojními opatřeními“ jsou předpokladem k dosažení vize zóny bez ZHN nebo zřízení zóny bez JZ na Blízkém východě.[7]

Tyto diametrálně odlišné postoje jsou jádrem současné slepé uličky. Vedly také k zastavení činnosti multilaterální skupiny pro kontrolu zbrojení a regionální bezpečnost (ACRS - Arms Control and Regional Security), vytvořené v letech 1991-1992 jako součást mírového procesu na Blízkém východě.

Předpoklady řešení

Podle bezpečnostní analytičky Merev Datan spočívá východisko ze slepé uličky v tom, že jednání zúčastněných stran se budou zabývat jejich bezpečnostními obavami a hledáním cest k jejich překonání. Zmíněné startovní diametrálně odlišné postoje v tom co upřednostňovat, jestli JZ nebo normalizaci vztahů, by mohly být postupně vyřešeny jejich paralelním projednáváním. Jak uvádí Rebecca Johnson ve svém článku "Rethinking Security Interests for a Nuclear-Weapon-Free Zone in the Middle East" z r. 2007 budování předpokladů pro dosažení pokroku bude vyžadovat, aby klíčové země regionu změnily své vnímání toho, co je opravdu v jejich bezpečnostním zájmu.[8]

Kromě jednání o odzbrojovacích postupných krocích bude zřejmě nezbytné, aby proces vytváření podmínek pro odzbrojovací režim se rovněž zabýval tzv. měkkou bezpečností (soft security). Měla by zahrnovat takové otázky, jako vývoj lidských práv v celém regionu a v izraelsko-palestinském konfliktu. Tato problematika je častým a stále se vracejícím zdrojem absence pocitu bezpečnosti a rozporu, a proto ji nelze pominout. Tím, že se rozhovory budou zabývat těmito otázkami, by si mohlo vynutit identifikování mechanismů pro podporu trvalého vývoje a lidských práv, ale také odsouhlasení fóra, které by se věnovalo minulým křivdám. Vzhledem k důležitosti úlohy, kterou historie hraje v současném konfliktu, bude takový proces nezbytný. Už jenom skutečnost, že by si zúčastněné strany vzájemně naslouchaly, by mělo velký význam a váhu.

Vyžadovaná důvěra k přednostnímu předložení otázky zóny bez ZHN na agendu jednání bude zřejmě křehká. Může dojít buď k jejímu posílení či oslabení v závislosti na tom, jak bude tento zahájený proces důvěru posilovat či nikoliv. Důležitým projednávaným faktorem bude rovněž regionální energetická bezpečnost, vzhledem k jejímu přímému vztahu k proveditelnosti neproliferačního a odzbrojovacího úsilí. S tím souvisí jak zapojení venkovních hráčů (a jejich zájem o regionální zdroje energie), tak energetické potřeby samotného regionu, zvláště proliferační rizika spojená s jakýmkoliv jaderným programem, ať již předurčeným pro mírové účely nebo ne. Je možné proto konstatovat, že odzbrojovací režim může uspět pouze tehdy, pokud se bude zabývat energetickými potřebami a souvisejícími bezpečnostními obavami.[9]

Hlavní možné prvky odzbrojovacího procesu

Ratifikace CTBT Egyptem, Íránem a Izraelem

Ze 44 států, jejichž ratifikace je nezbytná ke vstupu smlouvy CTBT v platnost, jsou čtyři blízkovýchodní země: Alžír, Egypt, Írán a Izrael. Zmíněné země smlouvu podepsaly, avšak pouze Alžír ji rovněž ratifikoval. Ostatní tři opakovaně vyjadřují podporu CTBT, avšak pokračují ve vyjadřování obav, zda smlouva opravdu představuje dostatečné bezpečnostní a odzbrojovací opatření, což dává do souvislosti s politikou a chováním ostatních zemí regionu. Např. **Egypt** opakovaně spojuje svoji ratifikaci s jadernou politikou Izraele a poukazuje

na nezbytnost dosažení univerzality jak NPT, tak CTBT. Egyptský přístup „všechno, nebo nic“ by mohl být zmírněn, pokud by Izrael jako první ratifikoval CTBT.

Izrael se plně účastní aktivit v rámci CTBT, zvláště ve vztahu k ověřování smlouvy. Buduje také na svém území dvě podpůrné seismické stanice, které budou součástí Mezinárodního monitorovacího systému CTBT. Tato uznávaná a významná izraelská účast na aktivitách CTBT nicméně nemá stejnou symbolickou a politickou hodnotu, jako případná ratifikace. Ve vztahu k ratifikaci však Izrael nadále zaujímá rezervovaný postoj, vyplývající z jeho obecných bezpečnostních obav, v důsledku nedůvěry vůči ostatním zemím regionu. Merev Danan se domnívá, že Izrael by však případnou ratifikací mohl více získat než ztratit. Ratifikace by zvýšila jeho bezpečnostní situaci a současně mezinárodní postavení jako odpovědného státu. Tato situace by mohla zvýšit tlak na Egypt a Írán, aby se rovněž k ratifikaci připojily a současně znovu ujistit sousední státy a mezinárodní společenství o ochotě země angažovat se v mnohostranném jaderném odzbrojení.

Írán také vyjadřuje podporu CTBT a účastní se různých smluvních aktivit, včetně působení pěti monitorovacích stanic na svém území. Svoji neratifikaci ospravedlňuje politikou jaderných států, zejména USA (CTBT také neratifikovaly) a Izraele a současně poukazuje na dvojitý standard západních států ve vztahu k jadernému odzbrojení a neproliferačnímu režimu. Podobně jako pro Izrael, rovněž pro Írán, by případná ratifikace znamenala politický přínos. Tímto krokem by Írán mohl demonstrovat své mírové úmysly v souvislosti se svým kontroverzním jaderným programem a poslat také mezinárodnímu společenství signál, že proklamovaný postoj státu se odráží v aktuální politice a aktivitách. Naopak neratifikace podlamuje důvěryhodnost deklarované politiky podpory mezinárodním smlouvám a opatřením.[10]

Dohoda v rámci regionu o nepoužití ZHN jako první

Politika „nepoužití JZ jako první“ se týká zřeknutí se jakéhokoliv použití JZ státem, který je vlastní, s výjimkou odpovědi na použití těchto zbraní jinou zemí. Od té doby, co v regionu Blízkého východu byly JZ *de facto* spojeny s dalšími dvěma kategoriemi ZHN, politika „nepoužití ZHN jako první“ by se mohla stát dosažitelnějším bezpečnostním opatřením, než návrh na dosažení shody o „nepoužití JZ jako první“. [11] Mohla by tak představovat důležitý praktický a zásadní krok na cestě k eliminaci všech ZHN v regionu. S ohledem na vysoký stupeň nedůvěry mezi regionálními hráči a relativní nedostatek závaznosti smlouvám vztahujícím se k ZHN, v kombinaci s existencí relevantních programů, by zřejmě bylo nerealistické pokoušet se jako první krok dosáhnout na mezinárodní scéně uzavření multilaterální právně závazné dohody o tomto nepoužití.

Jako přijatelnější cesta se ukazuje přijímání individuálních, nicméně koordinovaných závazků, které by byly užitečným a důležitým praktickým opatřením pro posílení důvěry a bezpečnosti. Tento postup by tak fakticky mohl vést k znehodnocení výlučnosti a váhy všech ZHN v regionu. Jaké jsou, z hlediska dosažitelnosti tohoto cíle, postoje relevantních států:

- Žádný arabský stát nemá v současné době jaderný zbrojní program a všechny jsou členy NPT. Pro ně by proto byl závazek „nepoužití JZ jako první“ prakticky formalitou.
- Pokud se týče biologických zbraní, příslušná úmluva BTWC zakazuje vývoj, výrobu, skladování, nákup nebo uchování si těchto zbraní. Explicitně tak nezakazuje jejich použití, a tudíž ani první použití. Z arabských států jsou nečleny BTWC: Komory, Džibuti, Egypt (podepsal a neratifikoval), Mauretánie, Somálsko (podepsalo a neratifikovalo), Sýrie (podepsala a neratifikovala) a Sjednocené arabské emiráty (podepsaly a neratifikovaly). Podle mezinárodního práva státy, které smlouvu podepsaly, avšak

neratifikovaly, jsou právně zavázány vyvarovat se akcí, které by porušovaly souhlasná smluvní ustanovení. Státy, které BTWC podepsaly, avšak neratifikovaly jsou podle převládající interpretace smluvního a mezinárodního práva právně zavázány nepoužít biologické zbraně. Závazek o nepoužití jako první by tak byl pro ně konzistentní s jejich současnými právními závazky. Arabské státy, které BTWC ani nepodepsaly a neratifikovaly, ve skutečnosti žádné biologické zbrojní programy nemají, a také nejsou přímo zapojeny do napětí ve vztahu k ZHN na Blízkém východě.

- Úmluva CWC, která je zatím nejdokonalejším odzbrojovacím instrumentem, explicitně zakazuje jakékoli použití chemických zbraní. Z arabských států nejsou členy této smlouvy Egypt, Irák, Libanon, které úmluvu podepsaly, avšak neratifikovaly, dále Somálsko a Sýrie. Tyto státy a Arabská liga jako celek spojují své odmítání připojit se k CWC s nečlenstvím Izraele v NPT. [12]
- Írán je členskou zemí NPT, BTWC a CWC. Před Mezinárodním soudním dvorem (ICJ - International Court of Justice) v Haagu v r. 1995 argumentoval, že tento orgán indikoval zákaz použití jaderných zbraní a obecněji, že hrozba nebo použití JZ je nelegální. [13] Íránské právní závazky vyplývající z členství v uvedených smlouvách jsou již konzistentní se závazkem o prvním nepoužití. Z toho vyplývá, že jakéhokoli případné íránské námitky k takovým regionálním závazkům vztahujícím se ke všem ZHN by zřejmě odrážely výhrady několika arabských států ve vztahu k CWC a jaderné politice Izraele, které jsou vzájemně propojeny.
- Proklamovaný a oceňovaný postoj Izraele, že „nebude prvním státem, který použije JZ na Blízkém východě“, je v podstatě závazek o nepoužití jako první. Izrael není smluvní stranou BTWC. Úmluvu CWC, podobně jako CTBT, podepsal, avšak dosud neratifikoval. Kdyby všechny země regionu Blízkého východu paralelně přijaly závazek o nepoužití ZHN jako první, jejich argumenty a protiargumenty vztahující se ke kapacitám ZHN v ostatních zemích by se hodnotily v odlišném světle.
- I bez vytvoření takového strategického a bezpečnostního prostředí, které by umožnilo všem zúčastněným stranám sjednat a verifikovat kolektivní dohodu, závazky o nepoužití jako první by měly politickou hodnotu jako opatření na posílení důvěry a bezpečnosti. Zvýšily by práh možného použití ZHN a představovaly důležitý politický deterrent proti jakémukoliv státu, který by využíval držení těchto zbraní k prosazování politiky založené na jejich případném použití. Kdyby došlo ke zlepšení politického prostředí, v souvislosti s takovými závazky, stejně tak jako s paralelním bezpečnostním a odzbrojovacím úsilím ať již v rámci nebo vně regionu Blízkého východu, mohly by se vytvořit příhodné podmínky i pro eventuální sjednání kolektivního právně závazného dokumentu.

Aktivity v oblasti jaderného palivového cyklu

Hlavním zdrojem obav, ve vztahu k šíření JZ na Blízkém východě jsou jaderné materiály a technologie a podezření, která vyvolávají. Doporučení č. 12 ze zprávy Komise pro ZHN (WMD Commission) vydané v r. 2006 pod názvem *Weapons of Terror: Freeing of the World of Nuclear, Biological and Chemical Arms*, upozorňuje na význam problematiky jaderného palivového cyklu v kontextu úsilí o vytvoření zóny bez ZHN na Blízkém východě. V doporučení se mj. uvádí, že ... „všechny státy regionu, včetně Íránu a Izraele, by se měly dlouhodobě zavázat k verifikovatelnému ujednání o neexistenci obohacovacích, přepracovávacích nebo jiných citlivých jaderně-palivových aktivit na svém území“. [14]

Takový závazek by však bylo potřeba podpořit vytvořením spolehlivých záruk pro poskytování všech služeb týkajících se palivového cyklu a nutných pro mírové jaderné aktivity. Jaderné technologie byly původně vyvinuty pro zbraňové účely, což umožňuje převedení jakéhokoli jaderného programu na vojenské zaměření což vzbuzuje proliferační obavy. Ilustračním příkladem je Írán a rovněž reakce na egyptské oznámení ze září 2006, týkající se plánovaného obnovení národní jaderné energetiky.[15]

Následně oznámilo několik arabských států, včetně Alžíru, Bahrajnu, Jordánska, Kuvajtu, Maroka, Ománu, Kataru, Tunisu, Saúdské Arábie a Sjediněných arabských emirátů, svůj úmysl rovněž věnovat pozornost jaderné energetice. Některé z těchto zemí se také již obrátily na MAAE se žádostí o pomoc při rozvoji svých jaderně energetických programů.

Ačkoliv mnozí analytici dávají tento zájem arabských států o jaderné programy do souvislosti spíše s íránskými než s izraelskými jadernými kapacitami, časté reference na jadernou politiku Izraele a jeho kapacity, tlumočené na různých mezinárodních fórech, nelze ignorovat.[16]

Předmětem zájmu by měl být vojenský potenciál vlastní všem jaderným programům. Klíčem k oslabení takových podezření je zabývat se obavami vyplývajícími z jaderných materiálů a technologie. Krokem správným směrem by mělo být sjednání Smlouvy zakazující výrobu štěpných materiálů pro vojenské účely (FMCT).

Energie a bezpečnost

Národní bezpečnostní obavy, včetně vnímání hrozeb a domácí energetické potřeby, jsou významnými hnacími prvky ovlivňujícími politiku zemí Blízkého východu v oblasti JZ a dalších ZHN. V této souvislosti je třeba také hlouběji zkoumat vliv vnějších energetických a bezpečnostních zájmů na blízkovýchodní vývoj a na nestabilitu a konflikty. To bude vyžadovat veřejnou debatu ve všech zemích regionu, které mají nebo zvažují zahájení jaderného programu. Jejím zaměřením by se mělo orientovat na celkový dopad, včetně národní a regionální bezpečnosti, na životní prostředí a zdraví a rovněž na alternativní, zvláště obnovitelné a trvale udržitelné zdroje energie.

Podle Merev Danat „jsou vnitřní nebo domácí faktory v každém případě neoddělitelné od národně bezpečnostních a zahraničněpolitických postojů, která formují prohlášení zúčastněných stran na globálních fórech, jako je např. hodnotící proces NPT a MAAE. Hrozby mohou nebo nemusí mít nutně původ vně zainteresovaných států, ale vnímání regionálních hrozeb jsou přímým faktorem, možná klíčovým, ovlivňujícím každý z výše uvedených postojů“. [17]

Závěr

Hlavní překážkou k vytvoření zóny bez všech ZHN na Blízkém východě je odlišný přístup hlavních aktérů k pořadí bezpečnostních priorit: zda nejdříve dosáhnout mírového uspořádání v regionu na základě uzavření mírových smluv mezi všemi zainteresovanými státy, jak prosazuje Izrael, nebo přednostní vzdání se vlastnictví JZ Izraelem, jak požadují arabské země a Írán. Zdá se, že paralelní projednávání těchto otázek formou postupných kroků v přijímání opatření na posilování důvěry ve vzájemných vztazích (např. podporou všech sporných stran smlouvám FMCT a CTBT, udělením bezpečnostních záruk ze strany deklarovaných jaderných mocností zemím regionu aj.), by mohla být ta správná cesta k překonání zmíněné překážky. Jednou z podmínek pro vytvoření zmíněné zóny je pozitivní změna v domácí

politice, přinejmenším u klíčových států regionu. Ať už k ní dojde jakkoli, určitý posun je nezbytný k prosazení větší otevřenosti a pružnosti a vnímání bezpečnostních hrozeb jak u veřejnosti, tak na úrovni rozhodovacích orgánů. Protože nedůvěra, která podporuje napětí a často se projevuje v konfliktech na Blízkém východě, má kořeny v minulosti, jakékoli pokusy podpořit bezpečnost a kontrolně-zbrojní a odzbrojovací iniciativy mohou mít úspěch pouze tehdy, jestliže prioritně, nebo paralelně, bude probíhat proces věnovaný lidským právům, spravedlnosti a historii.[18]

Významným podnětem pro vytvoření zmíněné zóny by s největší pravděpodobností bylo, kdyby ostatní jaderné státy výrazně snížily počty svých JZ a odstranily z vojenských doktrín spoléhání na jejich případné použití. Pozitivním impulzem k dosažení pokroku v této otázce bude nesporně případné úspěšné konání a závěry Hodnotící konference NPT v r. 2010.

Poznámky a literatura

- [1] *Building a Weapons of Mass Destruction Free Zone in the Middle East: Global Non-Proliferation Regimes and Regional Experiences*, UNIDIR/2004/24, pp. 25, 29, Center for Nonproliferation Studies, Weapons of Mass Destruction in the Middle East (updated September 29, 2006) <http://cns.miis.edu/research/wmdme/index.htm>.
- [2] *SIPRI YEARBOOK 2008*, Appendix 8A. World nuclear forces, 2008, Table 8A.1. World nuclear forces, January 2008, s. 367.
- [3] DATAN, M. Building Blocks for a WMD Disarmament Regime in the Middle East. *Disarmament Diplomacy*, Issue No. 86, Autumn 2007, p. 1. On-line: (<http://www.acronym.org.uk/dd/dd86/86wmdme.htm>).
- [4] State of Israel, Explanation of Vote on the Establishment of a NWfZ in the Middle East, UN General Assembly First Committee, October 9, 2007: "Israel remains committed to a vision of the Middle East developing into a zone free of Chemical, Biological and Nuclear weapons as well as ballistic missiles. Yet we are also realistic enough to know that in the current realities of the Middle East, this noble vision is not going to materialize any time soon." On-line: (<http://www.reachingcriticalwill.org/political/1com/1com07/E0V/L1israel.pdf>).
- [5] STEVENS, R., TARZI, A. *Egypt and the Middle East Resolution at the NPT Review Conference 2000*, Center for Nonproliferation Studies, <http://cns.miis.edu/pubs/reports/egypt.htm>.
- [6] Viz č. 1, s. 2, 3.
- [7] Viz č. 3.
- [8] JOHNSON, R. Rethinking Security Interests for a Nuclear-Weapon-Free Zone in the Middle East. *Disarmament Diplomacy*, Issue No. 86, Autumn 2007. On-line: (<http://www.acronym.org.uk/dd/dd86/86nwzfme.htm>).
- [9] Viz č. 43, s. 3, 4.
- [10] Tamtéž, s. 5 - 7.
- [11] Tamtéž, s. 8.
- [12] Arab League Reiterates Rejection of Chemical Arms Ban Treaty, The Xinhua General Overseas News Service, March 8, 1993, cited in *Nuclear Threat Initiative*. On-line: (http://www.nti.org/e_research/profiles/Israel/Chemical/3664.html).
- [13] *Written Statement of the Government of the Islamic Republic of Iran to the International Court of Justice, Advisory Opinion on the Threat or Use of Nuclear Weapons*, 19 June 1995. On-line: (<http://www.icj-cij.org/docket/files/95/8678.pdf>); *Oral Statement of the Government of the Islamic Republic of Iran to the International Court of Justice, Verbatim Record in the case Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict and Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, 6 November 1995. On-line: (<http://www.icj-cij.org/docket/files/95/5933.pdf>).
- [14] Recommendation 12, Weapons of Terror: Freeing the World of Nuclear, Biological and Chemical Arms. *Report of the WMD Commission*. On-line: (www.wmdcommission.org).
- [15] Egypt goes nuclear amid regional tensions. *International Relations and Security Network*. On-line: (<http://www.isn.ethz.ch/news/sw/details.cfm?id=16724>).
- [16] Viz č. 1, s. 11.
- [17] Tamtéž, s. 12.
- [18] Tamtéž, s. 12, 13.

Některé použité zkratky:

ACRS Arms Control and Regional Security	kontrola zbrojení a regionální bezpečnost – multilaterální skupina pro kontrolu zbrojení a regionální bezpečnost na Středním východě, vznikla na základě jednání v Madridu v r. 1991, jako orgán regionální bezpečnosti
BTWC Bacteriological (biological) and Toxin Weapons Convention	Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení , podepsána v r. 1972, po ratifikaci vstoupila úmluva v r. 1975 (předchůdcem BTWC byl tzv. ženevský protokol z r. 1925)
CTBT Comprehensive Test Ban Treaty	Smlouva o všeobecném zákazu jaderných zkoušek z r. 1996, dosud nevstoupila v platnost, většina států ji neratifikovala
CWC Chemical Weapons Convention	Úmluva o zákazu chemických zbraní , celý název Úmluva o zákazu vývoje a výroby, skladování a použití chemických zbraní a o jejich likvidaci, podepsána v r. 1993, v platnost vstoupila v r. 1995
FMCT Fissile Material Cut-off Treaty	Smlouva zakazující výrobu štěpných materiálů pro jaderné zbraně a jiná jaderná výbušná zařízení (její sjednání je jednou ze sporných otázek tzv. Konference o odzbrojení v Ženevě)
ICJ International Court of Justice fr. <i>Cour Internationale de Justice</i> (CIJ)	Mezinárodní soudní dvůr (MSD) je hlavním soudním orgánem OSN, zřízen roku 1945, sídlí v nizozemském Haagu, hlavním úkolem soudu je řešit spory mezi státy a podávat posudky o právních otázkách na žádost oprávněných orgánů
MAAE (česká zkratka) angl. IAEA - International Atomic Energy Agency	Mezinárodní agentura pro atomovou energii , založena v r. 1957, v r. 2005 byla jejímu generálnímu řediteli i celé organizaci udělena Nobelova cena za mír. Dohlíží a stanovuje pravidla pro mírové využívání jaderné energie, je rovněž orgánem zodpovědným za kontrolu dodržování Smlouvy o nešíření jaderných zbraní.
NPT (Nuclear) Non-Proliferation Treaty, též: Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons	Smlouva o nešíření , celý název Smlouva o nešíření jaderných zbraní, byla vytvořena jako nástroj prevence šíření jaderných zbraní, zatímco umožňuje mírové využívání jaderné energie, podepsána v r. 1968; vstoupila v platnost v r. 1970, dodnes platná a uznává ji většina států světa
SIPRI Stockholm International Peace Research Institute	Stockholmský mezinárodní ústav pro výzkum otázek míru (databáze SIPRI obsahuje články v angličtině, italštině, finštině, švédštině, z této báze je možné propojení na plné texty týkající se NATO)

Úvod

Přestože se může zdát, že tematika jednání SALT dnes již není relevantní, domnívám se, že i dnes nám může zkoumání těchto událostí nabídnout zajímavé poznatky. Vzhledem k současné debatě o vybudování amerického systému protiraketové obrany, nabízí jednání o omezení jaderných zbraní a především protiraketových systémů v letech 1969–1972 možnost nalezení přínosných poznatků, které bude možné teoreticky přenést i do současnosti.

Jak jsem naznačil, následující práce se bude věnovat problematice smluv, které byly součástí jednání SALT I. Jedná se tedy o „*Smlouvu mezi Spojenými státy americkými a Svazem sovětských socialistických republik o omezení systémů protiraketové obrany*“ známou pod označením ABM (Anti-ballistic Missile Treaty) a „*Prozatímní dohodu mezi Spojenými státy americkými a Svazem sovětských socialistických republik o jistých opatřeních s ohledem na omezení strategických ofenzivních zbraní*“, která je někdy označována za samotnou smlouvu SALT I (Strategic Arms Limitations Treaty). Pro účely této práce budu jednotlivé smlouvy označovat jako *ABM a prozatímní dohodu*, zatímco pro komplex jednání zachovám název *SALT I* (Strategic Arms Limitation Talks).

V první části práce se nejprve vypořádám s teoretickými, případně metodologickými východisky, v jejichž rámci se bude stať dále pohybovat. Tato část je nezbytná vzhledem k nutnosti ujasnit teoretickou koncepci tak, aby se práce vyhnula prosté deskripci, bez možnosti dalšího využití.

Teoretická východiska

Teoretická východiska jsem se pokusil shrnout v podtitulu práce. Jednak je třeba jednání SALT chápat v rámci koncepce bezpečnostního dilematu, která tvoří zásadní bod realistického přístupu ke studené válce, a do značné míry i k mezinárodním vztahům v obecné rovině. Problematika bezpečnostního dilematu bude ještě rozebrána dále, nicméně připomenu, že ústředním principem tohoto konceptu je, že zvýšení bezpečnosti jednoho státu snižuje bezpečnost ostatních. [1]

Realistická východiska, ke kterým se hlásí koncepce bezpečnostního dilematu a která považují za dominantní charakteristiku mezinárodního systému vztahy založené na principech moci, se zdánlivě mohou zdát nekompatibilní s principem kooperace [2], který bude tato práce zkoumat jako jeden z dominantních rysů jednání SALT. Domnívám se však, že oba principy jsou za jistých specifických podmínek kompatibilní. Především můžeme kooperaci chápat jako snahu o překonání bezpečnostního dilematu, čímž do jisté míry opustíme rámec realistické teorie, zároveň však budeme přijímat její koncept bezpečnostního dilematu jako klíčový pro pochopení jednání SALT I.

Třetí důležitou koncepcí této práce bude teorie racionální volby. Jednání SALT představují velice vhodnou příležitost pro využití metod teorie racionální volby především teorie her ke zkoumání mezinárodní politiky. Jednání jsou tak často chápána jako hra 2x2 a je na ně uplatňována koncepce vězňova dilematu. [3] Práce tak bude jednak zkoumat racionalitu rozhodování jednotlivých aktérů a případně naznačit vztah jednání těchto aktérů k interpretacím, které můžeme očekávat na základě racionální volby.

Z hlediska filozofie vědy se následující práce odchýlí od realismu. Naopak budeme akceptovat spíše konstruktivistický předpoklad, že realita je spoluformována tím, jak jí jedinec vnímá. [4] Vzhledem k subjektivitě vnímání tak budeme do značné míry odkázáni na snahu interpretovat jednotlivé procesy namísto jejich jednoznačného vysvětlení a nalezení kauzalit. [5] Takovýto předpoklad je těžko kompatibilní s předpoklady teorie racionální volby, neboť pochybuje už o možnosti racionálního rozhodování založeného na znalosti objektivních faktů jako takových. Nicméně to nevylučuje možnost východiska této teorie testovat za současného přijetí nastíněných filozofických předpokladů.

Od karibské krize k SALT – cestou bezpečnostního dilematu

Snaha Sovětského svazu vyrovnat obrovskou převahu Spojených států v oblasti strategických jaderných zbraní bývá považována za jeden z klíčových faktorů, které vedly sovětské vedení ke snaze umístit jaderné zbraně na Kubě. SSSR se snažil nahradit nedostatky v počtu mezikontinentálních střel a strategických bombardérů, které by mu umožnily v případě jaderného konfliktu zasáhnout území USA, umístěním střel středního doletu na Kubu.

Vzhledem k tomu, že se Sovětům nepodařilo trvale umístit na Kubě taktické jaderné zbraně, které by napomohly překonat jejich deficit vůči USA na poli strategických jaderných zbraní, zahájil Sovětský svaz mohutné zbrojní programy s cílem tento deficit vyrovnat. Jak ilustruje graf 1, zaznamenaly sovětské strategické síly největší nárůst právě v letech mezi karibskou krizí a jednáními SALT. Spojené státy ve stejném období nereagovaly odpovídajícím kvantitativním posílením svého jaderného arzenálu. Nicméně již posílení bezpečnosti SSSR pomocí navýšení jaderného arzenálu můžeme považovat za situaci bezpečnostního dilematu, neboť Spojené státy toto jednání přirozeně vnímaly jako oslabení vlastní bezpečnosti.

Kromě kvantitativních změn došlo v průběhu šedesátých let také k zásadním technologickým změnám v oblasti jaderných zbraní. Tato technologická vylepšení jaderných systémů hrozila zesílením bezpečnostního dilematu.

Podle Picarda „*Technologické objevy pozdních šedesátých let mohou být vnímány jako změny dávající svému vlastníkovi potenciál prvního úderu. Americký vývoj MIRV [6] a protiraketových systémů byl přímým výsledkem amerického strachu, že sovětský protiraketový systém Galosh představuje přímou hrozbu pro USA. Sovětský strach z MIRV vedl ke zvýšenému vývoji vlastních protiraketových systémů a vlastních MRV a MIRV.*“ [7]

Obava, že druhá strana získá schopnost efektivního prvního úderu, nutně vedla ke snaze tomuto zabránit a zároveň ohrožovala možnost kooperace obou stran založenou na vzájemné důvěře. Vzájemná nedůvěra nás pak přivádí k principu věžňova dilematu, tak jak ho formuluje teorie her a za jehož součást můžeme vzájemnou nedůvěru považovat.

Jednání SALT – příklad kooperace

V diskurzu se často objevuje přesvědčení, že kooperace a odzbrojení, jehož příkladem má být jednání SALT, není kompatibilní s postuláty realistické teorie. Na následujících řádcích se pokusím ukázat, že se jedná o mylnou interpretaci.

Především je třeba zdůraznit, že jednání SALT představují v tomto ohledu značně specifický fenomén. SALT totiž nemůžeme chápat jako čisté odzbrojovací jednání, ale spíše se jedná o systém kontroly zbrojení. Prozatímní dohoda, která stanovila limity pro ofenzivní strategické zbraně, nenutila ani jednu stranu k zásadním omezením již existujících systémů. Článek I stanovil,

že strany nebudou budovat další pevná odpalovací zařízení mezikontinentálních střel (ICBM – Intercontinental Ballistic Missiles) a článek III určil, že strany omezí počet mezikontinentálních střel odpalovaných z ponorek (SLBM – Submarine-Launched Ballistic Missiles) na počet, který bude existovat v době podpisu dohody, a to jak v operačním stavu, tak ve stavbě. Prozatímní dohoda tak jasně neznamená odzbrojovací dohodu, ale kontrolu zbrojení.

Za odzbrojovací dohodu by mohla být považována smlouva ABM. Nicméně při podrobnějším zkoumání se i tento předpoklad stává silně diskutabilním. Již článek I zavazuje smluvní strany k omezení protiraketových systémů podle následných článků dohody. Přitom článek III smlouvy umožnil oběma stranám rozmístit dva početně rozsáhlé, avšak územně limitované systémy do počtu 100 střel pro každý a to k ochraně hlavního města a jedné základny vlastních mezikontinentálních střel. Tím pádem se ani jedna strana nemusela vzdát reálně existujícího systému, a smlouvu ABM tak můžeme jen obtížně považovat za odzbrojovací.

Rozdíl mezi odzbrojením (disarmament) a kontrolou zbrojení (arms control) je zásadní pro realistický přístup k problému. Zatímco odzbrojení je pro realisty extrémně nepravděpodobné, neboť ruší zásadní charakteristiku mezinárodního systému – boj o moc, kontrola zbrojení může být naopak velice dobře vysvětlena jiným klíčovým konceptem realismu – rovnováhou moci. Jednání SALT tak můžeme z realistické perspektivy vysvětlit právě jako snahu formálně ustanovit rovnováhu moci. Je očividné, že takový proces nutně vyžaduje kooperaci.

S tímto vysvětlením se ztotožňuje i nejvýznamnější představitel realismu Hans Morgenthau. Možnost kontroly zbrojení přitom v zásadě vyplývá ze specifčnosti jaderných zbraní. Zatímco v konvenčním prostředí bezpečnostního dilematu státy chápou změny v rovnováze moci spíše v relativních termínech, jaderné zbraně umožňují absolutní přístup.

„Kontrola jaderných zbraní je teoreticky možná minimálně díky schopnosti hlavních jaderných mocností dosáhnout optimálního bodu zaručeného zničení, za který je iracionální pokračovat. Tuto míru je možné definovat jako dostupnost nukleárních hlavíc a nenapadnutelných nosičů nezbytných k zničení vojenských zařízení, průmyslových a populačních center potenciálního protivníka.“ [8]

Možnost dosáhnout optima zaručeného zničení by teoreticky mohla vést k tomu, že státy tohoto bodu dosáhnou unilaterálně. Větší vojenská síla než maximální postrádá praktický smysl. Vysvětlení kooperace nám proto nabízejí ještě dvě další roviny.

Jednak se jedná o vnímání vojenské moci, které nebývá nutně shodné s mocí reálnou. *„Jakmile stát dosáhne nukleárního optima v oblasti zaručeného zničení, další nukleární zbraně mohou významně zvýšit jeho politickou moc, protože součástí politické moci není jen vlastní síla, ale i vnímání této síly ostatními národy.“ [9]*

Tím pádem by sice jak SSSR, tak USA mohly vojensky dosáhnout optimálního jaderného arzenálu bez nutnosti kooperace, ale byly by nuceny pokračovat ve zbrojení, vzhledem k politickým důsledkům, který by znamenala protivníková převaha, jakkoliv iracionální z vojenského hlediska.

Kooperace jako racionální volba

Jak bylo naznačeno výše, během 60. let se měnila strategická rovnováha a SSSR vyrovnával strategickou převahu USA. Intuitivně by tedy bylo možné předpokládat, že ve stejné době vzroste sovětská ochota riskovat. Jak však ukazuje Herbert Goldhamer: *„Když Sovětský svaz snižoval americkou strategickou převahu, silné protizápadní akce byly mnohem omezenější.“ [10]* Tento vývoj musíme samozřejmě vidět v širším historickém kontextu změn v sovětském vedení. Nicméně přijmeme-li premisu, že mezinárodní systém obsahuje jisté charakteristiky

jako je anarchická struktura, které nezávisle ovlivňují chování států [11], musíme předpokládat, že kromě změny vedení země ovlivňuje změnu politiky i jiná mocenská pozice ve struktuře mezinárodního systému.

Předpokládáme-li, že Sovětský svaz volil v době vyrovnávání americké strategické převahy racionální politiku, můžeme rovněž předpokládat, že kooperace v tomto období, jejíž součástí se stala jednání SALT, byla důsledkem racionální volby sovětského vedení.

Především je třeba zdůraznit, že racionalita je inherentní součástí doktríny vzájemného zaručeného zničení (MAD - mutually assured destruction). Přitom celá koncepce SALT, tak jak byla v Moskvě podepsána 26. května 1972 americkým prezidentem Nixonem a sovětským generálním tajemníkem Brežněvem, je jednoznačně založena na principu MAD. V situaci, kdy obě strany disponují schopností druhého úderu, postrádá jaderná válka racionalitu.

Z toho, že obě strany přijaly v rámci jednání SALT tento fakt, můžeme vyvodit, že se obě strany snažily v maximální možné míře chovat racionálně a především byly ochotny obdobné jednání očekávat od druhé strany. Pokud by totiž jedna ze stran nepovažovala druhou stranu za racionální, mohla by se jen obtížně spolehnout na zajištění svojí bezpečnosti prostřednictvím MAD. Jedinou cestou by pak byla snaha zajistit si takovou kapacitu prvního úderu, která by dokázala eliminovat většinu strategických sil protivníka a zároveň schopnost maximálně odolat protiakci, která by po prvním úderu musela následovat.

Tento předpoklad vychází z v zásadě dané objektivní reality jaderného konfliktu. Zatímco fixní střely je možné zničit prostřednictvím prvního úderu, likvidace jaderných ponorek protivníka je téměř vyloučena. Rakety umístěné na ponorkách jsou v případě fungování MAD považovány za stabilizující faktor mezinárodního systému, neboť činí možnost prvního úderu iracionálním. Jaderný arzenál obou stran nebylo ve zkoumaném období možné zcela zničit preventivním úderem, a proto byly obě strany motivovány k vývoji systémů protiraketové obrany. Racionálním řešením této situace, která by mohla vést jednu ze stran k přesvědčení, že může zasadit druhé straně rozhodující úder bez vlastních ztrát, se stalo omezení protiraketové obrany smlouvou ABM. Ve snaze posílit MAD do ní byl zároveň včleněn článek povolující chránit základnu mezi kontinentálních střel, které tak měly být zabezpečeny pro případný protiúder.

Obě strany v jednáních SALT sáhly k racionálnímu omezení jaderných sil na základě možnosti dosažení optimální síly arzenálů obou stran. Tato racionalita vycházela z teorie vzájemného zaručeného zničení a byla ještě posílena omezením možnosti chránit se před protivníkovou mocí. Přitom se jedná v zásadě o kontrainuitivní postup, neboť obě strany přistoupily na absolutní zvýšení vlastní zranitelnosti, přičemž však dosáhly reálného snížení pravděpodobnosti konfliktu. Můžeme proto konstatovat, že zatímco hrozba jaderné války zůstávala nezměněna, její riziko se snížilo. SSSR a USA vyměnily menší pravděpodobnost jaderného konfliktu za větší škody, pokud by ke konfliktu došlo.

Omezení zbrojení v podobě SALT by nebylo možné nejen bez předchozí kooperace, ale především bez důvěry v možnost pokračování této kooperace. Pokud budeme jednání SALT považovat za věžňovo dilema, tak jak to činí Picard, [12] nebo podobně Downs, Locke a Siverson, [13] můžeme předpokládat, že obě strany budou motivovány k podvádění. Nicméně právě kooperaci během jednání a především ustanovení kooperačních a verifikačních mechanismů v rámci SALT je třeba chápat jako způsob překonání tohoto dilematu. Článek V prozatímní dohody určil, že obě strany mohou využívat národní verifikační mechanismy, které jsou v souladu s mezinárodním právem, přičemž druhá strana se zavázala nenarušovat tuto verifikaci.

Robert Jervis tvrdí, že: „*Zřízení stálé konzultační komise (SCC) bylo jedním z nejpřínosnějších výsledků SALT. Přestože někteří tvrdí, že toto fórum bylo využíváno Sověty k napomáhání jejich*

podvodům, většina věří, že mnoho potenciálně ničivých záležitostí bylo úspěšně vyřešeno skrze důvěrnou a relativně otevřenou výměnu technických informací.“ [14] To nám ukazuje na to, že kooperace se v tomto kontextu stala nedílnou součástí mezinárodního systému.

Závěr

Jednání SALT je samozřejmě možné chápat pouze v jejich jedinečném historickém kontextu. Nicméně jak jsem se snažil naznačit výše, je rovněž možné tyto události vnímat obecněji. Na příkladu jednání SALT je možné ukázat vzájemný vliv racionality jaderného soupeření a snah o kontrolu zbrojení. SALT naznačuje, že systém má tendenci ke kontrole zbrojení spíše ve stavu ekvilibria než převahy jedné ze stran. Racionalita rozhodování aktérů je inherentně vtělena do doktríny vzájemného zaručeného zničení. To samozřejmě neznamená, že veškeré kroky, které SSSR a USA učinily v rámci jednání, byly přísně racionální. Je jisté možné ukázat množství historických příkladů, kdy tomu tak nebylo. Nicméně samotný systém založený na přijetí MAD nutně vycházel z racionality obou aktérů

Na základě tohoto můžeme vyvodit, že jednotlivé metody racionální volby nám mohou poskytnout teoretický rámec pro zkoumání dané problematiky, a především pak její zobecnění. Jak jsem zároveň ukázal na předchozích stranách, racionální volba je zcela kompatibilní s postuláty realistické tradice v mezinárodních vztazích. Na příkladu jednání SALT je rovněž možné ukázat, že realistickou tradici a racionální volbu můžeme dobře spojit i s fenoménem kooperace, za předpokladu, že tato kooperace slouží ke sledování národního zájmu jednotlivých aktérů.

Poznámky a použítá literatura:

- [1] JERVIS Robert. Cooperation Under the Security Dilemma. In *World Politics*, vol. 30. no.2. s. 167-214.
- [2] MORGENTHAU Hans. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York. McGraw-Hill. 1993. s. 4-16.
- [3] PICARD Louis A. The SALT I Negotiations: A Game Theory Paradigm. In *Policy Studies Journal*. vol. 8. no.1. s. 120-127.
- [4] Jako příklad se nabízí efekt aféry „FAREWELL“, která výrazně ovlivnila politiku Ronalda Reagana vůči bývalému Sovětskému svazu. Jak známo, 3000 supertajných dokumentů, které ruský agent Vladimír Větrov v osmdesátých letech předal francouzským tajným službám, od nichž je získali Američané, ukázaly, že ruská technologie je značně zaostalá. Někteří odborníci jsou dokonce přesvědčeni, že tato špionážní akce byla jednou z příčin zhroucení SSSR. Jan BAUER, Tajnosti tajných služeb. 21. století, 18. 09. 2003.
- [5] DRULÁK Petr a kol. *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. s. 14-28.
- [6] Technologie MIRV (multi independently targeted reentry vehicle) umožňuje umístit na jednu balistickou raketu větší počet samostatně naváděných hlavic, které mohou zasáhnout každá jiný cíl. Tím je možné několikanásobně zvýšit počet bojových hlavic, potažmo jaderných zbraní, při stejném počtu jejich nosičů. MRV (multiple re-entry vehicle) umožňuje umístit více bojových hlavic na jeden nosič, přičemž všechny hlavice jsou zaměřeny na jeden cíl, čímž se snižuje možnost jejich zničení protiraketovou obranou.
- [7] PICARD Louis A. The SALT I Negotiations: A Game Theory Paradigm. In *Policy Studies Journal*. vol. 8. no.1. s. 121.
- [8] MORGENTHAU Hans. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York. McGraw-Hill. 1993. s. 280.
- [9] Tamtéž s. 283.
- [10] GOLDHAMER Herbert. *The Soviet Union in a Period of Strategic Parity*. RAND Research Paper. <http://www.rand.org/pubs/reports/2008/R889.pdf>, s.33.
- [11] WALTZ Kenneth N. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 1979.
- [12] PICARD Louis A. The SALT I Negotiations: A Game Theory Paradigm. In *Policy Studies Journal*. vol. 8. no.1. s. 120-127.
- [13] DOWNS George W., ROCKE David M., SILVERSON Randolph M. Arms Races and Cooperation. In *World Politics*, vol. 38. no. 1. s. 118-146.
- [14] JERVIS Robert. From Balance to Concert: A Study of International Security Cooperation. In *World Politics*. vol. 38. no. 1. S. 58-79.

Průběžné hodnocení výsledků studentů UO v anglickém jazyce

V akademickém roce 2006-2007 vznikl na Centru jazykové přípravy UO v Brně projekt tzv. *průběžného hodnocení studentů*, který je zaměřen na monitorování studijních výsledků v anglickém jazyce s cílem zefektivnit a zlepšit výukový proces tak, aby studenti byli schopni dosáhnout požadované výstupní úrovně SLP 3333 dle normy NATO STANAG 6001. Počáteční výsledky získané u prvního sledovaného ročníku byly publikovány v časopise Vojenské rozhledy, č. 1, ročník 2008 (Zerzánová & Kolářková, 2008; Šíkolová & Složilová, 2008). Zatímco výše zmíněné články prezentovaly výsledky dotazníkového šetření u studentů 1. ročníku v prosinci 2006, v době psaní tohoto článku již byly k dispozici údaje za delší časové období.

Jednak to byly kompletní výsledky sledování získané po dvou letech u prvního ročníku (tj. studentů, kteří nastoupili na UO v akademickém roce 2006-2007) a dále výsledky dotazníkového šetření a studijní výsledky za první ročník u druhého sledovaného ročníku (nástup na UO v akademickém roce 2007-2008). Nabízí se tedy srovnání obou ročníků.

Faktory, které mohou ovlivnit úspěšnost vojenských studentů bakalářského programu denního studia v anglickém jazyce, sledují v součinnosti týmy pracovníků vyučujících angličtinu na Fakultě ekonomiky a managementu (FEM) a Fakultě vojenských technologií (FVT). Vzhledem ke specifické situaci na Fakultě vojenského zdravotnictví (FVZ) v Hradci Králové se zde výzkum neuskutečnil.

Sledování provádíme na základě informací zjištěných dotazníkovým šetřením. Dotazník původně obsahoval dvacet pět otázek, které jsme zredukovali na současných 17, z nichž jsme se soustředili především na následující položky: počet imatrikulovaných studentů, počet studentů, kteří úspěšně ukončili semestr, počet studentů, kteří složili maturitní zkoušku z angličtiny, počet studentů, kteří již absolvovali zkoušku podle normy NATO STANAG 6001 před nástupem na univerzitu, učebnice, z nichž studovali na střední škole, počet studentů, kteří se již během studia na střední škole seznámili s odbornou angličtinou a typ střední školy, kterou absolvovali.

1. Fakulta ekonomiky a managementu

V akademickém roce 2006-2007 zahájilo studium 127 studentů, z nichž 115 vyplnilo a odevzdalo dotazník.

Mezi studenty prvního sledovaného ročníku (2006-2007) je devadesát dva (80 %), kteří maturovali z angličtiny s průměrnou známkou 1,93. S hodnocením *výborně* maturovalo 31 studentů (33,6 %), *chvalitebně* 34 (36,9 %), *dobře* 21 (22,8 %), *dostatečně* 2 studenti (2,1 %), 4 studenti známku neuvedli. Průměrný výsledek přijímací zkoušky byl 33 bodů (66 %).

Z gymnázií přišlo šedesát šest studentů (57 %), ze středních odborných škol třicet osm (33 %), z integrovaných středních škol jeden (0,8 %), z vojenské střední školy šest (5,2 %) a z policejní akademie čtyři (3,4 %).

O určitém zájmu studentů o anglický jazyk na střední škole svědčí jistě i snaha několika z nich o složení mezinárodně uznávaných zkoušek, které nejsou součástí středoškolské výuky. V tomto roce přišel na UO jeden student se základní státní zkouškou, jeden uspěl u zkoušky CAE 1 (Cambridge Advanced English) a dva měli certifikát FCE (First English Certificate).

Zkoušku podle normy NATO STANAG 6001 již před nástupem na UO složilo celkem sedm studentů, z toho SLP 1 (1111) dosáhlo pět studentů, SLP 2 jeden student (2222) a SLP 3 (3322) rovněž jeden.

Na konci prvního semestru tohoto akademického roku získalo nově SLP 1 celkem dvanáct studentů: 8 studentů s výsledkem 1111, 4 studenti s výsledkem 1112. SLP 2 třicet jedna studentů, z toho s výsledkem 2211 tři studenti, 2221 dva studenti, 2222 dvacet dva studentů, dokonce jeden student získal certifikát s výsledkem 2223. Počet SLP 3 zůstává nezměněn.

Ve druhém semestru SLP 1 dosáhlo celkem třináct studentů, z toho s výsledkem 1111 šest studentů, s výsledkem 1112 sedm studentů, třicet osm studentů dosáhlo úrovně SLP 2 – 2222 dvacet dva studentů, 2221 třináct, 2211 dva studenti, 2223 jeden student. Celkový počet studentů se SLP 3 zůstává stále nezměněn.

V následujícím druhém ročníku (v akademickém roce 2007-2008), kdy ve studiu pokračovalo 97 studentů, dosáhlo v zimním semestru SLP 1 celkem čtrnáct studentů (14,4 %), z toho nově dva s výsledkem 1112, SLP 2 celkem třicet sedm studentů (38,1 %), z toho nově šest studentů – s výsledkem 2222 tři studenti, 2211 dva studenti, 2223 jeden student. SLP 3 získalo celkem osm studentů (8,2 %), z toho nově 7 s následujícími výsledky: 3333 jeden student, 3332 čtyři studenti a 3322 dva studenti. Na konci letního semestru mělo splnění zkoušky STANAG SLP 1 jedenáct studentů, SLP 2 čtyřicet, SLP 3 devět, bez zkoušky zůstal jen jeden student.

Tab. 1: Počet nositelů certifikátu STANAG v prvním sledovaném ročníku (před nástupem a na konci každého semestru v 1. a 2. roce studia) [1]

	před nástupem na UO	ročník ZS 2006-2007	1. ročník LS 2006-2007	ročník ZS 2007-2008	2. ročník LS 2007-2008
SLP 3333	1	1	1	8	9
SLP 2222	1	31	38	37	40
SLP 1	5	15	13	14	11

V akademickém roce 2007-2008 zahájilo studium 98 studentů s průměrnou známkou z maturitní zkoušky z anglického jazyka 2,06 (výsledek je nepatrně horší než v předchozím roce). S hodnocením *výborně* maturovalo 28 studentů (28,5 %), *chvalitebně* 35 (37,5 %), *dobře* 24 (24,4 %), *dostatečně* 5 studentů (5,1 %), 6 studentů známku neuvedlo. Příjímací zkoušky z angličtiny v tomto roce složili studenti s průměrným výsledkem 31,3 bodu (62,6 %). Z gymnázií přišlo šedesát čtyři studentů (65 %), ze středních odborných škol dvacet šest (26 %), z integrovaných středních škol čtyři (4 %), z vojenské střední školy osmnáct (18 %) a dva ze střední policejní školy (2 %).

Lze konstatovat, že studenti, kteří maturovali na gymnáziu, jsou většinou jazykově lépe připraveni než absolventi ostatních typů středních škol. Na druhé straně se nám potvrdilo, že známka, kterou byli studenti na různých školách hodnoceni u maturitní zkoušky, nemá stejnou vypovídací hodnotu a není rozhodujícím faktorem pro úspěšné složení jednotlivých stupňů zkoušek STANAG. Zkoušku podle normy NATO STANAG 6001 již před nástupem na UO složilo celkem dvacet jedna studentů (21 %), z toho SLP 1 dosáhlo třináct studentů (13 %), SLP 2 osm studentů (8 %).

V tomto akademickém roce mělo na konci zimního semestru SLP 1 celkem sedm studentů, všichni s výsledkem 1111, SLP 2 čtrnáct studentů, z toho výsledek 2222 dosáhlo jedenáct studentů a tři studenti dosáhli výsledku 2221, jeden student získal SLP 3 ve všech dovednostech. V letním semestru mělo zkoušku SLP 1 celkem sedm studentů, SLP 2 dvacet pět, SLP 3 dokonce čtyři studenti.

Tab. 2: Počet nositelů certifikátu STANAG ve druhém sledovaném ročníku
(před nástupem a na konci prvních dvou semestrů)

	před nástupem na UO	ročník ZS 2007-2008	1.ročník LS 2007-2008
SLP 3333	0	1	4
SLP 2222	8	14	25
SLP 1	13	7	7

Jak vyplývá z tabulek č. 1 a 2 (akademické roky 2006/2007 a 2007/2008), viditelně se zvýšil počet nositelů SLP 1 a SLP 2 před nástupem na univerzitu.

Pro výběr vhodných učebních materiálů pro nás byly důležité informace o používaných učebnicích na SŠ, abychom vybrali takové texty, se kterými se studenti dosud nesetkali, a které by je motivovaly k dalšímu studiu. Naším cílem bylo vybrat komerční materiál, který by vedl k rozšíření slovní zásoby a zvýšení jazykové kompetence. Ze získaných odpovědí jsme zjistili, že ročník 2006-2007 nejvíce využíval učebnici *Snapshot*, druhá nejpoužívanější byla *Angličtina pro samouky*, dále měly četnější zastoupení *Blue Print*, *Time to Talk* a *Cutting Edge*. V následujícím roce byly nejčastěji používané učebnice *Headway* (více než 50 %), *Opportunities*, *Matrix* a *Enterprise*.

Na základě získaných informací jsme se pro letošní akademický rok rozhodli vyučovat podle jedné z novějších učebnic – *New English File* – která se ani v jednom případě neobjevila v odpovědích respondentů. Tato učebnice je uceleným studijním materiálem a poskytuje dostatek textů, cvičení a materiálů rozšiřujících slovní zásobu. Jejím kladem je i skutečnost, že jednotlivé kapitoly odpovídají probíraným tematickým celkům zaměřeným na přípravu k úspěšnému složení zkoušky podle normy NATO STANAG 6001 a jsou vhodně doplňovány poslechovými nahrávkami.

Vzhledem k tomu, že na FEM je součástí jazykové výuky i výuka odborné angličtiny se zaměřením na terminologii studovaného oboru, zajímalo nás, kolik studentů se seznámilo alespoň se základy odborného jazyka už během studia na střední škole. V roce 2006-2007 to bylo jedenáct studentů, kteří se pouze příležitostně setkali s odborným jazykem. V následujícím roce byla situace lepší, dvacet devět studentů probíralo pravidelně odbornou angličtinu, příležitostně dvacet osm, ale vůbec se do kontaktu s odborným jazykem nedostalo sedmdesát devět studentů.

2. Fakulta vojenských technologií

Na FVT byl dotazník distribuován u první sledované skupiny 109 studentů v průběhu prosince 2006. Pro druhou sledovanou skupinu byl dotazník zadán v průběhu prosince 2007 u celkem 126 studentů bakalářského studia. V obou případech dotazník obsahoval celkem sedmnáct položek vytvořených na bázi otázek s uzavřenými nebo částečně uzavřenými odpověďmi.

Jako první se nabízí pohled na typ střední školy, kterou studenti FVT absolvovali. Zde jsme zaznamenali u obou sledovaných ročníků téměř totožné výsledky. Největší skupinu studentů tvoří absolventi gymnázia – shodně 46 %. Stejně vyrovnaná situace je i u středních odborných škol, kde došlo k nárůstu o jedno procento (ze 41 % na 42 %). Jak v roce 2006, tak i v roce 2007 přišla ze středních integrovaných škol pouze necelá dvě procenta, v případě středních vojenských škol došlo k mírnému nárůstu (z 5,5 % na 6,3 %).

Stejně jako u předchozího šetření bylo další preferenční oblastí našeho zájmu zjistit, zda studenti maturovali z angličtiny a s jakým výsledkem. Z uvedeného počtu 126 jich maturovalo osmdesát čtyři (67 %), což oproti předchozímu ročníku znamená nárůst o 22 %. Detailnější pohled na hodnocení maturitních zkoušek pomocí klasické pětistupňové hodnotící škály ukazuje, že dvacet dva studentů (tj. 26 %) bylo ohodnoceno známkou 1, třicet dva (38 %) známkou 2, dvacet jedna (25 %) známkou 3 a sedm studentů (8 %) známkou 4. Dva studenti známku neuvedli. Při porovnání s maturitním hodnocením v předchozím dotazníku nebyly zaznamenány výraznější rozdíly. Potěšujícím je určitě fakt, že počet maturujících studentů dost výrazně narůstá. Otázkou je, jak se do hodnocení odrazí zavedení státních maturit.

Pokud se týká učebnic angličtiny, z nichž se studenti na středních školách učili, obě sledované skupiny uváděly široké spektrum běžně komerčně dostupných titulů. Nejsledovanějším bodem bylo v této souvislosti používání učebnic *English File* resp. *New English File*, které se u skupiny FVT CJP staly součástí stávajícího kurikula. S uspokojením můžeme konstatovat, že ani v jedné sledované skupině tyto sady učebnic nikdo na střední škole nepoužíval, což potvrzuje správnost volby této učebnice z hlediska jejího výskytu na středních školách.

Jedním z ukazatelů motivovanosti studentů dosáhnout v angličtině na střední škole poměrně dobré úrovně by mohlo být také absolvování některé ze zkoušek nabízených externě a mimo střední školu – ať už máme na mysli tzv. „malou“ či „velkou“ státnici nebo standardizované mezinárodně uznávané zkoušky. Zatímco u prvního sledovaného ročníku jen nepatrné procento studentů složilo tzv. „malou státnici“ (1,8 %), u druhého sledovaného ročníku se k této zkoušce (0,7 %) přidaly také zkoušky PET (0,7 %) a FCE (1,6 %).

Dále nás zajímalo, zda se studenti na středních školách dostali do styku s určitou formou odborné angličtiny. Data ukazují, že výrazně vyšší procento studentů druhé sledované skupiny uvedlo, že s odbornou angličtinou alespoň občas pracovali (37,3 % v porovnání s 29 % u první sledované skupiny). Je samozřejmě otázkou, o jakou odbornou angličtinu se jednalo a jakou podobu práce s odborným jazykem měla. Podrobnější rozbor této problematiky ale nebyl předmětem našeho zájmu.

Podívejme se nyní na informace zjišťované v průběhu semestrální výuky – tedy především na výsledky u zkoušek dle normy STANAG 6001. Data získaná u druhého sledovaného ročníku v souvislosti s absolvováním zkoušek STANAG 6001 ukázala, že ve srovnání s prvním sledovaným ročníkem došlo k mírnému nárůstu studentů, kteří nastoupili na školu s certifikátem STANAG (nárůst ze čtyř na sedm). V jednom případě se jednalo o nadprůměrný výsledek (SLP

32+32+), dva studenti se pohybovali na úrovni SLP 2 (SLP 2122, 1+1+22), čtyři studenti byli na úrovni SLP 1. Pokud budeme sledovat vývoj situace v získávání certifikátu STANAG dále, zjistíme, že během prvního semestru počet nositelů certifikátu STANAG vzrostl na třicet šest, z toho jeden student dosáhl výsledku 3333, třináct studentů získalo SLP 2222, dále sedm získalo SLP 2 ze dvou nebo tří dovedností, ostatní se pohybovali na úrovni SLP 1. Kvantitativně tedy došlo k dost výraznému poklesu oproti předchozí sledované skupině, kdy na konci prvního semestru počet nositelů osvědčení STANAG dosáhl šedesáti šesti studentů. Tento vývoj znázorňuje tabulka č. 3.

Tab. 3: Počet nositelů certifikátu STANAG

	první sledovaná skupina ZS 2006-2007	druhá sledovaná skupina ZS 2007-2008
SLP 3333	–	1
SLP 2	55	20
SLP 1	11	15

Jedním z faktorů, které mohly ovlivnit nižší úspěšnost u zkoušek STANAG, by mohla být vstupní jazyková úroveň studentů, která se projevila u přijímacích zkoušek. U obou sledovaných ročníků skládali kandidáti test vyvinutý na CJP týmem testerů. Oba testy měly stejný formát a stejnou úroveň, tedy SLP 2, jejich srovnání je tudíž možné. Výsledky ukazují, že průměrný výsledek dosažený u přijímacího testu u první sledované skupiny byl 32,9 bodu, u druhé sledované skupiny došlo k mírnému poklesu na 31,2 bodu. To sice na jedné straně naznačuje, že vstupní znalosti u druhé sledované skupiny byly skutečně nižší, na straně druhé ale rozdíl není natolik výrazný, aby mohl hrát u výsledků zkoušek dle normy STANAG 6001 výraznější úlohu.

Další vývoj v získávání certifikátů STANAG u obou sledovaných skupin je vyjádřen v tabulkách 4 a 5.

Tab. 4: Získávání certifikátů STANAG 6001 u první sledované skupiny

	Vstupní znalost	ZS 2006-2007	LS 2006-2007	ZS 2007-2008	LS 2007-2008
SLP 3333	–	–	2	3	11
SLP 2	1	55	63	51	57
SLP 1	3	10	15	16	10

Zřejmá fluktuace čísel u SLP 2 (1-55-63-51-57) u tabulky č. 4 je dána počtem studentů, kteří v průběhu prvních dvou semestrů studium předčasně ukončili. Relativně velká část z nich paradoxně úspěšně absolvovala zkoušku STANAG 6001 SLP 2, což je fenomén, který se každoročně ve větší či menší míře opakuje. Podrobnější analýzu by si určitě zasloužily důvody, z nichž studenti studia zanechali. Tato otázka je však mimo rámec našeho sledování. Tak např. v zimním semestru odešlo devatenáct studentů, z nichž osm absolvovalo zkoušku SLP 2, v letním semestru odešel stejný počet studentů (19), ale dokonce patnáct z nich mělo

certifikát SLP 2. V tabulce se tato skutečnost projevuje jako střídavě stoupající a klesající počet studentů.

Odchodovost se zastavila až po zimním semestru 2007-2008, kdy studia zanechali pouze dva studenti (tentokrát bez certifikátu). V tabulce č. 5 naproti tomu podobnou fluktuaci čísel nenacházíme.

Tab. 5: Získávání certifikátů STANAG 6001 u druhé sledované skupiny

	Vstupní znalost	ZS 2007-2008	LS 2007-2008
SLP 3333	1	1	1
SLP 2	2	20	41
SLP 1	4	15	18

Informace o potěšitelném nárůstu počtu získaných certifikátů u obou sledovaných ročníků na brněnských fakultách můžeme vyčíst z tabulky č. 6:

Tab. 6: Získávání certifikátů STANAG 6001 v období akademických roků 2006-2007 a 2007-2008.

	před nástupem na UO	ZS 2006-2007	LS 2006-2007	ZS 2007-2008	LS 2007-2008
SLP 3333	1	1	3	11	21
SLP 2222	2	86	101	88	97
SLP 1	8	25	28	30	11

3. Závěr

Závěrem lze konstatovat, že průběžné hodnocení studentů má i v současné fázi velmi zajímavý vývoj. Některé jeho aspekty byly zmíněny v předchozích řádcích. Na obecnější soudy bude potřeba počkat minimálně do konce zimního semestru akademického roku 2008-2009, kdy bude na FVT po pátém semestru ukončena výuka angličtiny u první sledované skupiny, a na závěr akademického roku 2008-2009, kdy studenti FEM ukončí šestisemestrální studium angličtiny složením zkoušky.

Poznámka:

[*] Rozdílnost údajů v tabulce a v textu je způsobena fluktuací studentů v průběhu sledovaného období.

Použité zdroje:

ZERZÁNOVÁ, D., KOLÁČKOVÁ, L. Sledování úspěšnosti studentů FEM UO ve výuce anglického jazyka. *Vojenské rozhledy* 17 (49)/2008, MO ČR-AVIS, str. 111-113.

ŠIKOLOVÁ, M., SLOŽILOVÁ, E. Průběžné hodnocení studentů v jazykové přípravě na Univerzitě obrany v Brně. *Vojenské rozhledy* 17 (49)/2008, MO ČR-AVIS, str. 114-117.

Cesty k integraci jazykového a obsahového vzdělávání ve vojenském vysokém školství

Úvod

Rozšiřování NATO a EU o nové členy iniciovalo zvyšování požadavků na jazykovou úroveň obyvatel všech členských států obou organizací. Intenzivní politické, vojenské, obchodní a kulturní kontakty mezi zeměmi se stávají hnací silou pro rozvoj komunikativních dovedností v cizím jazyce, které jsou nezbytným předpokladem pro úspěšnou orientaci na evropském i světovém trhu práce a podmínkou kariérního růstu obyvatel vyspělých zemí.

Výuka cizích jazyků logicky získává klíčovou roli v národních kurikulech všech úrovní škol napříč Evropou. Výukový plán EU vydaný v roce 2003 a nazvaný „Podpora jazykového vzdělávání a lingvistické rozmanitosti“ zahrnuje myšlenku integrace obsahového a jazykového vzdělávání (CLIL – Content and Language Integrated Learning) [5]. Díky speciálně připravovaným programům může probíhat výuka vybraného předmětu prostřednictvím cizího jazyka.

Zavedení tohoto způsobu výuky ve vojenském vysokém školství se jeví jako opodstatněné a žádoucí vzhledem ke zvyšujícím se nárokům na jazykovou a odbornou vybavenost posluchačů. Absolventi Univerzity obrany (UO) jako budoucí vojenští techničtí a ekonomičtí specialisté, kteří s ohledem na své funkční zařazení budou nuceni běžně jednat se svými partnery z členských armád NATO, by měli při odchodu z UO dosáhnout úrovně 3333 podle normy NATO STANAG 6001 (vyšší středně pokročilá úroveň). Ta jim garantuje kultivovanou komunikaci o problémech obecných, politických, technických a vojenských.

Realizace tohoto úkolu v daných podmínkách není jednoduchou záležitostí. Má-li však být úkol splněn, je nutno maximálně zefektivnit výukový proces, promyslet a navrhnout jeho strukturu a zaměření tak, aby absolvent UO byl plně připraven na požadavky, které na něj bude jeho profese v jazykové a odborné oblasti klást. Jednou z možností je postupné zavádění integrace jazykového a obsahového vzdělávání do výuky.

Na Univerzitě obrany v Brně jsou již některé vybrané předměty pro výuku v cizím jazyce akreditovány, jiné se k akreditaci připravují. Úkolem odborných kateder je – mimo jiné – připravit učební materiál pro studenty v anglickém jazyce. V ideálním případě by měl takový proces probíhat ve spolupráci odborníků s učiteli jazyků.

Cílem tohoto článku je představit možnosti, jak lze tuto výzvu přijmout. Autorky uvádějí výsledky tří případových studií zaměřených na zpracování výukových materiálů v angličtině ve formátech přínosných pro rozvoj jazykových kompetencí nejen studentů UO, ale i ostatních vojenských profesionálů AČR.

Případová studie 1 (autorka A. Müllerová): Didaktické zpracování cizojazyčného odborného textu pro kontaktní výuku

Příprava studijního materiálu pro výuku odborného předmětu v cizím jazyce může být založena na různých formách spolupráce učitele odborného předmětu a cizího jazyka. Rozsah

společných aktivit v takovém procesu je variabilní v závislosti na požadavcích učitele odborného předmětu a v neposlední řadě na úrovni jeho znalosti cizího jazyka. První část článku bude věnována projektu, který vznikl v r. 2008 na FVT UO a který položil základy spolupráce učitelů katedry vojenské geografie a meteorologie a Centra jazykové přípravy. Byla vytvořena pracovní skupina, která spojila jedno z odborných témat sylabu katedry s lingvisticko-metodickým rámcem a formou.

Kritéria výběru a postup při zpracování výukového materiálu

Vhodnost a kvalita podkladu, na jehož základě se realizuje výuka, je měřena rozsahem nosných a relevantních informací a konzistencí obsahu, který zajistí požadovanou míru cílových znalostí tématu. Úkolem zástupců odborné katedry bylo vyhledat a předložit autentický anglický odborný text, který splňuje uvedené atributy. Bylo zvoleno téma z oblasti matematické kartografie, konkrétně projekce map (maps projection). V následném procesu adaptace materiálu do přínosné výukové formy vyvstalo před autorkou – učitelkou angličtiny – několik stěžejních úkolů.

Ve výuce odborného předmětu je základním stavebním kamenem učební text. Studijní podklad proto musí být lexikálně přínosný v oblasti relevantní problematiky. Kromě práce s textem si pedagogové vytkli za úkol zakomponovat do přípravy výuky i aktivity rozvíjející v daném odborném kontextu dovednosti mluvení, poslech s porozuměním a psaní.

Proto byly vytvářeny pracovní úlohy, které vyžadovaly nejen porozumět odborné informaci, ale i umět ji zhodnotit a interpretovat. Taková situace vyžaduje prostředí, ve kterém studenti reagují ústně na základě přečteného materiálu a zpracovávají získaná data v rámci širšího spektra jazykových kompetencí.

Cizí jazyk je v tomto případě spíše funkčním nástrojem než explicitním předmětem výuky [5]. Aktivity musí podporovat vnímání nových údajů při vhodném použití cizojazyčných struktur, přičemž musí zajistit recyklování jak obsahu, tak významných jazykových jevů.

Přínosem je v tomto případě střídání receptivních a produktivních prvků a zařazení podnětů pro vizualizaci (obrázky, diagramy, schémata, grafy), které vytvářejí podmínky pro snazší zvládnutí odborné terminologie v cizím jazyce.

Pro podporu úspěšné odborné a jazykové akvizice byla zpracována škála výukových prvků.

Pro dovednost **čtení** s porozuměním: pre-reading – aktivita pro předběžné seznámení s odbornou terminologií – viz ukázka na obr. 1; přínosný autentický materiál bohatý na odborné informace.

Pro dovednost **mluvení**: učební úlohy pro interpretaci odborných informací, aktivity recyklující odbornou terminologii včetně frekventovaných kolokací; zdůrazňuje se především plynulost, přesnost vyjadřování není v tomto případě prioritou.

Pro dovednost **poslechu** s porozuměním: byl zajištěn nosič s audio nahrávkou; části textu byly namlouveny rodilým mluvčím – studenti musí porozumět termínům i v mluveném kontextu.

Pro dovednost **psaní** – pracovní úlohy s lexikálními aktivitami recyklujícími slovní zásobu a úlohy vyžadující otevřené odpovědi.

Vyhodnocení pilotní hodiny

Zpracovaný materiál v rozsahu 10 stran včetně obrázků byl určen pro devadesátiminutový výukový blok. Dalším krokem bylo jeho použití v pilotní hodině, kterou vedl učitel odborného předmětu z katedry kartografie za přítomnosti autorky monitorující úroveň jazykové části.

Match the words in Column A to their definitions in Column B

Column A	Column B	
1. sphere	a shape that is generated by rotating an ellipse round one of its axis	A
2. spheroid	a network of crossing lines on a map representing parallels of latitude and meridians of longitude	B
3. spatial	one of a set of numbers that gives the exact position of something on a map	C
4. graticule	relating to space	D
5. coordinate	a three-dimensional surface, all points of which are equidistant from a fixed point	E

Obr. 1

Výuku lze hodnotit na základě subjektivních i víceméně objektivních hledisek a ze zorného úhlu učitele i studentů.

Pozitivní aspekty:

- ☐ studenti projevili o tuto formu výuky značný zájem
- ☐ zpracované aktivity a učební úlohy byly dostatečně variabilní, pestré a udržely jejich pozornost
- ☐ materiál obsahoval informace relevantní zadanému tématu a užitečnou odbornou terminologii, která byla dostatečně opakována
- ☐ studenti vyjádřili s průběhem výuky spokojenost

Negativní aspekty:

- na rozdíl od skupin ve výuce angličtiny nebyla skupina homogenní, pokud se týká úrovně jazykových znalostí
- tempo přednášky bylo třeba zvolnit, aby se v učivu orientovali i studenti s nižší úrovní jazykových znalostí
- vzhledem k delší časové dotaci věnované některým úlohám, musely být jiné aktivity realizovány v kratším časovém úseku

Tato nepříliš závažná negativa však lze vyřešit zpracováním dvojjazyčného slovníčku, který studenti obdrží s dostatečným předstihem, aby se mohli s obtížnější odbornou terminologií seznámit před přednáškou.

Výuka odborného předmětu v cizím jazyce vytváří situaci, která nabízí studentům možnost přirozeného rozvoje jejich řečových dovedností. Bezesporně lze souhlasit se Stevem Darnem [3], který zdůrazňuje význam efektivitu popsaného způsobu vzdělávání a představuje jej jako účinný nástroj komunikace v cizím jazyce při současném získávání poznatků z odborného předmětu.

Případová studie 2 (autorka E. Staňková):

Didaktické zpracování cizojazyčného odborného materiálu s použitím metod e-learningu

K vysokoškolskému studiu patří dnes již neodmyslitelně počítačem podporované výuka – e-learning. Setkáváme se s ní do různé míry na všech typech škol ve většině předmětů.

Vyhovuje zejména dospělým studujícím, kteří jsou ochotni a schopni převzít zodpovědnost za své vzdělávání. Následující dvě případové studie uvádějí možnosti použití e-learningu při přípravě výuky odborných předmětů v cizím jazyce.

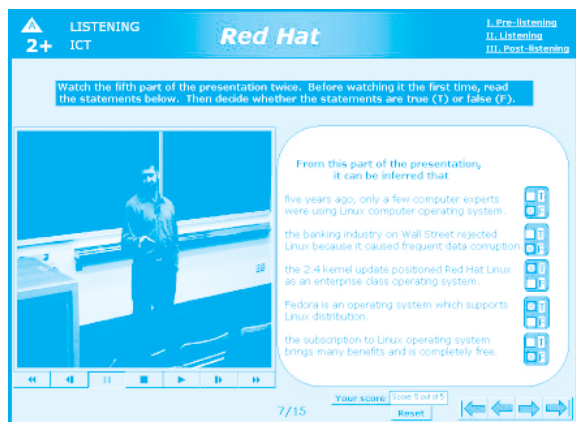
V roce 2007–2008 byly na základě spolupráce autorky a členů katedry informačních a komunikačních systémů vytvořeny první společné elektronické výukové objekty. Jedním z nich je odborný text s názvem LTO Technology, který je opatřen interaktivními úlohami se zpětnou vazbou informující uživatele o jeho úspěšnosti řešení. Objekt byl vytvořen v programu Tool-Book II Instructor. V současné době je využíván v rámci elektronické studijní podpory, která je umístěna na studijním portálu UO.

Zajímavějším, ale mnohem náročnějším úkolem bylo didaktické zpracování odborné videoprezentace, kterou jsme získali z portálu Fakulty informatiky Masarykovy univerzity [7]. S dovolením organizátora původní přednášky a samotného přednášejícího – zástupce firmy Red Hat Paula Cormiera – byl záznam rozdělen na menší výukové jednotky. Každá z nich byla opatřena různými typy autotestových otázek monitorujících porozumění poslechu s tematikou počítačového softwaru s otevřeným zdrojovým kódem. Ukázka zpracování je uvedena na obr. 2.

Úlohy jsou určeny převážně k samostudiu, jehož průběh si uživatel může sám regulovat. Ovládání jednotlivých sekvencí videa umožňuje studujícím pracovat svým vlastním tempem. Střídání různých typů autotestových otázek působí jako aktivizační prvek. Úlohy jsou opatřeny

zpožděnou zpětnou vazbou, většinou ve formě skórování. Pokud není řešitel se svým výsledkem spokojen, může odpovědi resetovat a provést další neomezený počet pokusů úlohu vyřešit úspěšně.

Popsaný výukový objekt byl hodnocen dotazníkovou metodou několika studenty všech studijních programů a vyučujícími odborných kateder na UO. Všichni dotazovaní se k objektu vyjádřili kladně a doporučili ho zejména jako materiál vhodný k samostudiu.

Obr. 2: Ukázka zpracování odborné videoprezentace

Případová studie 3 (autorka E. Staňková): Zapojení studentů do tvorby výukových objektů s odbornou tematikou

V dnešní době, kdy se mění klasické role učitele a studenta ve prospěch jejich vzájemné spolupráce, se mohou rovněž studenti stát spolutvůrci studijních materiálů [4]. Cílem společné práce na výukových objektech v případové studii 3 bylo zdokonalování jazykových dovedností v odborném kontextu, získávání odborných znalostí z internetu a stimulace tvůrčí aktivity studentů.

Metoda řízeného projektu

Při zapojení studentů do tvorby výukových materiálů byla použita metoda řízeného projektu [6]. Tato metoda předpokládá definování reálného problému nebo úkolu, který mají studenti řešit. Učitel plní roli koordinátora práce jednotlivých skupin studentů. Studenti analyzují úkol, rozdělí se do menších skupin, v nichž přijmou určené role, a řeší zadaný úkol.

V tomto konkrétním případě bylo podstatou úkolu vytvoření nových výukových objektů na podporu zdokonalování slovní zásoby a čtení odborného textu ve vojenském nebo odborném kontextu. Řešení úkolu probíhalo jako součást prezenčního studia výuky anglického jazyka formou tzv. **blended learning**, který je kombinací *e-learningu* a prvků standardní výuky, po dobu jednoho měsíce (10-12 vyučovacích hodin).

Učební skupina studentů, která se dobrovolně do projektu zapojila, zvládala anglický jazyk na vyšší středně pokročilé úrovni. Projektu se zúčastnilo 12 studentů. Studenti byli rozděleni do tří až čtyřčlenných pracovních skupin. Jako metodický postup vhodný pro řešení úkolu jim byl představen model systematického přístupu ADDIE (z anglického Analysis, Design, Development, Implementation, Evaluation) [2].

Po celou dobu trvání projektu hovořili studenti mezi sebou v hodinách výuky anglicky. Některé dílčí úkoly (např. vyhledávání vhodného textu na internetu) plnili samostatně v rámci domácí přípravy. Nejvíce času bylo věnováno výběru vhodných autentických textů ke zpracování. Možnost vlastní volby odborného tématu se osvědčila jako silný motivační prvek.

Během řešení úkolu byli studenti vedeni ke kritickému hodnocení jimi zvolených textů (stylu, jazyku, obsahu), procvičovali jak extenzivní tak intenzivní čtení s porozuměním, formulovali písemná zadání jednotlivých jazykových úloh, naslouchali připomínkám svých kolegů, vyjadřovali a obhajovali své názory. Zdokonaľovali si tak všechny čtyři jazykové dovednosti a rozvíjeli komunikativní schopnosti. Společnými silami vytvořili několik zdařilých výukových objektů, například z oblasti vojenské historie, zbraní a munice, ženijní techniky a fyziky. Tyto objekty jsou vystaveny na studijním portále UO, kam mají přístup všichni studenti a zaměstnanci Univerzity obrany.

Hodnocení projektu studenty

Po skončení projektu byli jeho účastníci – studenti 3. ročníku bakalářského studia na FVT UO – požádáni o jeho zhodnocení. Uveďme si několik příkladů jejich reflexe.

„Pro většinu lidí je zajímavé a lákavé na chvíli ‚se stát učitelem‘ a vymýšlet ‚pro někoho‘ úlohy, chytáky apod., ale myslím, že při zpracovávání 3. textu ve skupině již nadšení opadlo a sklouzli jsme ke stereotypu (stejná cvičení atd.).“

„Projekt hodnotím nadmíru kladně, jelikož je to jeden z kroků, které musí jistě každá škola podstoupit, aby udržela krok s trendy dnešní doby. Líbila se mi možnost volby vlastního textu jelikož není nic horšího než práce s informacemi, které nás nezajímají či dokonce obtěžují. Jen lituji toho, že z časových důvodů jsem se tomuto projektu nemohl věnovat více. Určitě mi to trochu více přiblížilo profesi učitele a jak jistým způsobem něco předat dál.“

„Dle mého názoru je tento projekt všestranně užitečný. Tvorba cvičení pomohla zdokonalit dovednosti studentů na vyšší jazykové úrovni. Kvalita cvičení a přitažlivost témat vybraných samotnými studenty byly jistě ku prospěchu i studentům na nižší jazykové úrovni, jimž byla tato cvičení určena. Hlavním přínosem pro mne bylo především rozšíření slovní zásoby.“

„Byla to jedna ze zajímavějších forem výuky ... člověk se musel zamyslet nad tématem a zvolením správných úkolů pro odpovídající jazykovou úroveň ... práce s textem ... rozšíření

slovní zásoby ... ráda jsem vytvářela tuto práci protože mě to nutilo přemýšlet, pracovat s angličtinou, gramatikou, novými slovy.“

Všichni studenti zapojení do projektu jej hodnotili kladně. Je potěšitelné, že věnovali důkladnou pozornost zamyšlení nad procesem tvorby výukových materiálů a byli schopni zhodnotit jeho slabé a silné stránky. I když byl proces jejich tvorby ze začátku řízen vyučující, byl jim postupně vytvořen prostor pro samostatnou práci a v některých fázích projektu získali maximální kontrolu nad svým učením [1].

V posledních třech letech se tvorbě nových výukových objektů v programu ToolBook II Instructor věnují i pomocné vědecké a pedagogické síly. Čtyři práce byly dokonce oceněny na studentských vědeckých konferencích v rámci studentské tvůrčí činnosti. Zapojení studentů do zpracovatelských a vědeckých úkolů může přinášet uspokojení oběma aktérům výukového procesu – vyučujícím i studentům.

Závěr

Případové studie, které autorky v tomto článku popisují, představují možnosti a způsoby integrace jazykového a odborného vzdělávání. Aplikace takového vzdělávacího procesu vyžaduje přehodnocení tradiční koncepce výuky. Důležitou podmínkou je angažovanost všech účastníků – v různé míře a v rámci svých kompetencí. V ideálním případě je to učitel anglického jazyka, učitel odborného předmětu, rodilý mluvčí a v neposlední řadě i studenti.

Výsledky případových studií také uvádějí nové metody mezioborové spolupráce s použitím informačních a komunikačních technologií, jejichž potenciál může být využit jak v rámci kontaktní tak distanční výuky. Projekty založené na vyhledávání a zpracování materiálů z internetu do interaktivní podoby mohou významně obohatit studijní materiál o témata, která si odborníci volí sami podle své potřeby, a o formy, jež nejlépe odpovídají individuálním učebním strategiím studentů.

Použitá literatura:

- [1] BRANDL, K. Integrating Internet-based reading materials into the foreign language curriculum: from teacher-to student-centered approaches. *Language Learning & Technology*, 2002, vol. 6, no 3, pp. 87-107. ISSN 10943501. URL: <http://llt.msu.edu/vol6num3/pdf/brandl.pdf>.
- [2] BRINKERHOFF, R. O., APKING, A. M. *High impact learning: strategies for leveraging business results from training*. Perseus, 2001, 241 p. ISBN 0738205389.
- [3] DARN, S. *Content and language integrated learning* [online]. 4.1.2008 [cit. 2008-10-16], URL, <http://www.teachingenglish.org.uk/think/methodology/clil.shtml>.
- [4] LUCKIN, R., AKASS, J., COOK, J., DAY, P., ECCLESFIELD N., GARNETT, F., GOULD, M., HAMILTON, T., WHITWORTH, A. Learner-Generated Contexts: sustainable learning pathways through open content. *OpenLearn: Researching open content in education*, 2007, pp. 90-94.
- [5] MARSH, D., LANGÉ, G. *Using languages to learn and learning to use languages*. TIE CLIL. Jyväskylä & Milan 2000.
- [6] TIPPELT, R., ARMORÓS, A. *Theory and practice of the project based method*. Cologne, 2004. ISBN 3-937 235-27-2.
- [7] URL: <http://www.video.muni.cz/>.

Dovednost poslech s porozuměním je základní klíčový element pro zdárnou jazykovou akvizici. Srovnáme-li ostatní jazykové dovednosti jako je čtení, psaní a mluvení, je to právě poslech, který vystupuje jako jedna z nejvíce používaných dovedností. Snahou všech studentů cizích jazyků je bezpochyby přiblížení se k úrovni téměř absolutního porozumění. Dosažení této úrovně vyžaduje čas a nemalé úsilí v podobě aktivního přístupu ke studiu jazykové dovednosti poslechu s porozuměním. Tento článek se věnuje významu a úloze této dovednosti, seznamuje s teoretickými východisky, představuje dílčí strategie a úlohu pedagoga. Zároveň popisuje jednotlivé metody a v závěru zmiňuje aktivity pro zlepšení poslechové dovednosti.

1. Teoretická východiska pro dovednost poslech s porozuměním

Za jednu z nejvýznamnějších osobností zabývajících se touto problematikou je považován Krashen (1982), který tvrdí že poslech s porozuměním je klíčovým faktorem pro úspěšnou jazykovou akvizici a tedy zaujímá přední místo při studiu cizích jazyků.

Buck (2001) definuje poslech jako schopnost identifikovat a porozumět tomu, co v podobě mluveného slova přijímáme od ostatních. Tento poměrně složitý proces zahrnuje především porozumění přízvuku, gramatice, slovní zásobě a celkovému obsahu zprávy či sdělení. Studenti by postupně měli dosáhnout úrovně, při které budou bez větších problémů schopni porozumět těmto čtyřem prvkům zároveň. Helgesen a Brown (1994) pracují s termínem aktivní poslech, porozumění je definováno jako pochopení celkového obsahu zprávy a je charakterizováno jako akt empatického porozumění mluvčímu. Field (2009) definuje poslech jako aktivní proces, při kterém studenti využívají predikci, hypotézy, zpětnou kontrolu a opakování. Pedagog se snaží prezentovat konkrétní poslechová cvičení tak, aby se studenti stali aktivními posluchači, kteří mají vypěstovaný tzv. vnitřní hlas.

Poslech je klíčový prvek v kvalifikovaném jazykovém výkonu a od něj se odvíjí i schopnost komunikace a reakce na dané podněty. Během dne je poslech užíván téměř dvakrát více než mluvení a čtyřikrát až pětkrát více než čtení či psaní (Flowerdew, 1995). Poslech přesto vystupuje jako jeden z nejvíce složitých procesů v celé jazykové akvizici. Úloha a význam poslechu v rámci komunikace je v jazykové akvizici neoddiskutovatelná (Morley, 1992). Poslech je náročná dovednost, vzhledem ke komplexnosti celého procesu, ve kterém vystupují dílčí prvky v podobě studentů, mluvčího a obsahu zprávy (Littlewood, 1984).

1.1 Význam a úloha poslechu

Efektivita a úspěšnost studia cizích jazyků prioritně vychází z klíčové dovednosti poslech s porozuměním. Vstup v podobě mluveného projevu slouží jako základ pro jazykovou akvizici a umožňuje posluchačům interakci v rámci mluvené komunikace. Obecně lze říci, že poslechová dovednost je ta první, kterou si i v mateřském jazyce osvojujeme. Poskytuje základ pro všechny aspekty jazyka a hraje životně důležitou roli v procesu komunikace.

Dle Harvey a Goudvis (2000) je poslech základní jazykovou dovedností. Je to prostředek, pomocí něhož dochází k získávání informací, rozvoji vzdělání a porozumění okolnímu světu. V současné době převažuje masová komunikace, která má většinou ústní podobu.

V souvislosti s rozvojem studia cizích jazyků teoretické přístupy identifikují zvýšenou potřebu právě procesu porozumění. Poslech je svým způsobem nehmateľný a je poměrně obtížně popsateľný. Morley (1992) tvrdí, že posluchači musí být schopni rozlišovat mezi zvuky a porozumět slovní zásobě, gramatickým strukturám, zvládat intonaci a interpretovat informace získané od mluvčího. Poslech je tedy komplexní a aktivní proces interpretace, při kterém posluchači spojují to, co slyší, s tím, co již znají.

Na základě teorie akvizice cizího jazyka je jazykový vstup nejdůležitější podmínkou veškeré jazykové akvizice. Poslech zde vystupuje jako základní stavební kámen, hraje klíčovou roli při jazykové akvizici a vývoji jazykové dovednosti studenta. Krashen (1982) tvrdí, že lidé si osvojují cizí jazyk prostřednictvím porozumění informacím v jazyku, který je obklopuje. Jazykové akvizice je dosaženo prostřednictvím přijmutí srozumitelného vstupu a právě poslechová dovednost je kritickým komponentem pro získání tohoto vstupu. Vzhledem k významu této dovednosti je žádoucí využívat efektivní poslechové strategie, které umožňují studentům přiblížit své znalosti potřebám reálné komunikace, se kterou se převážně setkávají mimo jazykovou učebnu.

Poslech je považován za nejdůležitější komponent při studiu cizího jazyka ze všech čtyř jazykových dovedností a zasluhuje si mimořádnou pozornost. Pedagogové by se měli aktivně věnovat procesům poslechu s porozuměním ve smyslu studia příslušných teorií a metodologií tak, aby zlepšili celkový výukový výstup. Zároveň kvalitním přístupem umožní studentům rozpoznat váhu této dovednosti. Z tohoto úhlu pohledu by měla mít výuka poslechu jasnou formu a strukturu. Studenti se nejdříve učí porozumět dílčím textovým pasážím, pedagogové postupují od rozlišování mezi výslovností souhlásek a samohlásek, následně se zaměřují na porozumění slovní zásoby, větám a celkovému rozhovoru. Od roku 1970 s rozvojem funkčních jazykových teorií byl kladen důraz především na výzkum jazykové funkčnosti ve společnosti. Jazykoví experti charakterizují jazyk jako komunikační nástroj nikoliv, jako izolovaný strukturální systém. Celkově výuka poslechu není vůbec jednoduchá, je ovlivňována celou řadou faktorů a vyžaduje dostatek času pro vlastní osvojení. Většina studentů se zaměřuje na celkové porozumění obsahu, čímž se samozřejmě rozvíjí komunikační dovednost v podobě výstupu, který je pak současně vstupem pro poslech ve třídě s ostatními studenty.

Dovednost poslech s porozuměním je komplexní dovednost, která potřebuje důkladnou přípravu. Tím, že jsou studenti učeni dovednosti poslech, jsou jim poskytnuty znalosti, s jejichž pomocí mohou úspěšně zvládat poslechové úkoly zároveň jsou motivováni k získání kontroly nad vlastním studiem, Field (2009). Poslech s porozuměním je základem celkového jazykového studia, navíc úroveň poslechu ovlivňuje kapacitu dalších jazykových dovedností jako je mluvení, čtení a psaní.

1.2 Charakteristika dovednosti poslech s porozuměním

Přestože je dovednost poslech s porozuměním označována celou řadou přístupů jako pasivní schopnost, jedná se o velice aktivní proces výběru, shromažďování a interpretování informací z audiovizuálních materiálů (Brown, 2007). Většina charakteristik definujících proces poslechu s porozuměním vychází z výzkumu rozvoje mateřského jazyka. V rámci systému poslechu existuje celá řada postupů, přičemž tyto techniky nemusí probíhat až po skončení vlastního poslechu, ale mohou se vyskytnout simultánně, v rychlém sledu nebo jako zpětná vazba.

Studenti při nábívu poslechové dovednosti vychází z následujícího (Brown, 2007):

1. Získávají informace o dané problematice.
2. Ukládají si tyto informace do své krátkodobé paměti.
3. Pokouší se organizovat informace, které identifikují dle typu mluvené události (konverzace, prezentace atd.) a funkce zprávy (přesvědčování, informování, požadavek).
4. Předpovídají informační očekávání, která jsou zahrnutá ve zprávě.
5. Určují význam zprávy.
6. Kontrolují, zda zprávě porozuměli.

Strategie poslechu s porozuměním

Poslechové strategie se dělí podle toho, jakým způsobem posluchač pracuje se vstupem. Strategie ze shora dolů jsou strategiemi základními, při kterých student poslouchá témata z okolního prostředí. Tyto okolní znalostní faktory a očekávání pomáhají posluchači interpretovat to, co slyšel, a předpovídat možné skutečnosti, které budou uvedeny. Tyto strategie zahrnují především:

- poslech pro získání obecné představy,
- předpovídání,
- dedukce,
- shrnutí,

Vedle strategie ze shora dolů existuje strategie od spodu nahoru, které zahrnují následující:

- poslech pro získání speciálních detailů,
- identifikace neznámých informací,
- rozpoznání typů nových výrazů, ustálených spojení,

Poslech s porozuměním je interaktivní, interpretativní proces, ve kterém posluchači využívají lingvistické znalosti pro porozumění přijímaného vstupu. Posluchači zároveň používají meta-kognitivní a kognitivní strategie pro zjednodušení porozumění a zefektivnění celého procesu. Metakognitivní strategie jsou důležité především z pohledu regulace a řízení procesu učení (Richards, Renandya, 2002). Užití kognitivní strategie pomáhá studentům efektivně využívat studijní materiály a specifické techniky pro jednotlivé poslechové úkoly. Snahou všech pedagogů je kultivovat poslechovou dovednost. Řada posluchačů se soustřeďuje především na gramatiku a slovní zásobu, ale většinou pak mají omezenou schopnost použití a aplikování těchto znalostí v reálné komunikační strategii. Pro studenty je z počátku obtížné nejen porozumět konverzaci a diskuzím, ale i smysluplně vyjádřit své vlastní myšlenkové pochody v cizím jazyce.

2. Významné faktory poslechu

Poslech musí být vždy relevantní. Studenti poslouchají s konkrétním cílem a poslech informací by měl být jednoznačně zajímavý. Kvalitní poslechové materiály udrží motivaci a pozornost studentů. Studenti by měli být schopni identifikovat hlavní myšlenku, podpůrné detaily, problémy s neporozuměním a následně požádat o vyjasnění. Materiály by měly být koncipovány zásadně autentické a reálné. Je důležité, aby jazyk odrážel reálnou diskuzi, zahrnující citové zabarvení, parafrázování a rozdílné přízvuky. Poslech by měl být srozumitelný, není potřeba ho výrazně modifikovat, zjednodušovat či upravovat pro danou úroveň. Použití

autentického materiálu jako je video, audio, televizní a rádiové vysílání přispívá ke zvýšení kvality poslechové dovednosti.

Poslech je komplexní interaktivní psychologický proces porozumění cizímu jazyku. Přesto v rámci tohoto procesu nestačí jednoduše pochopit význam a dekodovat zprávy, ale také zahrnuje kombinaci dekodování procesu zprávy s vlastní pochopením významu (Ur, 1984).

2.1 Faktory ovlivňující poslechovou dovednost

Přístup studentů k dovednosti poslech s porozuměním je především ovlivněn jejich osobním pohledem na dané jazykové studium. Většina jazykových kurzů a vzdělávání klade poněkud menší důraz na rozvoj dovednosti poslech s porozuměním, vzhledem k tomu, že tato dovednost je jedna z nejnáročnějších. Ostatní dovednosti v podobě psaní či čtení nečiní studentům přílišné problémy a výsledky testování jsou v porovnání s poslechem většinou lepší. Pro řadu studentů pak poslech může vystupovat i s nižší úrovní praktické hodnoty. Tyto faktory pak mají přímý dopad na studentovu ochotu poslouchat. Mnoho studentů má všeobecně malou sebedůvěru při ústním projevu a většinou zastávají obranný a defenzivní postoj. Ve třídě pedagog samozřejmě vyžaduje aktivní účast studentů, ideální je malá skupinka, ve které je možné povzbuzovat sebedůvěru takových studentů, kteří jsou nervózní a diskuze či konverzace je pro ně velmi náročným úkolem. Významný faktor, který kvalitu poslechové dovednosti jednoznačně snižuje, je především stres, který na studenty působí při jejich celkové snaze o jazykovou akvizici.

Dle Trudgill (2001) je jazyk jako zrcadlo, které odráží národní kulturu mluvčích. Jazyk samozřejmě nemůže existovat bez kultury, kultura je pak definována jako to, co si společnost myslí, jak se chová, jazyk vystupuje jako odraz myšlenky ve společnosti. Jazyk je kulturou přenášen a vyjadřuje myšlenky lidí. Kultura je tedy zakomponována v jednoduchém aktu jako je jazyk, který je neoddělitelnou částí společnosti, ve které žijeme.

Studium cizího jazyka je ovlivňováno konkrétní jazykovou zkušeností. Pokud jsou kulturní odlišnosti mezi vlastní kulturou a tomu čemu se v cizím jazyku učíme výrazné, studenti mohou tuto skutečnost vnímat jako určitou bariéru. Pro pedagogy z toho tedy vyplývá, že odstranění bariér je důležitou součástí kultury výuky a tedy i důležitý aspekt celého procesu jazykového určení. Význam lingvistické komunikace vedle kulturního vlastnictví může silně ovlivnit formulování myšlenek studenta. Kulturní učení pak má přímou vazbu na mezikulturní komunikaci. Pokud studenti porozumí kultuře cílového jazyka tak, jak je jazyk užíván pro vyjádření myšlenek, chování a zvyků společnosti, mají z velké části vyhráno. Velká péče by měla být věnována výběru poslechového materiálu. Materiály spojené s např. britskou a americkou kulturní znalostí mají důležitý význam, neboť studenti tak mohou rozvíjet své myšlení a interkulturní povědomí v širším rozsahu.

Snahou je vždy studenty motivovat a povzbuzovat. Zároveň je důležité monitorovat jejich pokrok při studiu. Pokud jsou studenti dobře motivováni, jejich nadšení a zapálení roste, aktivně se účastní aktivit ve třídě. Velmi důležitá je také komunikace mezi učitelem a studentem, měla by být co nejčastější a méně formálnější, zároveň by se měla snižovat sociální vzdálenost mezi učitelem a studentem. Je třeba vycházet z kvalitních plánů, individuálních přístupů a povzbuzování tak, aby byla převzata iniciativa a zároveň zachována osobní autonomie.

2.2 Výukový model poslechu

Výukový model poslechu s porozuměním má tři základní fáze. Fáze první je označována jako přípravná, fáze druhá je vlastní poslechová aktivita ve třídě a fáze třetí je představována

aktivitami po poslechu. Během těchto třech fází učitelé určují studijní cíle, obsah výuky a stanovují klíčové výukové aktivity.

Aktivity před poslechem:

V rámci přípravné fáze učitel pracuje především s následujícími skutečnostmi:

- Volí téma poslechu, většinou v reakci na aktuální dění, vývoj v souladu s plány výuky.
- Definuje potřebné lingvistické či znalostní pozadí.
- Určí, zdali je třeba pracovat s textem směrem od shora dolů (zaměřit se na celkový význam) nebo od spodu na horu (zaměřit se na slova, fráze, slovní spojení).
- Určuje konkrétní úkoly vyplývající z daného poslechu.
- Poskytuje zpětnou vazbu v podobě čtecího textu či společné diskuze.

Před zahájením poslechu:

V první řadě je žádoucí seznámit studenty s tématem poslechové aktivity a zmapovat, co o dané problematice již vědí. Výhodné je využívání metody brainstormingu a diskuze na základě daného poslechu. Poté je důležité poskytnout nezbytné informace a představit novou slovní zásobu, kterou studenti budou potřebovat pro vlastní poslechovou aktivitu.

Aktivity v průběhu poslechu:

Aktivity v průběhu poslechu mají přímou spojitost s daným poslechovým textem a studenti je vypracovávají během nebo okamžitě po poslechu. Při plánování poslechové aktivity se vychází z následujících kroků:

- identifikovat důležité komponenty poslechu,
- povzbuzovat studenty k porozumění,
- formulovat vhodné otázky vztahující se ke klíčovým informacím daného textu,
- organizovat činnosti pro správné nasměrování posluchače na text,
- zkombinovat celkové aktivity jako je například: získávání hlavní myšlenky, tématu atd.
- poskytovat okamžitou zpětnou vazbu kdykoliv je to možné,
- podněcovat studenty pro hledání správných odpovědí.

Doporučuje se připravit odpovědní arch a studenty přesně seznámit s daným úkolem. Většinou se pak zaměřují na konkrétní detaily nebo obsah či emoční tón jako je radost, překvapení či naštvanost. Dále by studenti měli být informováni, zda budou mít po poslechu ještě čas na dovyplnění a utřídění si hlavních myšlenek.

Aktivity po poslechu

Do této skupiny aktivit je možné řadit otázky vztahující se k poslechu, které mohou být buď napsány na tabuli, nebo studentům sděleny ústně. Studenti jsou stimulováni k tomu, aby dobrovolně hovořili a aktivně se podíleli na zodpovězení daných otázek. Je důležité brát v úvahu následující:

- Studenti srovnávají své poznámky a diskutují ve dvojicích či malých skupinkách o daném úkolu.
- Studenti by měli být povzbuzováni k odpovědím na základě poslechnutého textu. Snahou je také získávat od studentů jejich názor, zda souhlasí s názorem představeným v textu atp.

- Studenti mají na tabuli shrnuty hlavní body a hlavní linie poslechu, které následně srovnávají s těmi, které jsou představeny ze strany učitele.
- Pedagog ohodnocuje úroveň porozumění v konkrétních oblastech.
- Pedagog hodnotí, zda použité strategie byly vhodné pro daný úkol, vystupuje zde i snaha o modifikování strategií v případě nezbytnosti.

Zlepšování dovednosti poslechu vyžaduje aktivní angažovanost, pedagog pomáhá studentům rozvíjet jejich schopnosti a sebedůvěru tak, aby zvládli komunikační situace, se kterými se mohou setkat nejen ve třídě. Tímto způsobem se studentům poskytuje sebedůvěra pro vytvoření komunikační dovednosti ve třídě. Doporučují se takové aktivity, které by přispěly ke zlepšení znalostí o daném tématu a pomohly by studentům rozšířit a osvojit si novou slovní zásobu. Na závěr je možné diskutovat s celou skupinou a motivovat ji ke zvládnutí písemného úkolu. Tyto aktivity by měly přispět ke zhodnocení procesu poslechu a vlastní efektivity. Učitel by měl následně studenty povzbuzovat k procvičování jazyka i mimo učebnu.

Předpovídání a užívání neverbální nápodoby jsou příkladové strategie, které zvyšují šance na úspěšný poslech. Například využití videa může pomoci studentům rozvinout kognitivní strategie. Studentům může být představen poslech bez zvuku, mohou předpovídat to, co uslyší, tvořit otázky a hledat odpovědi, zjišťovat vzájemnou interakci, následně promítnutí se zvukem jim pak umožní potvrzení či vyvrácení vlastních hypotéz.

Před a po poslechové aktivitě by měly pomoci studentům zaměřit svou pozornost na konkrétní poslechový úkol, odhadnout přesně to, co potřebují k úspěchu a přesunout jejich poslechové dovednosti mimo třídu.

Typy poslechových aktivit

Existuje řada aktivit, které je možno využít pro rozvoj dovednosti poslechu s porozuměním. Krashen (1982) je definuje následovně:

1. **Odpovídání:** Posluchač odpovídá fyzicky na otázky k tématu, které jsou součástí poslechového textu nebo jsou následně předloženy.
2. **Výběr:** Posluchač vybírá z alternativ jako jsou obrázky, předměty a odpovědi.
3. **Transfer:** Posluchači přesouvají informace z poslechového úkolu do reálné podoby kreslení cesty na mapu, vyplňování grafu.
4. **Zvažování:** Posluchači si zaznamenávají informace nebo vytváří celkový přehled.
5. **Rozšiřování:** Posluchači pokračují v daném příběhu, rozvíjí myšlenky a řeší problémy.
6. **Překládání:** Posluchači opakují a překládají zprávy.
7. **Modelování:** Posluchači provádějí podobné úkoly, dávají instrukce ostatním studentům a po poslechu vše modelují.
8. **Konverzace:** Posluchač je aktivním účastníkem konverzace.

Pomáhat studentům rozvíjet schopnosti poslechu s porozuměním je do určité míry výzva pro každého pedagoga. Jak ze strany učitele, tak ze strany studenta se vyžaduje aktivní přístup vzhledem ke kritické roli poslechu nejen v komunikaci, ale také v jazykové akvizici. Znalosti faktorů, které poslech ovlivňují, umožní učitelům vybrat či vytvořit takové poslechové texty a aktivity, které jsou pro studenty přínosné. Učitelé poté musí tyto aktivity integrovat do dalších dovedností jako je mluvení, čtení a psaní.

Pro zkvalitnění poslechu se doporučuje následující:

1. Osvojovat si užitečné idiomatické vazby.
2. Osvojovat si běžné vazby a spojení, testovat slovní zásobu a poslechovou dovednost každý den.
3. Procvičovat odpovědi v reálných konverzacích.
4. Poslouchat v maximální míře.
5. Opakovat a procházet slovní zásobu.
6. Porozumět výrazům a slovním spojením, jakož i celkovému kontextu.

2.3 Úloha učitele a studenta

V procesu výuky cizích jazyků je důležitý postoj pedagoga a studenta. Pedagogové by neměli vystupovat v dominantním postavení mluvčího před třídou, ale měli by se naopak přibližovat studentům a snažit se je co nejvíce pochopit. Studenti na druhé straně by se neměli schovávat za tichou fasádou své role v podobě pasivního přijímání informací. Učitelé by pak měli studentům poskytnout vhodné nástroje a příležitosti pro celkové procvičování a aplikování nově získaných znalostí. Zároveň by měli spíše vystupovat v roli mentorů, kteří pomáhají studentům aktivně interpretovat a organizovat získávání nových informací. Studenti se stávají více aktivnějšími účastníky procesu učení a jsou povzbuzováni k tomu, aby se aktivně podíleli na studiu, než aby vystupovat v roli pasivních příjemců (Brown, 2007).

Podle výukových teorií se studenti stávají aktivnějšími konstruktéry znalostí tím, že identifikují problémy, vytvářejí a potvrzují hypotézy. V tomto procesu se pak studenti seznamují s novými znalostními strukturami, získávají znalosti prostřednictvím zkušeností a příležitostí, ve třídě mají větší snahu pro dotazování a diskuzi. Studenti by měli používat veškeré dostupné znalosti prostřednictvím vzájemné interakce s ostatními v rámci společné práce.

3. Výukové metody pro dovednost poslech s porozuměním

Studium cizího jazyka vychází ze dvou klíčových faktorů: jazykového učení a jazykové akvizice (Krashen, 1985). **Jazykové učení** se vztahuje na studium cizího jazyka cíleně se zaměřením na výslovnost, gramatiku a slovní zásobu. **Jazyková akvizice** je proces, ke kterému dohází od dětství při osvojování si mateřského jazyka. Mateřský jazyk je získáván prostřednictvím přirozené jazykové akvizice. Krashen (1985) zdůrazňuje, že jazyková akvizice je efektivnější než jazykové učení, neboť v jazykové akvizici se studenti učí používat druhý jazyk pro vyjádření myšlenek v rámci komunikativních dovedností.

Při výuce dovednosti poslechu s porozuměním je důležité studentům pomáhat rozvíjet schopnost porozumění tak, aby docházelo k celkovému zkvalitňování a zlepšování. Teoretici uvádějí **pět základních stadií**, kterými studenti postupně procházejí. V první fázi se jedná o poslech série zvuků, které jsou představovány studentům, v této fázi nejsou schopni porozumět celému obsahu, učitelé by měli studenty povzbuzovat k častému poslechu tak, aby si postupně vytvořili instinktivní návyk výslovnosti a intonace v daném cizím jazyce. Tato fáze je velmi důležitá, protože si studenti od prvopočátku zažijí správné návyky výslovnosti a postupně na tento základ mohou navazovat. Ve druhé fázi jsou studenti schopni rozpoznat izolovaná slova i význam těch méně náročných slov. V tomto bodě jsou studenti schopni oddělovat nová slova, pedagogové by je měli dále povzbuzovat k tomu, aby se zároveň pokoušeli odhadnout význam nových slov v kontextu. Ve fázi třetí, studenti rozpoznávají fráze a věty z jazykového toku, přesto jsou v porozumění daného tématu do určité míry omezeni. Učitelé

by se měli soustředit na kultivování schopností studentů porozumět větám nebo obsahu celých pasáží. Čtvrté stadium nastupuje, když jsou studenti schopni rozeznat věty v jazykovém toku, znají jejich kompilace a jsou schopni srozumitelně pochopit celý obsah. Zde se studenti většinou potýkají s nedostatkem slovní zásoby vztahující se ke konkrétnímu poslechovému textu. Přesto se doporučuje připravovat takové nahrávky, které jsou pro studenty neznámé ve smyslu tématu a nové slovní zásoby. Studenti se pokouší odhadnout jejich význam, a tím si rozšiřují slovní zásobu a svou schopnost predikce významu. V rámci páté fáze studenti obecně rozumí většině mluveného textu. Přestože bylo dosaženo této fáze, rozvoj poslechové schopnosti dále pokračuje, neboť pokud by studium ustálo na této úrovni, mohlo by se stát, že se posluchač může vrátit zpátky na úroveň nižší.

Naučit studenty dovednosti poslechu je pro pedagogy jeden z nejnáročnějších úkolů. Tato skutečnost je dána tím, že úspěšné zvládnutí jazykové dovednosti poslech je získávána postupně časem a vyžaduje spoustu praxe. Nároky, se kterými tato dovednost vystupuje, jsou většinou pro studenty frustrující, protože zde nejsou žádná přesná pravidla jako například v gramatice. Brown (1994) identifikuje 17 poslechových mikrodovedností. Pro začátečníky je nejdůležitější poslechovou dovedností rozeznání výslovnosti, intonace a jazykového toku. Studenti tedy potřebují získat schopnosti pro identifikaci hlavních informací. Následně, když mají osvojenou rozeznávací schopnost, mohou vybírat a analyzovat význam poslouchaného textu a snadno pochopí hlavní obsah. Ve výukovém procesu by učitelé měli kultivovat schopnosti studenta pro výběr hlavních informací a instruovat studenty tak, aby pochopili obecný význam poslechu jako celku. Studenti ve třídě intenzivně poslouchají tak, aby pochopili význam celé pasáže a mohli shrnout klíčové body a hlavní informace. Prediktivní schopnosti jsou z mikrodovedností extrémně významné. Při každodenní komunikaci lidé postupně provádí nevědomé předpovědi o tom, co mluvčí zřejmě řekne a tyto predikce jsou vytvářeny na základě jejich základní znalosti kontextu textu. Schopnosti předpovídání mají celou řadu aspektů. V rámci předposlechového tréninku pedagogové tvoří otázky, které jsou spojeny s poslechovým materiálem nebo mohou dále představit relevantní pozadí znalostí tak, aby objasnili myšlenky studenta. Schopnost odhadnout význam slov je také důležitou mikroposlechovou dovedností. Studenti se běžně snaží porozumět každému použitému slovu, mohou odhadnout význam nových slov dle tématu a získávat další porozumění lingvistického prvku. Dále by studenti měli poslouchat rozdílné úrovně cizího jazyka tak, aby byli vystaveni přirozenému, živému a bohatému jazyku v podobě poslechu rádia, televize, písni, sledování filmů s titulky atp. Tímto způsobem je možné u studentů zvyšovat jejich nadšení, kultivovat poslechový záměr a dosáhnout cíle úspěšné jazykové akvizice.

3.1 Intenzivní a extenzivní poslech

Intenzivní poslech po studentech vyžaduje, aby porozuměli celkovému významu diskuze a následně každému slovu a větě. Obecně intenzivní poslech vyžaduje poslouchat text několikrát nebo jej rozdělit do několika odstavců a vět tak, aby porozumění jednotlivým částím bylo snazší. Naproti tomu extenzivní poslech nevyžaduje po studentech porozumět každé větě a slovu. Namísto toho jsou studenti povzbuzováni odhadnout spíše význam poslechového textu. Klíčovým bodem poslechu je porozumění obsahu, cílem intenzivního poslechu je tedy osvojení si základní poslechové dovednosti. Zatímco extenzivní poslech by měl být koncipován ke zlepšení celkových poslechových schopností. Ve zdokonalování poslechové dovednosti jak intenzivního, tak extenzivního poslechu by se měli kombinovat základní dovednosti studentů, rozvíjet produktivní poslechové návyky aktivního přemýšlení a schopnosti porozumění textu.

Pedagogové by měli povzbuzovat studenty k větší angažovanosti do intenzivního poslechu ve třídě, ve smyslu porozumění obecného významu, seznámení se s výslovnostními principy, intonací a změnami v jazykové plynulosti. V rámci vnějších aktivit mimo třídu studenti potřebují být zahrnuti do intenzivního poslechu, což vyžaduje porozumění obecnému významu, výslovnosti, intonaci a změnám jazykového toku. V aktivitách mimo třídu studenti potřebují být součástí extenzivního poslechu, mnoha různých variant jazykového fenoménu a získávat více znalostí prostřednictvím televizního vysílání, rádia, internetu. Poslech by měl obecně zahrnovat aspekty každodenního života, společnosti a vědy. Učitelé by měli přispívat k vytvoření vhodného jazykového prostředí, které stimuluje zájmy studentů a zvyšuje nadšení pro studium.

3.2 Kombinace poslechových dovedností s ostatními

Teoretické přístupy doporučují využívat pro výuku dovedností poslechu i kombinaci ostatních dovedností jako čtení a mluvení. Pro zlepšení poslechových dovedností je dobré poslouchat konkrétní čtený text, studenti pak dále potřebují procvičovat hlasité čtení ve třídě. Při těchto aktivitách dochází k velmi užitečné kombinaci poslechu a čtení navzájem. Posluchači by měli být aktivně zahrnuti do procesu produkce jazyka vyšší kvality, pokud chtějí zlepšovat svou jazykovou úroveň. Podobně je velmi účelná kombinace poslechu a psaní. Studenti odpovídají na otázky v písemné podobě po poslechu formy mluvené. Je důležité vycházet z myšlenky, že dobrý poslech vyžaduje pochopení daného materiálu jako celku spíše než zaměření se na přesné detaily. Učitelé by měli kombinovat poslechové aktivity s mluveným projevem, neboť dochází k tomu, že posluchači ztrácí informační zdroj bez mluvení, mluvení ztrácí cíle bez řádného poslechu a výsledkem je nízká úroveň komunikační schopnosti. Poslech a mluvení jsou navzájem úzce provázány a navzájem se ovlivňují. Je důležité posílit poslech prostřednictvím mluvení a zlepšit mluvení prostřednictvím poslechu. Studenti potřebují následně po poslechové aktivitě znovu diskutovat o tématu, které právě slyšeli tak, aby syntetizovali svá porozumění. Tímto způsobem se učí kombinovat poslech s mluvením. Důležité je, aby po každém poslechu došlo k výměně názorů mezi studenty a učitelem v daném tématu, neboť tím se právě zlepšuje celkový proces komunikace. Prostřednictvím rozmanitosti jednotlivých dovedností, poslech - čtení a poslech - mluvení, studenti mohou posilovat své jazykové schopnosti a zvyšovat motivaci a současně zlepšovat studijní efektivitu.

Počet hodin poslechu by měl být maximální. Poslech je základ jazykového studia, proto by měl zaujímat prominentní místo ve studijním plánu, studenti by pak měli tyto hodiny využívat v maximální míře. Samostudium a domácí příprava hraje velmi důležitou roli ve vlastní přípravě studentů.

3.3 Aktivity zlepšující poslechové dovednosti

1. Poslech písní v cílovém jazyce

Nejdříve si poslechněte píseň, bez textu, následně je dobré srovnat, čemu jste nerozuměli s originálem. Poslouchejte, dokud nebudete všemu rozumět. Primární úlohou je zachycení hlavní myšlenky. Nezaměřujte se na detaily. Následně sepište sumář hlavních myšlenek. Srovnajte to, co jste napsali s tím, jaká je původní idea písně.

2. Poslech televize a novinových zpráv

Velmi užitečným pomocníkem při studiu cizího jazyka je sledování zpráv v originále. Je žádoucí, aby se studenti zaměřili na detaily a na otázky co, kdy, kde, proč. Snahou je nalézt odpovědi na specifické detaily, jakož i na obecnou strukturu zprávy. Pokud porozumění není

dobré, je žádoucí přehrát zprávu ještě jednou. Při druhém poslechu již bude celá řada věcí jasnější. Poslech zpráv je neodmyslitelným zdrojem informací, zároveň novinové zprávy jsou ideálním studijním materiálem, neboť jsou velmi dobře přístupné a ve většině případů mohou poslechu předcházet. Předtím než začnete poslouchat zprávy v cizím jazyce, následující aktivity by pomohly usnadnit poslechovou dovednost:

1. Sledujte zprávy ve svém mateřském jazyce.
2. Čtěte noviny ve vlastním jazyce (sledujte titulky, pokud se jedná o zajímavou zprávu, přečtěte si ji pečlivě).
3. Diskutujte o nejnovějších zprávách s přáteli.

V rámci poslechových aktivit je možné se zaměřit na následující:

- a) **Předpovědi** – před poslechem vyberte jedno nebo dvě témata (sport, média, vzdělání, politika, hudba, sociální problémy) které vás zajímají. Předpovídejte, co uslyšíte. Poté poslouchejte vybrané prvky a zkontrolujte si své předpovědi.
- b) **Zaznamenávání slovní zásoby** – účelné je si zavést sešit na zapisování nové slovní zásoby a neustále ji opakovat. Tímto způsobem je možné rozvíjet slovní zásobu na konkrétní téma. Budete vědět, která slova a slovní spojení se objeví v určitém kontextu.

3. Sledování filmů v cílovém jazyce

Jedním z velmi užitečných nástrojů je především sledování filmů. Při prvním přehrání je možné sledovat film pro zábavu, v rámci druhého je důležité se zaměřit na konkrétní detaily. Doporučuje se pracovat s filmem či dílčí scénou postupně, dokud se neporozumí detailně všem dialogům. Pokud je film náročný či mluvený projev je velmi rychlý, je vhodné využít titulky. Cílem je komplexní pochopení, o čem byla daná scéna a zápletky, kdo byly hlavní postavy.

4. Poslech rádia

Naladíte si dostupnou rádiovou stanici. Poslouchejte tak, abyste rozuměli jednotlivým detailům, vaším cílem by mělo být opět porozumění hlavní myšlenky a dílčím informacím. Před tím, než budete poslouchat rádio, podívejte se na televizní zprávy či do novin, abyste se seznámili s většinou daného tématu, tím máte větší šanci, že všemu porozumíte. Je dobré se zaměřit na kolokviální a ustálené výrazy.

5. Kontakt s rodilými mluvčími

Při studiu cizího jazyka hraje klíčovou roli především rodilý mluvčí, neboť představuje skvělý způsob, jak se učit porozumět mluvenému slovu v cizím jazyce od samého počátku. Samozřejmě každý student se maximálně snaží o to, aby jeho schopnost porozumět cizímu jazyku byla komplexní a přirozená. Snažte se kontaktovat rodilé mluvčí z důvodu možnosti procvičování cizího jazyka. Pozor však na přemíru vašeho snažení, neboť ne každý je ochoten se věnovat výuce a opravování studentů ve volném čase. Pořídte si slovníček, do kterého zapisujete veškeré nové výrazy pro snadnější akvizici. Když hovoříte s rodilým mluvčím a zcela přesně nerozumíte, požádejte ho, aby daný výraz zopakoval, případně vyhláskoval a dané slovo vysvětlil.

Obecné poslechové cíle studenta jsou následující:

1. Rozlišovat výslovnost souhlásek a samohlásek v cizím jazyce.
2. Imitovat důraz a intonaci.

3. Zakomponovat cílovou slovní zásobu do diskuzí.
4. Zjišťovat význam slov v rámci studijní skupiny.
5. Poslouchat a reagovat na rodilé mluvčí z různých anglicky mluvících zemí.
6. Porozumět specifickým gramatickým prvkům a určit jejich význam.
7. Porozumět mluvenému jazyku ve specifických oblastech.
8. Zvyšovat slovní zásobu prostřednictvím různých komunikačních strategií.

Vedle aktivit, které zlepšují poslechové dovednosti, existují i další faktory, které naopak poslechové dovednosti omezují či významně snižují. Jedná se například o následující:

Hluk – vystupuje jako negativní faktor, snahou je minimalizovat jakékoliv vnější faktory ovlivňující poslech (zvonění mobilního telefonu, ruch ze silnice). Hluk z vnějšího prostředí výrazně snižuje kvalitu poslechu.

Vybavení – pro poslech by se mělo využívat nejen kvalitního vybavení, ale také kvalitní nahrávky nejlépe v digitální podobě. Výrazně pomáhají jednotlivé stopy při přehrávání a následném rozboru.

4. Závěr

Rozvoj poslechových dovedností by měl být záležitostí pokud možno příjemnou, nikoliv výrazným stresovým aktem z neporozumění druhé osobě. Čím více je cizí jazyk používán v každodenním životě, tím lepší bude porozumění mluvenému slovu v realitě. Osvojení si dovednosti poslech s porozuměním je záležitostí dlouhodobou, která vyžaduje maximální využívání jakýchkoliv dostupných poslechových materiálů. Nejdůležitější a nejtěžší při poslechové dovednosti je dosažení dobré úrovně porozumění a následně tuto úroveň aktivně udržovat.

Literatura:

- [1] BROWN, H. Douglas. *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. Pearson ESL, 2007, ISBN 0136127118, 569 s.
- [2] BUCK, Gary. *Assessing Listening*. Cambridge University Press, 2001, ISBN 052-1661-625, 288 s.
- [3] FLOWERDEW, John. *Academic Listening: Research Perspectives*. Cambridge University Press, 1995, ISBN 052-1455-510, 320 s.
- [4] FIELD, John. *Listening in the Language Classroom*. Cambridge University Press, 2009, ISBN 052-1685-702, 376 s.
- [5] HARVEY, Stephanie, GOUDVIS, Anne. *Strategies That Work: Teaching Comprehension to Enhance Understanding*. Stenhouse Publishers, 2000, ISBN 157-1103-104, 314 s.
- [6] KRASHEN, D. Stephen. *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Cambridge University Press, 1982, ISBN 0137100477, 304 s.
- [7] LITTLEWOOD, William. *Foreign and Second Language Learning: Language Acquisition Research and its Implications for the Classroom*. Cambridge University Press, 1984, ISBN 052-1274-869, 120 s.
- [8] MORLEY, Dave. *Television, Audiences and Cultural Studies*. Routledge, 1992, ISBN 041-5054-451, 336 s.
- [9] RICHARDS, C. Jack, RENANDYA, A., Willy. *Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice*. Cambridge University Press, 2002, ISBN 0521004403.
- [10] TRUDGILL, Peter. *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Penguin, 2001, ISBN 014-0289-216, 240 s.
- [11] UR, PENNY. *Teaching Listening Comprehension*. Cambridge University Press, 1984, ISBN 052-1287-812, 184 s.

Kapitoly o bezpečnosti

(Informativní recenze)

RECENZE

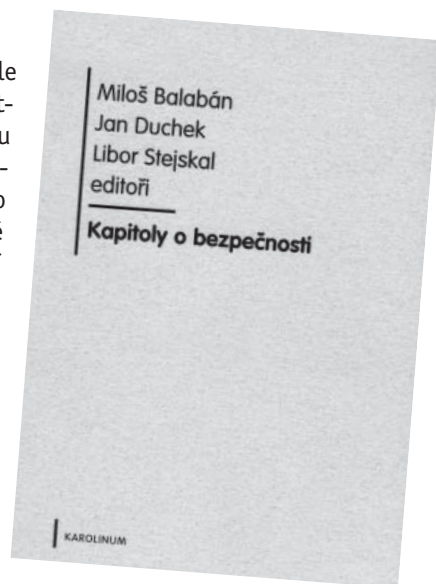
Balabán, M., Duchek, J., Stejskal, L.: Kapitoly o bezpečnosti. Karlova univerzita v Praze, nakladatelství Karolinum 2007, 430 stran.

O vážnosti světové bezpečnostní situace svědčí, že stále častěji vycházejí publikace o nejrůznějších bezpečnostních tématech. Většinou jsou analytického charakteru a ponejvíce se týkají terorismu. K nim nyní přibyla monografie spíše deskriptivního charakteru určená zvláště pro vysokoškoláky, tedy svým způsobem učebnice. Stejně tak může být zajímavá i pro ostatní čtenáře zajímající se o bezpečnostní problémy, kteří o tomto fenoménu chtějí získat komplexnější představu. K jejímu zpracování se z iniciativy Střediska bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd spojilo devatenáct našich bezpečnostních odborníků. V knize chtějí postihnout strukturu a vzájemné vazby bezpečnostního systému České republiky jako konkrétní podobu české bezpečnostní politiky.

Soubor monografických studií vychází z klíčové bezpečnostní problematiky, jíž je koncept a souvislosti bezpečnosti spolu s identifikací bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik. Jeden z textů, jehož autorem je Libor Stejskal, „hledá adekvátní současné vysvětlení pojmu bezpečnost a nastiňuje proces jeho sémantického a faktického proměňování, zejména s konceptem kodaňské školy, konceptem lidské bezpečnosti apod. Věnuje se moderním sociologickým náhledům na bezpečnost, na její roli a chápání v současné společnosti“. Na úvodní text navazuje kapitola Bezpečnost České republiky – legislativní a ekonomický kontext, v níž se pojednávají ústavní úprava zajišťování bezpečnosti ČR a strategické bezpečnostní dokumenty – Jiří Síla tu prokazuje, „jak složitý je přerod od starého chápání a analyzování bezpečnosti a dokumentů s tím spojených“. K této kapitole je trochu neorganicky připojen text o ekonomických aspektech fungování bezpečnostních systémů.

Centrální kapitola v rozsahu 160 stran se nazývá Bezpečnostní systém a jeho hlavní komponenty. Autoři se zabývají šesti složkami našeho bezpečnostního systému: ozbrojenými silami České republiky, Policií ČR, integrovaným záchranným systémem, zpravodajskými službami, obecní policií a záslužně i soukromými bezpečnostními službami, jejichž úloha byla dosud podceňována, a médií jsou obvykle zmiňovány jen v souvislosti s loupežnými přepadeními peněžních zásilek.

Samostatná pozornost je věnována mezinárodnímu zajištění bezpečnosti České republiky. Zabývá se Organizací Severoatlantické smlouvy, Evropskou unií, Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě a Organizací spojených národů s jejich bezpečnostními úkoly a strategiemi.

Ve srovnání s ostatními převážně deskriptivními kapitolami je do monografie zařazena i prognóza vývoje ve světě v horizontu roku 2020, což však je nutné přivítat pozitivně, protože prognózám se mnozí autoři monografií vyhýbají; v uvedené kapitole jsou predikovány hlavní trendy světového vývoje a hlavní aktéři bezpečnostní situace ve světě do konce druhé dekády tohoto století.

V přílohové části publikace se čtenáři mohou seznámit s právní úpravou zajišťování bezpečnosti, strukturou bezpečnostního systému České republiky a seznamem vybraných institucí a organizací zabývajících se bezpečností. Je tu trochu mimo kontext zařazena i zajímavá studie Zvýšení bezpečnosti v evropském prostoru – aktuální úkol bezpečnostní a obranné politiky v Evropské unii, která se zabývá problémem tzv. human security. Poslední příloha posuzuje možnosti realizace systému komplexního řízení v České republice, což je téma iniciativně rozpracovávané v Centru pro sociální a ekonomické strategie ještě před 11. zářím 2001.

- ar -

Text byl zpracován v rámci výzkumného úkolu MSM 0021620841.

Na působení v misi KFOR na Balkáně a ISAF/Enduring Freedom v Afghánistánu lze pohlížet z perspektivy zahraničně politických zájmů, ambicí a vojenských kapacit. Kosovo má z tohoto pohledu význam regionální, kde nasazení vojáků přímo souvisí s bezpečnostními zájmy Maďarska a České republiky. Afghánistán oproti tomu dnes představuje jeden z nejvýznamnějších bezpečnostních problémů celosvětového významu, potvrzený jasnou prioritou nové Obamovy administrativy. Je přirozené, že míra úspěšného angažování v jeho řešení přímo ovlivňuje pozici té či oné země.

Z tohoto pohledu jsou jasné ambice Polska stát se významným bezpečnostním hráčem. Polsko je navíc jako jediná země východního bloku společně s USA, Kanadou, Velkou Británií, Dánskem a Holandskem členem tzv. Group South – uskupením zemí angažujících se v bojových operacích v nejneklidnější zóně na jihu Afghánistánu. Polsko je bezkonkurenčně leaderem v proaliance nasazení v rámci všech členských zemí NATO z bývalého východního bloku. Česká republika pak představuje jakýsi „středník“ mezi Polskem a Maďarskem.

Smysl účasti všech tří zemí, které společně vstoupily před 10 lety do Aliance, na vojenských operacích NATO vystihl vrchní velitel aliančních sil v Evropě generál John Craddock: „Noví členové Aliance musí přispívat přidanou hodnotou, ne jen bezpečnost konzumovat.“ Po deseti letech je nutné konstatovat, že ačkoli všechny tři země získaly vstupem do Aliance stejné bezpečnostní záruky, stejným dílem se na zajišťování bezpečnosti nepodílejí. Nejde přitom o rozdílnost ve vojenských kapacitách, ale o rozdílnou politickou vůli se takto angažovat. Pokud by tento trend pokračoval, stal by se během několika let politicky neudržitelným. Je totiž jen těžko představitelné, že všechny členské země budou požívat stejných bezpečnostních garancí, navíc v případě zemí střední a východní Evropy nejlepších v jejich historii, a současně se odpovídající měrou na zajištění bezpečnosti nepodílet.

Jana Urbanovská

Mise nováčků po deseti letech členství v NATO

http://www.natoaktual.cz/mise-novacku-po-deseti-letech-clenstvi-v-nato-fn9-/na_analyzy.asp?c=A090504_090638_na_analyzy_m02 (4. 5. 2009)

PhDr. Zdeněk Vališ

Generálmajor in memoriam Bohumil Borecký

* 14. 7. 1891 Praha-Karlín

† 14. 10. 1954 Tajšet, SSSR

PERSONÁLIE

Za prvním sledem sovětských jednotek za druhé světové války přicházely na československé území speciální jednotky – SMERŠ [1] – zatýkající československé občany. První masové represe probíhaly na Podkarpatské Rusi, pokračovaly s postupem fronty na Slovensku a po 9. květnu 1945 i v Praze. Kromě takzvaných třídních nepřátel, kontrarevolucionářů, byla tehdy postižena i ruská emigrace, která zde po první světové válce našla azyl. [2] Jejich stopa se měla za pomoci prosovětských sil vymazat z československých dějin. Po únoru 1948 si Sovětský svaz již nemusel hrát na schovávanou a mohl si být jistý s československým „souhlasem“. Státní bezpečnost tehdy již sama a „otevřeně“ zatýkala některé další bývalé ruské emigranty i jiné osoby zajímavější NKVD. Mezi tyto mlýnské kameny se dostal i legionář a příslušník domácího odboje za druhé světové války plukovník Bohumil Borecký.

Po ukončení Českého reálného gymnázia v Novém Bydžově byl zaměstnán jako praktikant v místním pivovaru. V roce 1910 dobrovolně nastoupil vojenskou službu a absolvoval jednoroční důstojnickou školu 59. pěšího pluku arcivévody Ruinera v Salcburku (1910/1911). Po přeložení do zálohy působil jako učitel. V důsledku mobilizace nastoupil 27. července 1914 k 36. pěšímu pluku v Mladé Boleslavi, později byl přemístěn do Liberce, kde působil jako velitel čety při výcviku branců. Už 23. prosince 1914 odjel v hodnosti kadeta aspiranta (cestou povýšen na fähnricha – praporčíka) na ruskou frontu, kde převzal velení 5. roty a zúčastnil se bojů u Rychvaldu, Siari, Lekové i březnového útoku z Karpat.

Dne 11. března 1915 u Sokové padl do ruského zajetí a 5. července 1916 byl jako střelec zařazen do záložního praporu České družiny v Kyjevě. V říjnu byl předán s ostatními bývalými důstojníky pod pravomoc generála Jaroslava Červinky a zároveň do „učebné komandy“ vedené praporčíkem Sýkorou. Měsíc poté byl vybrán jako emisar pro nábor dobrovolníků a po odchodu učební komandy zůstal v Kyjevě u pontonového praporu. Na začátku ledna následujícího roku se dostal do Bělgorodu, odkud pak v červnu odjel na nábor dobrovolníků pro Čs. vojsko na Rusi a v podstatě se na této činnosti podílel až do ledna 1918, kdy byl jmenován mladším důstojníkem 8. roty 8. čs. střeleckého pluku „Slezského“. Od července zastával po celý příští rok funkci velitele roty, mezitím byl povýšen na kapitána. Velitelem 1. praporu byl jmenován 13. července 1919, v dubnu 1920 byl povýšen na majora řadové služby. Aktivně se zúčastnil bojů proti bolševikům na Sibiři. Koncem října 1918 se podílel na likvidaci dvojího povstání v Krasnojarsku. (Od 20. září 1918 jako velitel posádky v Krasnojarsku.) „Od 7. prosince

do 19. prosince 1918 na molebském závodě. Zúčastnil se nástupu na Kungur od 19. prosince 1918 do 6. ledna 1919. Ochrana úseku železniční dráhy Krilovo – Tajga. Boj u Macharovky 31. srpna 1919. Výprava do Jurievky od 3. července do 5. července 1919, do Tjuchtělu 25. – 26. srpna 1919 a 22. – 24. září 1919. Výprava ze stanice Rozdolnaja na cihelnu u Vladivostoku 8. července 1919, na stanici Jurgu Koounginské dráze 7. dubna do 9. dubna 1919. Velitelem účastku Innokeutěrska – Bělaja od 5. prosince 1919.“ [3]

Z Vladivostoku odjel 6. června 1920 s 29. transportem čs. legií v Rusku na lodi M. S. Dollar do Kanady, odkud 17. července pokračoval na lodi Belgio, 24. července přistál v Německu a 1. srpna 1920 přijel s plukem do Opavy.

V hodnosti majora pěchoty se stal důstojníkem československé armády. Šťastný návrat do vlasti i navazování nových známostí se občas slavilo i alkoholem... Pro „*opilství mimo službu a nedůstojné chování*“ mu byla disciplinárním výborem č. 1 v Praze udělena písemná výstraha. Vzhledem k disciplinárnímu vyšetřování byl až dnem 5. prosince 1920 přidělen k pěšímu pluku 21 jako velitel 1. polního praporu v Čáslavi.

V prosinci 1922 byl povýšen na podplukovníka pěchoty a od 28. března 1923 byl přidělen k u pěšímu pluku 13 v Moravském Šumperku, kde mu byla dnem 1. října 1923 udělena dovolená s čekáním (*dočasně službě nezpůsobilý*), jež mu byla prodloužena do konce roku 1924, i když byl 1. května 1924 přeložen „*do prezenčního počtu*“ jako „*k službě způsobilý*“, avšak od 14. března 1924 byl usnesením kárného výboru ZVV v Brně „*vyloučen podle § 23 (1b) zákona z 4. listopadu 1923 č. 154 sb. z. a n. z postupu do vyšších požitků na dobu 6 měsíců. Nezapočtena ve smyslu § 22 pro postup do vyšších požitků doba řízení před kárným výborem od 7. února do 7. dubna 1924*“.[4]

Po ukončení dovolené nastoupil službu pravděpodobně u pěšího pluku 14 v Košicích, kde byl 9. června 1929 ustanoven velitelem II/14. polního praporu, ale ustanovení bylo k zrušeno 15. prosinci 1931. I poté zůstal v rámci pěšího pluku 14 a 31. prosince 1933 byl ustanoven zástupcem velitele pěšího pluku 25 v Lučenci a od 29. února 1936 velitelem cyklistického praporu 3 v Levicích. Jeho nadřízení si tehdy váží jeho klidné a rozvážné povahy, energie, i když občas u nich narazí se svojí neúprosnou kritikou.

K 1. lednu 1937 byl povýšen do hodnosti plukovníka pěchoty a rok poté byl ustanoven velitelem hraničářského pluku 6 Červená Voda – Králíky, speciální pevnostní jednotky, jejímž úkolem byla obrana objektů těžkého opevnění na česko-moravském pomezí. Po likvidaci pevnostních útvarů v důsledku Mnichova, v prosinci 1938, byl přemístěn k velitelství IV. sboru a ustanoven velitelem sborové školy pro důstojníky pěchoty v záloze v Olomouci.

Po 15. březnu 1939 se stal členem vojenské ilegální organizace Obrana národa, respektive její součástí pod velením generála Václava Ždímala, jako velitel úseku Prostějov. Po přestěhování do Hradce Králové (podzim 1939) pak spolupracoval s brigádním generálem Františkem Bláhou na vytvoření vojenské ilegální organizace v severovýchodních Čechách se sídlem v Hradci Králové. Borecký zpočátku „pracoval“ jako velitel pluku, od roku 1944 jako velitel divize a zástupce generála Bláhy. Od jara 1944 pak udržoval styk s čs. parašutistou kapitánem Josefem Šanderou (velitelem výsadku BARIUM z Velké Británie [5]). Celá tato organizace (přes 60 000 mužů ve čtyřech divizích) byla v září 1944 uznána Londýnem a dva měsíce poté i Moskvou. [6] Byl ustanoven velitelem divize se stanovištěm velitelství v Pardubicích. Na začátku října však gestapo odhalilo skupinu kapitána Šandery a následkem toho byla prozrazena i organizace generála Bláhy. Dne 8. listopadu 1944 byl plukovník Borecký zatčen a vězněn nejdříve v Hradci Králové a potom v Terezíně na čtvrtém dvoře. Na protokole gestapa měl podle vlastního svědectví značku XYZ (návrat nežádoucí). 3. května 1945 měl být údajně

popraven. Z Terezína si přivezl zárodky skvrnitého tyfu. Po propuštění z nemocnice ihned nastoupil vojenskou službu. [7]

Dnem 26. května 1945 byl ustanoven zatímním velitelem 14. divize v Hradci Králové, avšak už v srpnu podal na něho přednosta hlavní správy obranného zpravodajství podplukovník B. Reicin trestní oznámení „*pro důvodné podezření, že na podzim roku 1944, kdy byl v ilegaltě organisován spolu s generálem Františkem Bláhou, vyrazil jeho pobyt, čímž pak došlo k jeho zatčení gestapem a mučení, které mělo za následek smrt*“. [8] Podnět k oznámení vycházel od přednosta 2. oddělení velitelství II. sboru škpt. R. Hynka [9] a později také od manželky generála Františka Bláhy, [10] která po jeho smrti podezřívala každého „z nekalých úmyslů“, protože se jen velmi těžce vyrovnávala s jeho odchodem. [11] Plukovníku Boreckému byla v důsledku toho udělena dvouměsíční dovolená dnem 1. září 1945 a současně bylo pozastaveno jeho jmenování do hodnosti brigádního generála.

Polní prokurátor v Hradci Králové 23. listopadu 1945 ve svém rozhodnutí konstatoval, že podle § 138 vojenského trestního řádu odkládá oznámení proti plukovníku Boreckému, neboť „*není tedy dána ani prokázána skutková podstata zločinu podle § 11 retribučního dekretu a ani jiného trestního činu soudně nebo jinak stíhatelného*“. [12]

Teprve po několika intervencích a žádostech byl plukovník Borecký 15. února 1946 ustanoven zástupcem velitele 5. divize v Českých Budějovicích, avšak již dnem 1. dubna 1948 byl podle § 5, odst. 2 bod 1 zák. č. 76/1922 Sb. přeložen do výslužby. Dne 9. června 1949 pak velitel Státní bezpečnosti Jindřich Veselý nařídil veliteli Krajského velitelství Státní bezpečnosti v Hradci Králové:

„Žádám, aby plk. v. v. Bohumil Borecký, bytem Hradec Králové, Ambrožova ul. č. 906, byl neprodleně a pokud možno nenápadně zajištěn a eskortován do věznice KV-Stb v Praze. Jeho ženě budiž dodatečně řečeno, že byl v důležité záležitosti předán do Prahy k výslechu.“

Z pozdějšího svědectví manželky Marie vyplývá, že plukovník Borecký „*odešel z domu v nejnepříjemnějších šatech a úplně bez prostředků, chtěla jsem mu doručiti nějaké prádlo a peníze, a proto jsem se dotazovala po věznici, kde je uvězněn. Moje pátrání bylo zcela bezvýsledné až jsem se v Bartolomějské ulici dozvěděla, že byl poslán snad omylem do SSSR*“. [13] O omyl se samozřejmě nejednalo, protože zástupce ministerstva národní obrany žádal Státní bezpečnost o vyšetření a potrestání příslušníka SNB, který „*tímto vyrazil služební tajemství*“. Podle dobové výpovědi Marie Borecké jí bylo příslušníkem SNB v Bartolomějské ulici čp. 4 řečeno, „*aby se šla podívat na Letnou do sběrného střediska pro ruské příslušníky (uprchlíky), zda tam není její manžel. Tam si prohlédla několik světnic, ale manžela nenašla*“. [14] Když asi za čtrnáct opět přijela z Hradce Králové, tentokrát jí strážný od SNB v Bartolomějské ulici řekl, že její „*manžel tam už dlouho není, že je v SSSR*“. [15]

Příslušníci Státní bezpečnosti stvořili „*trestnou činnost*“ plukovníka Boreckého na základě, pracně imaginárních dedukcí, neboť „*při šetření bylo zjištěno, že Borecký byl v písemném styku s generálem /Václavem/ Vlčkem [před propuštěním z armády velitel 5. divize – VZ] ještě před jeho útekem do zahraničí. Též byl v písemném styku s bývalým majorem čs. armády Žákem Františkem, zatčeným pro důvodné podezření ze zpravodajské činnosti pro západní imperialistické státy. Žák František byl již v letech 1944 v SSSR, odkud byl pravděpodobně též z tohoto podezření nucen SSSR opustit*“. [16] V zabaveném materiálu u Františka Žáka byl dopis ve smluvené řeči od Boreckého, který usvědčuje Boreckého. že se nejen stýkal s osobami pracujícími proti dnešnímu zřízení v ČSR, věděl o jejich připravovaném útěku i sám k útěku do zahraničí se připravoval. V protokole sepsaném s Františkem Žákem je též zmínka o tom, že Josef Borecký [ve skutečnosti se jedná o Bohumila Boreckého – VZ] byl náruživý křížovkář a že v hádankářském časopise vypisoval

soukromé soutěžní turnaje o ceny. Výsledky měly být zasílány na jeho adresu. Celá tato hra se nám jeví jako promyšlená práce, jež měla za úkol získávat typy osob, které by se hodily pro šifraci a tím pro zpravodajskou práci. Nebo celá křížovka byla sestavena tak, aby pro zasvěcenou osobu v zahraničí dávala jiný smysl. První alternativa se nám zdá správnější. Těchto poznatků pravděpodobně zneužíval pro cizí zpravodajskou službu“. [17]

Jediným pravdivým momentem z celé konstrukce je skutečnost, že Borecký byl starý hádankář a přispíval do časopisu „Česká křížovka a hádanka“ a jeho dopis Žákoví s větou „Václav [18] praštil s hádankami“ byl napsán v listopadu 1948, kdy jeho útěk nebyl ve vojenských krizích již žádným tajemstvím, ale současně také po vydání velmi zneužívaného zákona č. 231/1948 Sb. „na ochranu lidově demokratické republiky“. [19]

Blíže pravděpodobným důvodům perzekuce plukovníka Boreckého je sdělení náměstka ministra vnitra generálmajora O. Jeleňa z října 1953, v němž ministru národní obrany A. Čepičkovi konstatoval, že „ve věci zjištění okolnosti a důvodů zatčení bývalého plukovníka Boreckého po vyšetření sděluji, že ... byl dne 10. 6. 1949 vydán příkaz k zajištění Boreckého a předání do věznice ředitelství národní bezpečnosti. [Příkaz však velitel státní bezpečnosti Jindřich Veselý podepsal již 9. června, viz výše – VZ.] Téhož dne byl krajským velitelem (Šedivý) dán příkaz, aby Bohumil Borecký byl předán styčnému důstojníkovi z repatričního střediska sovětských státních občanů. (!) ... jsou poznatky o tom, že Borecký za svého působení v československém armádním sboru na Sibiři v roce 1918 zabýval se kárnou činností, střílel vedoucí komunistické strany a partyzánského hnutí na Sibiři. Na rozkaz Boreckého, nehledě na námitky státního zástupce krasnojarského okružního soudu bylo z krasnojarské věznice násilím vzato 5 komunistů a v říjnu 1918 odsouzeno Boreckým k smrti. Rozsudek byl vykonán“. [20]

Příslušníci Československého vojska na Rusi podobnou situaci zažili během sibiřské anabáze mnohokrát. Koneckonců tehdejší válečný stav vyžadoval celou řadu mimořádných opatření, na něž bylo obyvatelstvo upozorněno vyhláškami. „Provinilci“, kteří porušili večerní zákaz vycházení či neuposlechli rozkazu k odevzdání zbraní, si tedy byli velmi dobře vědomi možné represe – soudu či zastřelení na místě. [21] Některým „vyvoleným“ Čechoslovákům bylo však prominuto ..., a proto je možná i varianta, že si kdosi z „československých soudruhů“ takto vyřizoval účty s nepohodlným důstojníkem bez nutnosti doložit svá tvrzení, a tak přispěl k jeho fyzické likvidaci.

Marie Borecká napsala několik zoufalých dopisů Státní bezpečnosti i Kanceláři prezidenta republiky. „Od zatčení mého manžela uplynula již doba 2 roků a 4 měsíců a já podnes o něm nevím. Ráda bych mu zaslala aspoň teplý oděv, něco peněz a prosím proto, aby bylo zahájeno šetření, kde se můj manžel nalézá a zdali by byla možnost zaslati mu nějaké teplé věci. Neznám podobného případu, neboť každý již o svém příbuzném se za tak dlouhou dobu dozvěděl a jistě jako zákonitá manželka tato práva v naší lidově demokratické republice jistě mám, neboť jsem pevně přesvědčena o tom, že můj manžel se ničeho nezákonného nedopustil a ani dopustiti nemohl.“ [22]

V dopise ministerstvu národní bezpečnosti pak uvedla: „Vaším ctěným dopisem čj. 10042/50 – taj. 52, ze dne 4. března 1952 bylo mi dovoleno napsati dopis mému manželovi Bohumilu Boreckému, plukovníku v.v. narozenému 15. 7. 1891 v Praze Karlíně, který byl dne 9. června 1949 odveden ze svého bytu v Hradci Králové Ambružova ul. 906 a kterého již plná 3 léta marně hledám. Ač jsem již odeslala pro něho dopisy dva, a sice jeden doporučeně dne 6. 3. t. r. na internační oddělení MNB a druhý, který jsem osobně donesla dne 11. dubna t. r. na internační oddělení MNB v Praze Bubenči, nemohouc se dočkati odpovědi na první dopis. Tam mi bylo slíbeno, že dopis bude mému muži doručen a že dostanu od něho odpověď. Na tu opět marně čekám, co mám

dělali, aby můj manžel dopis dostal, když mi bylo konečně dovoleno mu napsat po tak nesmírně dlouhé době a kam se mám obrátit, abych se konečně dozvěděla, kde se můj muž nalézá. Moje trpělivost již tak dlouho napínaná už je u konce a myslím, že mám také právo vědět o něm, jako druhé všechny ženy vězněných mužů.

Doufám pevně, že moje prosba bude konečně vyslyšena...“ [23]

Jediným výsledkem opakovaných žádostí bylo, že ji začala být vyplácena aspoň manželova penze, ač se nemohla vykázt jeho plnou mocí. Na základě tajného rozkazu ministra národní bezpečnosti, podle článku 345/1951, v němž byly vytyčeny směrnice o sociálním zabezpečení rodinných příslušníků zajištěných osob, zastavilo Krajské vojenské velitelství v Hradci Králové vyplácení penze a doporučilo paní Borecké, aby se obrátila na příslušný okresní národní výbor. Od 11. května 1953 pobírala až do peněžní reformy důchod v částce 702,40 Kčs; v nové měně pak ve výši 192,40 Kčs. V září 1953 ji byl důchod zastaven, neboť konečně sehnala zaměstnání. Všechny její dopisy totiž zůstávaly na tehdejší hlavní správě Státní bezpečnosti a pak ministerstvu národní bezpečnosti ad acta, a tak byly předány i Archivu ministerstva vnitra...

Plukovník Borecký byl sovětskými orgány deportován do věznice v rakouském Badenu, odtud pak do Sovětského svazu. Zde byl obviněn „z účasti při likvidaci sovětské moci na Sibiři a za vynesení rozsudku smrti na 5 bolševiky“ a rozhodnutím vojenského tribunálu z 25. března 1950 byl „za ozbrojené protivení se sovětské moci, aktivní boj s revoluční dělnickou třídou a povahy podle čl. 58/2, 58/11 a 58/13 trestního zákoníku RSFSR ... a v souladu s výnosem z 26. května 1947 o zrušení trestu smrti“ organizování činnosti kontrarevoluční odsouzen k „pobytu v nápravně pracovním táboře na 25 let“. [24] To se pro téměř šedesátiletého muže rovnalo absolutnímu trestu, zvláště pokud byl přemístěn do zvláštního tábora č. 17 ministerstva státní bezpečnosti SSSR v Tajsetu ve východní Sibiři, kde také zemřel. Spoluvězeň Konstantin Čcheidze, ruský emigrant a významný český publicista první republiky, ve svých pamětech k jeho osudu poznamenal:

„Plukovníku Boreckému se velice stýskalo po vlasti. Dělal mu radost, když si mohl popovídat česky, vyprávět o své minulosti, zvláště o době strávené na Slovensku, kde byl velitelem vojenského okruhu generál Šnejdárek. [25]

Vzpomínám si na den, kdy si mě Borecký zavolał, aby se se mnou rozloučil. Umíral – a umíral statečně – na komplikace po zápalu plic. Odevzdal mi svůj největší poklad – fotografie své ženy. Prosil mě, jestli se mi to podaří, abych za ní zašel a pověděl jí o posledních letech jeho života. Po návratu do Čech jsem zajel do Hradce Králové a splnil jeho prosbu...“ [26]

Prezidentem České republiky byl v roce 1993 jmenován in memoriam do vojenské hodnosti generálmajora a posléze v rámci rehabilitace byl vyznamenán medailí Za hrdinství.

dr. Zdeněk Vališ

Poznámky a literatura:

- [1] Smerš – odbor sovětské vojenské rozvědky – Smerť špionam! (Smrt špionům!).
- [2] Například generál Sergej Vojcechovský. Podrobněji VALIŠ, Z. Armádní generál Sergej Vojcechovský, *Vojenské rozhledy* 1/1997, s. 135-138.
- [3] VÚA-VHA, f. Sbírka poslužných listů, B. Borecký.
- [4] VÚA-VHA, f. Sbírka kvalifikačních listin, B. Borecký.
- [5] Skupina BARIUM byla vysazena společně se skupinou CALCIUM v noci ze 3. na 4. dubna 1944. BARIUM měla vedle zpravodajských úkolů zjistit a oživit organizaci ilegální armády pro očekávané celonárodní povstání v českých zemích v závěrečné etapě války.

- [6] Srov. AMV, 302-324-15.
- [7] Srov. VÚA-VHA, f. MNO, hlavní štáb, 4. oddělení, čj. 10954/dův.hl.št./4.odd./1945.
- [8] AMV ČR, 302-324-15.
- [9] Srov. VÚA-VHA, f. VO 1, Velitelství, čj. 4/vel.1945.
- [10] Podrobněji VALIŠ, Z. Divizní generál in memoriam František Bláha, *Vojenské rozhledy* 1/1995, s. 136-138.
- [11] Srov. AMV ČR, 302-324-15.
- [12] Srov. AMV ČR, 302-289-1.
- [13] AMV ČR, 310-117-5.
- [14] AMV ČR, 302-324-15.
- [15] Tamtéž.
- [16] Pokud by toto byla pravda, František Žák by se ze Sovětského svazu nedostal živý. Byl na jaře 1944 vypovězen spolu s dalšími čtyřmi důstojníky (byli to pplk. Jan Studlar-Husinecký, kpt. Jindřich Podruh, npor. Havel a npor. Novák) na základě udání osvětového důstojníka ppor. Teodora Fischera příslušníkům NKVD u 50. střeleckého sboru, v jehož podřízenosti působila 1. čs. samostatná brigáda v SSSR (srov. VÚA-VHA, f. 22-13-1). Ve skutečnosti jejich největším proviněním bylo, že přijeli od čs. vojenských jednotek z Velké Británie (v prosinci 1943) a „nesrostli“ se sovětským prostředím jako bývalí příslušníci velitelského kádru tzv. oranské skupiny (jako např. B. Lomský aj.).
- [17] AMV ČR, V 4713.
- [18] Rozumí se brigádní generál Václav Vlček.
- [19] Srov. ŽÁK, František. *Tak to bylo*. Praha 2000, s. 112.
- [20] AMV ČR, 310-117-5.
- [21] Například tehdejší kapitán (pozdější *Air Marsal*) Karel Janoušek po napadení vlaku 7. roty 1. čs. střeleckého pluku 8. května 1919 ve stanici Tajšet vydal následující rozkaz: „1. Vzhledem k válečnému stavu oznamuji všem obyvatelům vesnice Tajšet, že přísně zakazují zdržovati se na ulicích vesnice Tajšet po deváté hodině večerní. Provinilci budou zadrženi a odevzdáni vojenskému soudu. 2. Všichni občané vesnice Tajšet odevzdají mi dnes do čtyř hodin odpoledne (do vlaku) všechny u nich se nacházející ruční střelné zbraně jako revolyvery, lovecké pušky všech systémů, beranky atd. Ti, kdož by rozkazu neuposlechli a u nichž by vyjmenované zbraně byly nalezeny, budou NA MÍSTĚ ZASTŘELENI!“ VÚA-VHA, Relace o pobytu 1. střeleckého pluku Jana Husi na magistrále v roce 1919, s. 48.
- [22] AMV ČR, 310-117-5.
- [23] Tamtéž.
- [24] BYSTROV, Vladimír. Z Prahy do Bulavu aneb překáželi. Praha 1999, s. 240-241.
- [25] Správně zemský vojenský velitel; v letech 1925-1932 v Košicích, poté do r. 1935 v Bratislavě. Podrobněji VALIŠ, Z. Armádní generál Josef Šnejdárek. *Vojenské rozhledy* 6/1996, s. 129-132.
- [26] Cit. dle BYSTROV, Vladimír. *Únosy československých občanů do Sovětského svazu v letech 1945-1945*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003, s. 214-215.

English Annotations

Contemplations over Obama's Security Policy by *PhDr. Antonín Rašek*. It is evident that Barack Obama diverges from Bush's pre-emptive strategy. There are changes in style and contents. Obama begins to direct American policy more towards diplomatic negotiations instead underlining military strength. It is evident namely in proposed negotiations with Iran and in case of Russia, where he wants to overcome cooling down after Russia-Georgia clashes and gas crisis. He insists on avoiding unnecessary conflicts and puts stress on good relations with allies and building new partnerships. He is going to withdraw soldiers from Iraq and in spite of problems in Afghanistan to reduce U.S. military budget. Even though Obama wants to maintain American world's leadership, there are some signs of partial changes in American foreign policy, e.g. his orientation towards Asia suggests first signs of multilateral approach of post-American era. The author also mentions the question of "American radar" in the Czech Republic, the fate of which depends on Iran's nuclear power programme.

Defining Dependency as a Part of Risk Management within Central State Administration by *Capt. Ing. David Řehák, Ph.D., Ing. Monika Grasseová, Ph.D.* As we look at some organization as the system of mutually tied and connected processes, we can see that every process is specifically defined. Then key processes constitute the mission of organization (the very core of its existence), which are further divided into several sub-processes, i.e. risk management is subdivided into: establishing the context, risk identification (risk sources), risk analysis, risk evaluation, risk management and risk management re-evaluation (its effectiveness), compiled by the so-called stockholders. Enumerating various risks, the authors conclude that state administration is influenced by two categories of risks: from outside and inside. They have impact both on strategical level and operational one. At the same time, most of elements of organization (employees, material, activities) can present assets, on the other side might present inner risks.

MILITARY ART

Operational Areas and BG EU Deployment by *Ing. Jaroslav Kulíšek*. Africa has become synonymous with conflict, increasingly violent and protracted. The continent is facing huge difficulties today and the EU is more and more involved in peace enforcement and expeditionary operations. Therefore the purpose

of this article is to inform and pass knowledge of operational environment to those Czech soldiers designated to deploy overseas and abroad. It covers topics such as operational areas, understanding EU Battle Group operational Environment and Africa's operational environment. It is necessary for Czech soldiers to understand African operational environment very quickly and profoundly to avoid unfortunate misunderstanding of the local culture, customs, beliefs, religions, regional official and customary laws. It is a new challenge for the Armed Forces of the Czech Republic to be prepared for the CZE/SVK Battle Group. All information and data for this paper were drawn from unclassified sources.

The New Role of Intelligence by *Col. Ing. Miroslav Šuhaj, Ph.D., and Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc.* The article points out the altered role of intelligence and counterintelligence under the conditions of new security threats and relevant problems of intelligence analysis. Authors compare the theories of the orthodox and revisionist intelligence schools dealing with the detection of surprise attacks and finally outlines solutions related to the training of intelligence analytics. Orthodox views are as follows: surprising attacks are inevitable, such attacks will succeed as they are unpredictable, complex and sophisticated; reformists say that too much attention is paid to various failures, there are many cases in which intelligence prevention was successful. Threat analyses are very complicated; hints are not clear, ambiguous. New threats must be examined and eliminated with cooperation with other force branches, police, integrated rescue system, and others. Last but not least, there is indispensable role of preparation and schooling of intelligence officers.

Today's Diverse Army: Changes in the System of Training and Career Preparation of Junior Officers by *Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., and Col. GSO Ing. Jaromír Zůna, MSc.* The article elaborates local conditions that lead to the fundamental changes in recruitment and preparation system of new army officers. Traditionally, new career officers used to be graduates from military colleges (since 2004 University of Defence). Due to the changes aroused by the transition from conscription to all volunteer forces, Czech military is experiencing increased internal and external pressures on this traditional models of recruitment and preparation. At present, the most visible outcome of this development is severe shortage

of junior officers. The combination of internal and external factors (competitive civilian job market) brings the need for expansion of the traditional recruitment models. One of the most promising ways of manning appears to be recruitment of graduates from civilian universities and their subsequent military training at Military Academy in Vyškov.

OPINIONS, CONTROVERSY

Cash Fulfilment of State Budget, Expense Section, Defence Ministry Chapter, 2004 till 2007 by Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. An article in the *Vojenské rozhledy* magazine triggered an argument over the importance cash-flow planning for the application of 3E-methodology at the Czech MoD in 2004. Today's study re-opens this argument again, but on the background of the modernization of Czech state finance management and the implementation of a modern cash-flow management into the Czech public finance, under the authority of Finance Ministry. Those processes profoundly affected the economic policy of the MoD, granting more responsibility and economic independence. MoD is allowed to formulate, administer and control its own financial policy to reach higher cost-effectiveness. But does the ministry really become a better financial manager? This article deals with fiscal years 2004-2007.

INFORMATION PAGES

The Expanding Role of China and India in World Security Prognosis (*Prognostic Scenarios*) by PhDr. Antonín Rašek. The theme of this study is a prognostic reply to the anticipated rise of mentioned two Asian powers from the point of international relations. Their growing power will precipitate consecutive results-the end of American leading role and coming multiple world. Will it produce world's stability or security threats? The author presents several scenarios. All take note of 9/11 attacks and a possible crash of two form of capitalism, democratic in the West and authoritarian in China and Russia. India has a special position. The economic success of those systems is a great chance for humane rights and civil liberties. World's dominance will be divided among the U.S., China, partly the EU, with strong position of regional powers, India, Japan, Indonesia, Iran, South African Union, Egypt, Brazil, Mexico and others. Russia will lose his superpower position, its internal economic and ethnical problems make it weak, and therefore Russia will attempt to form military coalition with China, which will lead to new world's bipolarity.

Is Building a Weapons of Mass Destruction Free Zone in the Near East Feasible? by JUDr. Miroslav Tůma. The establishment of nuclear-free zones in

various regions covers roughly 110 countries and thus helps to the final aim-freeing of the world of nuclear, biological and chemical arms. Nuclear-free zones are suitable counterpart to other institutions to stop proliferation of nuclear weapons and the threat of its usage: Non-Proliferation Treaty, Biological and Toxin Weapons Convention, Chemical Weapons Convention, Comprehensive Test Ban Treaty. The risk of nuclear proliferation in the Near East is high, the main obstacle lies in different attitudes of key actors to the successive operations: whether to create peaceful arrangement among all involved states as a first step (proposed by Israel), or preferably to renounce atomic weapons (proposed by Arabic countries). The author suggests rethinking security interests in the Near East, to remove deployment of nuclear weapons from military doctrines, to concentrate on soft security to bolster up mutual trust, to create security guarantees and transparency in the region.

ABM a SALT I: Security Dilemma, Cooperation and Rational Choice by Mgr. Jan Ludvík. The SALT agreements seem to be outdated, nonetheless the current discussion on the U.S. missile defence systems must be perceived in its complexity and theoretical framework, with AMB treaty as a cornerstone. The article suggests that ABM treaty and Interim Agreement, forming together the outcome of SALT negotiations, demonstrate that rational decisions are fully compatible with arms control system and realist approaches to the international relations. The author supposes that cooperation and mutual trust can be achieved through negotiations and perception of other participants. He also takes into account the impact of Soviet nuclear build-up in 1960s and its consequences. The important conclusion can be derived from this fact: arms control should be expected more in times of military balance rather than the domination of one world's actor. Key words: disarmament, arms control, mutual assured destruction, and antiballistic missile systems.

LANGUAGE PREPARATION

The Continuous Assessment of Defence University Students in English Language by PhDr. Eva Složilová, MA, Mgr. Ludmila Kolářčková, PhDr. Dana Zeržánová. Academic year 2006-2007 gave rise to Continuous Assessment Project prepared by the Centre of Language Preparation Brno. The project is concentrated on monitoring study results in English language with the aim to make teaching process more effective, so that the students could meet required levels SLP 3333, NATO STANAG 6001. The research was conducted within Faculty of Economy and Management and Faculty of Military Technologies. Because of specific situation at Faculty of Military Medicine, the research was not done here. The authors offer comparison of two study classes of

Defence University, collected by means of questionnaire method. The results reached are illustrated upon several accompanying tablets. But more generalized results could be concluded at the end of winter semester / academic year 2008-2009 respectively, when officer candidates pass final English exams.

The Ways of Content and Language Integrated Learning in Military University System by RNDr. Eva Staňková, Mrg. Alena Müllerová. The EU language programme called Content and Language Integrated Learning (CLIL) issued in 2003 comprises the practical idea of effective language preparation by means of vocational subjects discoursed in foreign languages. This way of learning is suitable specially for graduates from military schools who are going to cooperate with their counterparts from NATO countries. Its a great challenge both for English learners and their language instructors. This article summarises the results of case studies related to prospective accreditation of vocational subjects lectured in English at Defence University, e.g. methods of instruction in mathematical cartography (maps projection) or e-learning (ToolBook II Instructor). For evaluation of case studies covering both positive and negative aspects of this method of learning, the authors used even students' opinions.

Teaching Listening Comprehension: Its Implications for Foreign Languages Acquisition by Capt. Ing. Petra Vráblíková, Ph.D. The authoress surveys recent research into how people acquire languages and considers its relevance for language teaching. She describes the most important studies and ideas about language acquisition. The method mentioned above is element. If we compare it with other language skills, i.e. reading, writing, speaking, it is above all listening that is used most. But to acquire sufficient proficiency, learners must cover a long way. Language teaches should do it for students the most pleasant as possible. Listening in language classrooms is being assessed, according to levels of students' understanding contents. The authoress familiarizes readers with several ways of teaching by principles that are in fact interactive approaches of learning foreign languages. We may use forecasts, news, listen radios, watch films in target language, be in touch with native speakers. It is recommended to write down new word power, according to set context.

BOOK REVIEW

Chapters on Security (Informative Review) by PhDr. Antonín Rašek. In 2007, Karolinum, Publishing House Charles University Prague, released the book "Chapters on Security" by renowned security experts and analysts Messrs Balabán, Duchek, and Stejskal. The authors deal with main components of Czech national security system: armed forces and police, integrated rescue system, intelligence services, municipal police and private security agencies (the role of which in national security system is underestimated). The book also describes the UN and other international organizations, NATO, EU and OSCE, together with their security strategies. The world state of affairs is serious, namely with the relation to terrorism after 9/11 2001 attacks. The old security concepts are being re-evaluated, simultaneously with new risks classification, e.g. in the context of the so-called Copenhagen school (theory originating in Copenhagen, Denmark). It is a descriptive publication, by its structure targeted above all for university students, but suitable for readers who are interested in security problems.

PERSONAL DATA

Major General in memoriam Bohumil Borecký by PhDr. Zdeněk Vališ. During World War I he was taken prisoner in Russia, where he joined the Czech reserve company in Kiev. As a former Austrian officer he was chosen for recruiting volunteers for the so-called Czech and Slovak Army in Russia. After the WWI he became a member of the newly created Czechoslovak Army. During Nazi occupation of Czech lands, he was arrested for his resistance activities. Fortunately, in prison he suffered from typhoid fever, so he was taken into hospital and therefore he was not executed. When WW II ended, he was falsely accused of leaking important information by military counter-intelligence which was firmly in hands of oncoming communists. After interrogations he was sentenced for "active fight against the Bolsheviks" in Russian civil war. The Soviet security authorities deported him together with other condemned persons to Austrian city Baden and then to the U.S.S.R. At the age of 60 he was sentenced to 25 years of imprisonment. In 1954 he died. After the Velvet Revolution he was rehabilitated and promoted to the rank of Major General.

Představení autorů tohoto čísla

Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc., (plk. v.v.), nar. 1943, Vyšší vojenské učiliště ve Vyškově, studium na VA Brno, obor velitelsko-štabní, zpravodajský. Do roku 1981 zpravodajský náčelník 9. tankové divize, poté náčelníka informační skupiny zpravodajského oddělení 4. armády. Od roku 1985 vědecko-pedagogický pracovník na Fakultě velitelské a štabní Vojenské akademie v Brně. Od r. 1989 do r. 1998 vedoucí katedry vojenského zpravodajství. 2004–2006 pracoval jako docent na Ústavu operačně taktických studií a Fakultě vojenských technologií. V současnosti působí na katedře vojenského managementu a taktiky Fakulty ekonomiky a managementu UO.

Mgr. Ludmila Kolářková, nar. 1966, absolventka Filozofické fakulty UJEP v Brně, obor český jazyk-dějepis a Pedagogické fakulty UP v Olomouci, obor anglický jazyk. Působila jako učitelka na základní a střední škole, od roku 1997 dosud působí jako VŠ učitelka v rezortu obrany. Absolvovala několik metodických kurzů se zaměřením na výuku angličtiny (USA, Velká Británie, Chorvatsko). Ve výzkumné činnosti řeší úkoly vztahující se ke zvýšení efektivnosti výuky cizích jazyků při přípravě budoucích vojenských profesionálů-studentů Univerzity obrany.

Ing. Jaroslav Kulíšek (pplk. v zál.), nar. 1953, VVŠ PV LS Vyškov (1977), VAAZ Brno (1985), Integrovaná škola nizozemských královských ozbrojených sil NIAIOS (1999). Na operačním velitelství EU působil v oblasti operačního plánování a řízení operační činnosti pozemních sil, na GŠ AČR pracoval na úseku výstavby systému velení a řízení bojových jednotek pro vedení expedičních operací, operačního použití BG EU, budování operační schopnosti komplexně integrovaného bojového informačního prostředí (NEC) v podmínkách AČR a procesu zavádění operační standardizace. Účastník mise OSN (UNOMIG), NATO (SFOR, NTMI) a EU (EUFOR RD CONGO). Zkušenosti z vedení operací získal v zónách válečných konfliktů na Kavkaze a v Iráku. V současnosti pracuje u SRDS-OS M0.

Mgr. Jan Ludvík, nar. 1984, vystudoval obor mezinárodní teritoriální studia na Institutu mezinárodních studií, Fakulty sociálních věd, Univerzity Karlovy. V současné době studuje obor americká studia na téžme institutu a obor bezpečnostní studia na Institutu politologických studií, Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova. Je členem studentského expert-

ního týmu Střediska bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie FSV UK Praha. Zaměřuje se především na problematiku národní bezpečnosti Spojených států.

Mgr. Alena Müllerová, nar. 1954, absolventka Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Pracovala jako překladatelka v Cheposu (Anglie), od roku 2004 pracuje jako asistentka skupiny anglického jazyka Fakulty vojenských technologií na Centru jazykové přípravy Univerzity obrany v Brně se specializací na výuku angličtiny a ruštiny. V projektech specifického výzkumu se podílí na činnostech spojených se zpracováním podkladů pro inovaci kurikula.

Pplk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., nar. 1973, VVŠ PV, v roce 2003 doktorát na VVŠ PV s dizertací Problém hospodárnosti a profesionalizace Armády České republiky. Po skončení školy pracoval jako náčelník finanční služby protiletického raketového pluku, 1998–2007 odborný asistent (katedra obchodně finanční Fakulty ekonomiky obrany státu a logistiky VVŠ PV ve Vyškově, katedra ekonomie DEM UO). V letech 2007 až 2009 plánovač-analytik sekce plánování sil M0 (GŠ AČR), v současnosti systémový analytik sekce obranné politiky a strategie M0. Zabývá se otázkami financování obrany a ozbrojených sil a tematikou lidského kapitálu v ozbrojených silách. Je autorem dvou monografií, členem České společnosti ekonomické a Asociace veřejné ekonomie.

PhDr. Antonín Rašek (genmjr. v. v.), nar. 1935; absolvoval vojenskou školu Jana Žižky a pěchotní učiliště. Sloužil šest let u letectva. Vystudoval Filozofickou fakultu UK v Praze, obor filozofie a historie (1961). Poté se stal vojenským novinářem a pracoval ve společenských organizacích armády. V aspirantském studiu se zaměřil na sociologii. Po srpnu 1968 z armády propuštěn, věnoval se jako výzkumný pracovník, lektor a poradce průmyslové sociologii řízení. V letech 1990–1992 byl civilním náměstkem ministra obrany pro sociální a humanitární věci a v roce 1993 ředitelem Institutu pro strategická studia. Pracuje ve Středisku bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie FSV UK. Člen autorského kolektivu publikací Víze rozvoje České republiky do roku 2015 (CESES 2001), Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku (CESES 2002) a Putování českou budoucností (CESES 2003). Autor devatenácti románů. Za svou literární činnost dostal řadu cen.

Kpt. Ing. David Řehák, Ph.D., narozen 1978, absolvoval Vysokou vojenskou školu pozemního vojska ve Vyškově, obor ekonomika ochrany životního prostředí. Poté nastoupil k tříletému doktorskému studiu v oboru modelování a simulace procesů ochrany vojsk a obyvatelstva ve studijním programu ochrana vojsk a obyvatelstva, které zakončil v roce 2005 na Univerzitě obrany v Brně. V současné době působí na Ústavu operačně taktických studií Univerzity obrany v Brně. Zabývá se problematikou mezinárodního terorismu, krizového řízení a hodnocení vlivu vojenských aktivit na životní prostředí.

PhDr. Eva Složilová, MA, nar. 1962, vystudovala Filozofickou fakultu Univerzity Komenského v Bratislavě, obor překladatelství a tlumočnictví v kombinaci angličtina a arabština. Od r. 1987 civilní zaměstnanec VA v Brně (dnešní Univerzita obrany), kde nejdříve pracovala jako tlumočnice a překladatelka, poté vyučovala arabštinu a angličtinu a v letech 2002–2003 byla vedoucí národního testovacího týmu zodpovědného za testování angličtiny podle normy STANAG 6001 v ČR. V současné době odborná asistentka na katedře jazyků Fakulty vojenských technologií UO se zaměřením na výuku a testování angličtiny. V roce 2004 absolvovala postgraduální studium na Lancasterské univerzitě (Velká Británie) v oboru jazykové testování (MA in Language Testing).

RNDr. Eva Staňková, nar. 1961, absolventka Přírodovědecké a poté Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Od roku 1997 pracovala jako učitelka angličtiny na Vojenské akademii v Brně, dnes učí na katedře jazyků Univerzity obrany Brno. Podílí se na projektech Česká vojenská normotvorná terminologie, Optimalizace výuky anglického jazyka a distanční vzdělávání zaměřené na výuku angličtiny.

Plk. Ing. Miroslav Šuhaj, Ph.D., nar. 1957, VVŠ PV Vyškov, prošel různými velitelskými funkcemi, zpravodajský náčelník štábu pluku. 1986–1994 vyučoval na katedře vojenského průzkumu a zahraničních armád VVŠ PV ve Vyškově, od r. 1994 sloužil v operativních a vedoucích funkcích Vojenského obranného zpravodajství (VOZ). Od r. 1997 působil ve funkci zástupce ředitele odboru VOZ v Praze, kde se v rámci příprav vstupu ČR do NATO podílel na rozvíjení odborných kontaktů s aliančními zpravodajskými a bezpečnostními službami. V tomto úsilí pokračoval i později, když byl v roce 2000 vyslán na Úřad národního vojenského představitele ČR při Vrchním velitelství spojeneckých ozbrojených sil v Evropě (SHAPE) v Belgii. Po návratu do ČR v roce 2003 působil ve funkcích vedoucího oddělení a ředitele odboru VOZ. V září 2005 převzal řízení katedry vojenského managementu a taktiky na Univerzitě obrany a dne 1. února 2006 jej rektor UO jmenoval na návrh akademického senátu FEM do funkce děkana Fakulty ekonomiky a managementu UO.

JUDr. Miroslav Tůma (plk. v.v.), nar. 1937, voj. spoj. učiliště, Právnická fakulta UK v Praze. V rámci GŠ/MO vykonával různé velitelské a štábní funkce. 1989–90 byl vedoucím čs. sedmičlenné skupiny v pozorovatelské misi OSN v Angole (UNAVEM) a od června 1991 do ledna 1992 vedoucím čs. padesátičlenného vojenského kontingentu v humanitární operaci OSN v Iráku (UNGCI). Po odchodu do zálohy v prosinci 1992 se stal zaměstnancem MZV ČR. V době nestálého členství ČR v Radě bezpečnosti OSN působil od ledna 1994 do února 1995 na stálé misi ČR při OSN v New Yorku. Po návratu pracoval na odboru OSN a později odboru mezinárodních organizací ve funkci zástupce ředitele zejména v oblasti mírových operací a odzbrojovací problematiky. V r. 2001 ukončil své působení na MZV a odešel do důchodu. Je autorem publikace „Nešíření zbraní hromadného ničení, kontrola zbrojení, odzbrojení a Česká republika“ (2002).

PhDr. Zdeněk Vališ, nar. 1955, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, obor historie a archivnictví. Až do r. 1993 pracoval coby samostatný vědecký pracovník ve Vojenském historickém ústavu v Praze, v letech 1993–1999 byl zaměstnancem Ministerstva vnitra ČR ve funkci policejního rady, v letech 2002–2003 působil v Ústavu soudobých dějin AV ČR. V současné době na volné noze. Autor řady životopisných knih, např. Armádní generál Alois Liška (1991), Generál Heliodor Píka (1993), Generál Karel Janoušek (1997), spoluautorem knih Vojenské osoby odsouzené státním soudem (1993), Generál Karel Kutlvašr (1993), Generál Jaroslav Vedral-Sázavský (1994) a další.

Kpt. Ing. Petra Vráblíková, Ph.D., nar. 1977, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích (studijní obor účetnictví a finanční řízení podniku), studijní pobyt na Technical College Ede, Holandsko (1996), Université de Bretagne Sud, Francie (1999), International Teaching and Training Centre in Bournemouth, Velká Británie (2002). Při studiu pracovala na FÚ Soběslav (oddělení kontroly, majetkové daně), Silvi Nova CS, a.s. (překlady, tlumočení). SVŠ MO Komorní Hrádek - lektorka angličtiny (2001–2002). Po ukončení dvouletého nástavbového studia na ŠVS MO zde působí na funkci náčelníka skupiny jazykové přípravy francouzského jazyka.

PhDr. Dana Zerzánová, Filozofická fakulta UJEP v Brně, obor český jazyk-ruský jazyk, na Pedagogické fakultě MU v Brně vystudovala obor anglický jazyk. Po ukončení studia pracovala jako středoškolská učitelka, v průběhu své pedagogické praxe si zvyšovala odbornou kvalifikaci absolvováním různých kurzů a seminářů zaměřených na metodiku výuky jazyků, mentoring a přípravu na novou maturitní zkoušku. Spolupracovala s metodiky PF a FF MU a po několik let pracovala jako mentor pro studenty-budoucí pedagogy. Od roku 2006 působí jako VŠ učitelka na Univerzitě obrany, vyučuje anglický a ruský jazyk v denním i kombinovaném studiu. Ve své vědecké práci

se zabývá sledováním úspěšnosti studentů v jazykové přípravě a faktorů, které ovlivňují efektivnost jazykové výuky.

Plk. gšt. Ing. Jaromír Zůna, MSc., nar. 1960, VVŠ PV ve Vyškově, od roku 1984 působil v řadě velitelských a štábních funkcích, mj. je absolventem vyšších kurzů na VA Brno, USAIS Ft. Benning (USA), CGSC Ft. Leavenworth (USA) a NDU Washington D.C. (USA). V letech 1996-1997 se zúčastnil operací NATO IFOR

a SFOR v Bosně a Hercegovině. 2001-2002 zastával styčnou funkci na velitelství TRADOC v USA, náčelník štábu Ředitelství výcviku a doktrín SPodV (2003-2004), zástupce ředitele Ředitelství výcviku a doktrín SPodV (2004-2005), ředitel odboru vojskového průzkumu a EB M0 (2006), zástupce náčelníka štábu sil podpory a výcviku Stará Boleslav (2006-2007), ředitel Ředitelství výcviku a doktrín ve Vyškově (2007-2008). V současné době je velitelem Velitelství výcviku-Vojenské akademie ve Vyškově.

Upozornění pro autory časopisu Vojenské rozhledy

Příspěvky v českém jazyce zasílejte na adresu redakce na disketě v textovém editoru (T 602, RTF, Word), případně v jednom vytištěném exempláři, nebo prostřednictvím E-mailu voj.rozhledy@army.cz.

Pokud užíváte Office 2007 použijte funkci „uložit v nižší verzi“.

Obrázky posílejte zvlášť, odděleně od textu (týká se hlavně příspěvků ve Wordu); studio zpracovává obrázky (grafiku) v programovém balíku Adobe Photoshop. Materiály určené ke skenování (fotografie, mapy) mají být kvalitní, obrázky dodávané v digitální podobě musí být skenované nejméně na 300 dpi velikosti 1:1 a uložené ve formátu EPS, TIFF, BMP, RAW či JPEG s minimální kompresí (tj. komprese = 10).

Vlastní text příspěvku píše vždy hned od prvního sloupce, pro odstavce nepoužívejte tabulátor (tj. zářádku), ale funkci: Formát \ Odstavec \ Speciální \ První řádek. Slova na konci řádku nedělte a nezarovnávejte. Tvrdé ukončení řádku (pomocí klávesy Enter) používejte pouze na ukončení odstavce, respektive titulu ap., ne jednotlivé řádky. Za textovými znaky: . , : ? ! nechte vždy mezeru. V textu na zdůraznění používejte pouze *kurzivou* nebo **tučné písmo**, nikoliv podtržené písmo. Poznámky v textu označujte číslicí (ne indexem), nejlépe v hranaté závorce. Poznámkový aparát připojte souhrnně za celým textem, nikoli na jednotlivých stranách pod čarou, bez použití poznámkového aparátu textových editorů (funkce: Poznámky pod čarou). Je-li to v možnostech autora, je vítané ke každému příspěvku přiložit stručné resumé v angličtině, v rozsahu cca 15 řádek.

Na konec každého příspěvku uveďte pod čarou svůj krátký životopis, včetně adresy, rodného čísla; u voj. z povolání či o.z. též číslo jeho VÚ respektive VZ a číslo příslušného RFO.

Číslo účtu na nějž je možné zasílat honorář je třeba zaslat okopírované, stačí část výpisu účtu s tímto číslem, bez jakýchkoli dalších údajů. Stačí poslat např. faxem (973) 215 569 „pro Vojenské rozhledy“. Důležité je uvést způsob kontaktu (telefonní číslo, fax, e-mail, kontaktní adresa).

Článek by měl mít ideálně rozsah zhruba do 15 tzv. normostran. Jedna normostrana představuje třicet řádek na jedné straně při formátu A 4 řádkování 2 - a šedesát úderů (písmen + mezer) na řádku, respektive 1800 znaků. Počet znaků se zjistí, když si otevřete funkci: Soubor \ Vlastnosti \ Statistické údaje \ Znaků s mezerami).

Co se týče uvádění použité literatury za článkem: od roku 1996 platí nová norma ČSN ISO 690: *bibliografické citace. Obsah, forma, struktura*. Praha: Český normalizační institut, 1996.

V odkazech na prameny dodržujte toto pořadí údajů: **Monografie:** Jméno autora (v pořadí PŘÍJMENÍ [velkým písmem], křestní jméno) – spoluautoři. *Název: Podnázev* [kurzivou]. Místo vydání, nakladatel, rok vydání, rozmezí stran. **Stať ze sborníku:** Autor statí – spoluautoři [viz výše]. *Název: Podnázev* [ne kurzivou]. In: Editor sborníku – spolueditori [obdobně jako u autora monografie] (ed.). *Název sborníku: Podnázev* [kurzivou]. Místo vydání: nakladatel, rok vydání, rozmezí stran. **Stať z časopisu:** Autor statí – spoluautoři [viz výše]. *Název: Podnázev*. In: *Název časopisu* [kurzivou], ročník, číslo (rok), rozmezí stran. **Stať z denního tisku.** Autor statí [viz výše]. *Název: Podnázev*. In: *Název novin* [kurzivou], přesné datum, rozmezí stran. **V odkazech na archivní fondy a sbírky** dodržujte toto pořadí údajů: název archivu a jeho umístění (při opakovaném odkazu jen jeho vžitá zkratka), název a značka fondu (sbírky), signatura, název nebo popis dokumentu. Dvojtečka uvozuje pouze podtitul knihy, dále se užívá za jménem místa vydání, před názvem vydavatele či nakladatelství.

Více viz mj. článek J. Golembievské a V. Vincence Bibliografické citace ve VR 1/2003.

CONTENTS

PhDr. Antonín Rašek	
Contemplations over Obama's Security Policy	3

Capt. Ing. David Řehák, Ph.D., Ing. Monika Grasseová, Ph.D.	
Defining Dependency as a Part of Risk Management within Central State Administration	12

MILITARY ART

Ing. Jaroslav Kulíšek	
Operational Areas and BG EU	19

Col. Ing. Miroslav Šuhaj, Ph.D., Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc.	
The New Role of Intelligence	37

Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., Col. GSO Ing. Jaromír Zůna, MSc.	
Today's Diverse Army: Changes in the System of Training and Career Preparation of Junior Officers	43

OPINIONS, CONTROVERSY

Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.	
Cash Fulfilment of State Budget, Expense Section, Defence Ministry Chapter, 2004 till 2007	49

INFORMATION PAGES

PhDr. Antonín Rašek	
The Expanding Role of China and India in World Security Prognosis (Prognostic Scenarios)	54

JUDr. Miroslav Tůma	
Is Building a Weapons of Mass Destruction Free Zone in the Near East Feasible?	65

Mgr. Jan Ludvík	
ABM a SALT I: Security Dilemma, Cooperation and Rational Choice	73

LANGUAGE PREPARATION

Mgr. Ludmila Kolářková, PhDr. Eva Složilová, MA	
PhDr. Dana Zerzánová	
The Continuous Assessment of Defence University Students in English Language	78

CONTENTS

RNDr. Eva Staňková, Mgr. Alena Müllerová

The Ways of Content and Language Integrated Learning in Military University System	84
---	----

Capt. Ing. Petra Vráblíková, Ph.D.

Teaching <i>Listening Comprehension</i>: Its Implications for Foreign Languages Acquisition	90
--	----

BOOK REVIEW

Chapters on Security (<i>Informative Review</i>)	101
---	-----

PERSONAL DATA

Major General in memoriam Bohumil Borecký	103
English Annotations	109
Who is Who in This Issue	112
English Contents	116

OBSAH

PhDr. Antonín Rašek	
Úvaha nad Obamovou bezpečnostní politikou	3

Kpt. Ing. David Řehák, Ph.D., Ing. Monika Grasseová, Ph.D.	
Vymezení souvislostí jako součást procesu řízení rizik u organizací ústřední státní správy	12

VOJENSKÉ UMĚNÍ

Ing. Jaroslav Kulíšek	
Operační prostředí prostoru nasazení BG EU	19

Plk. Ing. Miroslav Šuhaj, Ph.D., doc. Ing. Oldřich Horák, CSc.	
Nová role zpravodajství	37

Pplk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., plk. gšt. Ing. Jaromír Žůna, MSc.	
Dnes už jiná armáda: změny v systému přípravy nižších důstojníků	43

NÁZORY, POLEMIKA

Pplk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.	
Pokladní plnění výdajové části státního rozpočtu – kapitola Ministerstvo obrany v letech 2004 až 2007	49

INFORMACE

PhDr. Antonín Rašek	
Rostoucí role Číny a Indie v prognóze světové bezpečnosti <i>(Prognostické scénáře)</i>	54

JUDr. Miroslav Tůma	
Je vytvoření zóny bez zbraní hromadného ničení na Blízkém východě reálné?	65

Mgr. Jan Ludvík	
ABM a SALT I: Bezpečnostní dilema, kooperace a racionální volba	73

JAZYKOVÁ PŘÍPRAVA

Mgr. Ludmila Koláčková, PhDr. Eva Složilová, MA	
PhDr. Dana Zerzánová	
Průběžné hodnocení výsledků studentů UO v anglickém jazyce	78

OBSAH

RNDr. Eva Staňková, Mgr. Alena Müllerová

Cesty k integraci jazykového a obsahového vzdělávání ve vojenském vysokém školství	84
---	-----------

Kpt. Ing. Petra Vráblíková, Ph.D.

Výuka dovednosti <i>poslech s porozuměním</i> při studiu cizích jazyků	90
---	-----------

RECENZE

Kapitoly o bezpečnosti (<i>Informativní recenze</i>)	101
---	------------

PERSONÁLIE

Generálmajor in memoriam Bohumil Borecký	103
Anglické anotace	109
Představení autorů tohoto čísla	112
Obsah v angličtině	116

VOJENSKÉ ROZHLEDY

Časopis **VOJENSKÉ ROZHLEDY**
čtvrtletník

Vydává:

Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum MO
Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6

IČO: 60162694

Vojenské rozhledy, číslo 3/2009

Ročník: XVIII. (L.)

Datum vydání: 10. července 2009

Rozšiřuje:

PIC MO, distribuce, Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6
Olga Endlová, tel. (973) 215 563, endlovao@army.cz

Redakce:

Jaroslav Furmánek (šéfredaktor), telefon: (973) 215 733
E-mail: voj.rozhledy@army.cz
Fax: (973) 215 933

Redakční rada: Ing. Petr Pelz (předseda), PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., Ing. Jan Doksanský, genmjr. Ing. Jiří Halaška, Ph.D., Ing. Vladimír Karaffa, CSc., doc. Ing. Josef Kašpar, CSc., prof. Ing. Aleš Komár, CSc., Mgr. Antonín Konrád, Ing. Vladimír Krulík, Ing. Miroslav Musil, Ph.D., plk. gšt. Ing. Tomáš Rak, npor. PhDr. et Mgr. Hana Sobotková, DEA, Ph.D., doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc., pplk. Ing. Vlastimil Šlouf, Ph.D., Ing. Milan Štembera, CSc., Ing. Štefan Zigo

Sídlo redakce: Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6

Adresa pro zaslání pošty: Vojenské rozhledy, Úřad provozu a služeb,
Prezentační a informační centrum MO, Generála Píky 1,
161 05 Praha 6

Časopis Vojenské rozhledy v elektronické podobě naleznete na:

http://www.army.cz/avis/voj_rozhl.htm (1998-2003)

<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3538> (2004-2009)

Časopis je evidován v databázi České národní bibliografie:

<http://aip.nkp.cz/engine/webtor.cgi>,

<http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=503642>

Články ve všeobecné části a některé další jsou recenzovány.

Grafická úprava: Andrea Bělohávková

Tiskne: VGHMÚř Dobruška

Evidenční číslo: MK ČR E 6059

Identifikační číslo: ISSN 1210-3292

